

**OTDK
Társadalomtudományi Szekció
Konferencia
2013**

**Hagyomány és változás a karácsonyfalvi gábor közösség
életében**

Tartalom

1	1. Bevezetés	1
1.1	<i>A kutatás témája és a választás indoklása:</i>	1
1.2	<i>Hipotézis</i>	1
1.3	<i>A kutatás célja</i>	2
1.4	<i>A kutatás módszere</i>	2
2	Karácsonyfalváról röviden.....	3
2.1	<i>Demográfiai adatok</i>	4
2.2	<i>Előítéletesség, avagy elfogadás</i>	5
2.3	<i>Vélemények a gáborokról</i>	6
3	Fogalmi áttekintés	8
3.1	<i>Etnikum</i>	8
3.2	<i>Gábor cigány / kalapos gáborok / roma</i>	8
3.3	<i>A gábor identitás és nyelvhasználatuk</i>	9
4	Vallási élet a Gábor közösségben	15
4.1	<i>Az adventista vallás rövid története</i>	15
4.2	<i>Az adventista vallás története Magyarországon</i>	17
4.3	<i>Felekezeti hovatartozás régen és ma</i>	17
4.4	<i>Életutak, megtéréstörténetek</i>	20
5	Akkultúráció és folytonosság.....	24
5.1	<i>Változás az ünnepekben</i>	24
5.2	<i>Változás a közösségi szokásokban</i>	26
5.3	<i>„Gombos cigányok” avagy viselet a gábor férfi közösségben</i>	27
5.4	<i>A gábor asszonyok és lányok viselete</i>	30
5.5	<i>Tisztaság</i>	34
5.6	<i>Gáborok és halottaik Karácsonyfalván</i>	38
5.6.1	Hagyomány és változás a virrasztás és temetkezési szokások terén	39
5.6.2	„Világítás”	46
5.7	<i>Kereskedelem</i>	48
5.7.1	Kereskedelem a gábor közösségben régen és ma	48
5.7.2	Társadalmi rétegződés.....	50
5.7.3	A kereskedelem hatása a magyar lakosságra	56
5.8	<i>Házasság régen és napjainkban</i>	57
5.8.1	Gyermeknevelés és szerepek	57
5.8.2	Gyermekvállalás régen és napjainkban.....	58
5.8.3	Házasság régen és ma	60
6	Kulturális emlékezet a Gábor közösségben.....	65
7	Modernizációs hajtóerők a Gábor társadalomban.....	68
8	Összegzés.....	71

Táblázat és képek listája

1. Táblázat: Népszámlálási adatok 1850-ben és 2002-ben 5.

Képek listája:

1. Kép: Baranka Tivadar, Tócsika bá és unokája..... 27.
2. Kép: Burcsa Mihály, Bandi, bácsi, a fia, az unokája és felesége, Kati 29.
3. Kép: Viselet az óvodában 30.
4. Kép: Tócsika bá menyének, Zsuzskának a ruhái 32.
5. Kép: Burcsa Bandi unokái 33.
6. Kép: Tócsika bá menyé és a kis unokája 34.
7. Kép: Rend a lelke mindennek!..... 36.
8. Kép: Tócsika bá és felesége, Betti 38.
9. Kép: Pomána alkalmával adott törülköző a tükrön 44.
10. Kép: A Burcsa család gyásza 46.
11. Kép: Rézedények, mint díszítőelemek 52.
12. Kép: Ezüstpohár 66.

1 1. BEVEZETÉS

1.1 A kutatás témája és a választás indoklása:

A helyszín, ahol a kutatást végeztem: az erdélyi Nyárád menti Karácsonyfalva, mely település Nyárádkarácson nevezetű község része. Kutatásom témája: *Hagyomány és változás a karácsonyfalvi gábor közösség életében*. Témaválasztásomat befolyásolta a kulturális antropológiai vonatkozású dolgozatom: *Cigányok és halottaik Berhidán*, melyben bemutattam, a halottak valójában nem is halnak meg a cigányok számára, hiszen láthatatlanul ott élnek közöttük. Szinte minden szokásuk visszavezethető a halottak tiszteletére, így szemmel látható formában való megjelenésük, csak nekünk „parasztoknak” tűnik hihetetlennek. Ők meggyőződéssel hisznek abban, hogy látható formában is megmutatkoznak. A szellemekben való hit kerül identitásuk középpontjába, s a halottak azok, akik összefogják a cigány közösséget, bár ez a magyar számára nem látható, viszont a temetkezések alkalmával mutatkozik meg, amikor népes tábor veszi körül az elhunytat. Kíváncsiságomat és érdeklődésemet az a kérdés inspirálta, vajon változtatott-e az adventista vallás a gábor közösség hagyományain, és ha igen, mely területeket érintett ez a változás.

Továbbá, hogyan alakították át a Karácsonyfalván élő romák az életvitelüket a rendszerváltás után? Az országban, valamint a határon túli gazdasági tevékenységek kombinációjával a gáborok látványos tökegyarapodást értek el. A Ceaușescu rendszer megbukása után, sokan külföldi utak megtételére vállalkoztak, ottani munkára, kereskedelemre. Ebben a versenyhelyzetben a karácsonyfalvi gáborok gazdasági, társadalmi és felekezeti síkon jelentős mértékben hierarchizálódtak.

Bár korábbi szaktudományos kutatások léteznek, a téma sokakat foglalkoztat, úgy döntöttem, hogy érdemes e témával foglalkozni és feldolgozni.

1.2 Hipotézis

Feltételezésem szerint a karácsonyfalvi gáborok életére hatással és befolyással volt az adventista vallás megjelenése. Azt kívántam vizsgálni, hogy ha változott életmódjuk, akkor életüknek, mely területét érintette ez a változás. Milyen mértékben változtatott az adventista vallás a gábor képzelte közösségén, az identitásukon, a közösség hagyományain,

milyen a nemi szerepek hatása ebben a közösségben? A nemi szerepek vizsgálata összefüggéssel van-e a vallással és a korábbi családi funkciókkal? Végezetül milyen hatással volt az adventista vallás és a bekövetkezett rendszerváltás a megélhetési tevékenységeikre?

1.3 A kutatás célja

Dolgozatomban egy olyan közösségről van szó, amely a szükségletek nagy változatosságát és saját mobilitását összhangban tudja tartani.

Amint a dolgozat címe is sugallja, kutatásomban egy olyan lineáris utat kívánok bejárni, amely tükrözi a régi hagyományokat és azok változását az adventista vallás hatására. Így a múlt és a jelen dimenziójában szándékozom bemutatni a kalapos gáborok életének alakulását.

Megpróbálom feltárni, megválaszolni azon kérdéseket, melyek arra vonatkoznak, mennyire élhető meg egy olyan új közösség integrálódása, amely tevékenységével hagyományt teremt.

Kutatásom további célja az adventista kalapos gáborok egyéni életútjainak, kapcsolatainak, megtérésüknek bemutatása.

1.4 A kutatás módszere

Kutatásomat az erdélyi Karácsonyfalva településen végeztem. Négy többgenerációs családot látogattam meg. Előzetesen kijelöltem a beszélgetések témakörét. A beszélgetések strukturálatlanok voltak. Körvonalaztam az interjúalanyok számára a kutatás célját és a beszélgetés során érintendő témákat, biztosítottam őket az eljárás bizalmas voltáról. Az interjúalanyok többsége vállalta személyazonosságát. A találkozóhely tekintetében én igazodtam az adatközlők igényeihez, így négy esetben, saját otthonukban készült az interjú, közben jegyzetet készítettem. Egy esetben pedig többszöri egyeztetés után a református lelkész otthonában beszélgettem az egyik gábor férfival. Az interjú lebonyolításában rugalmas voltam. Nem ragaszkodtam kérdőívhez, mert a téma hallatán el kezdett beszélni, és nem akartam kizökkenteni, ugyanis frappánsan fogalmazta meg mondandóját, időnként lényegre törő kérdést tettem fel, hogy az interjú megfelelő mederben maradjon. A több órás interjúk alapján a jegyzetet a számítógépre vittem, megkerestem a közös motívumokat és a különbségeket, majd a feldolgozás során érvelésem alátámasztására az interjúkból vett idézetekkel éltem.

Kutatásom a gazdaság-, szociálintropológia módszertanára épül. Kutatásom során résztvevő interjúkat, életinterjúkat készítettem többgenerációs családokkal, megkértem őket mondják el életüket és megtérésük történetét.

Felhasználtam a település történetére vonatkozó forrásokat. A lakossági interjúzás során megkérdeztem, hogy mi a véleményük a cigány és roma megnevezésről, és ők minek tartják magukat. A megismert családok segítségével pontos, részletes ismereteket szerezhettem az adventista gáborok életéről. 2009. október végén és 2010 márciusában jártam a településen. A családok nyitottak voltak, kedvesen fogadtak. Munkámat felvevőkészülék és fényképezőgép segítette.

Több kérdés is megfogalmazódott bennem a kutatás során, melyre szeretnék választ adni dolgozatomban.

- Hogyan strukturálta át az adventista vallás a karácsonyfalvi gábor társadalmat?
- Milyen volt a gáborok és a többségi társadalom kapcsolata az adventista vallásra való áttérés előtt, és milyen azt követően?
- Identitástudatuk mennyire és miként változik?
- Hogyan alakult a rendszerváltás után a kereskedelem? Hogyan alakította át az életüket?
- Milyen politikai és gazdasági hatások vezettek e tevékenység kialakulásához?
- Milyen módszerei vannak a kereskedelemnek?
- Milyen hatással van a település életére?
- Hozzájárulnak-e, befolyásolják-e és milyen módon a tevékenységük folytatását a rokoni, baráti, szomszédsági kapcsolataik (kapcsolati tőke)?

2 KARÁCSONYFALVÁRÓL RÖVIDEN

Nyárádkarácson (Nyárádkarácsonfalva) (Crăciunești) község Romániában a Nyárad folyó alsó szakaszán, az Erdélyi-medence Küküllő-Dombságán fekszik, Marosvásárhelytől légvonalban 7 km-re. 1968-ban vált községközponttá, magába olvasztva: Folyalfvát (Foi), Csibát (Ciba), Káposztásszentmiklóst (Nicoleşti), Fintaházát (Cinta), Kisteremit (Tirimia Mică), Somosdot (Cornești), Hagymásbodont (Budiu Mic) és Karácsonyfalvát.

Orbán Balázs „A Székelyföld leírása”(1986) című munkájában a település nevét a következő képen említi: Nyárad- Karácsonfalva, Karácsonfalva és Karácsonyfalva. Ebből

arra lehet következtetni, hogy már *Orbán Balázs* idejében is mind a három formában használták. A név eredetével kapcsolatosan a következőket írta: „*Karácsonyfalva nevét valószínűleg a Karácson ágtól nyerte. Az 1567. évi regestrumban Karachyonffalwa néven 3 kapuval van bejegyezve.*”¹ Ezek szerint már a késő középkorban magyarul lakta területként szerepel.

Az Alsó-Nyárádmentét Murokországnak is nevezik, ugyanis a lakosság fő megélhetési forrása a zöldségtermesztés volt, a homokos, agyagos talaj pedig valóságos paradicsom a sárgarépa számára.

2.1 Demográfiai adatok

Nyárádkarácson lakosságának nagyobb része magyar, a következő számottevő nemzetiség a cigány, melynek többsége a gábor nemzetséghez tartozik, a többi pedig román, amint azt az I. számú táblázat is igazolja. Azt nem tudni, hogy milyen régen élnek a településen, az bizonyos, hogy 1850-ben a cigányok száma 103 volt. A 2002-es népszámlálási adatok szerint 1206-an vallották magukat cigány anyanyelvűnek, 1071-en pedig cigány nemzetiségűnek. (Lásd az I. számú táblázatot!)

Baranka Tivadar Tócsika adatközlő szerint a gáborok nem jövevények a településen, az ősöktől úgy tudja, hogy már 500 éve a településen élnek. Ezt többen is megerősítették. Bár a településen több nemzetség él, a sajátját tartja a legfontosabbnak. A többi cigányt az összekevert kártyához hasonlítja. Ők büszkék arra, hogy nem jövevények.

„S nekünk ez a község törzs 500 éve. Nem vagyunk jövevények, tetszik tudni? Nagyapám, annak az apja, annak a nagyapja itt született ebbe a községbe. [...] Aztán vannak itt a faluba sok cigányok, de ezek, ezeket is, össze- vissza, tetszik tudni? Nem mind egyformák! Vannak Rostás félék, vannak mindenfélék, össze vannak itt, mint a kártya, mikor összeverik itt, de aztán az eredeti törzs cigányok, ezek az én fajtám vótak. Nagyapám és annak az apja, s annak a nagyapja. Négy - ötszáz éve visszamenőleg s ebben a községben! Ez egy nagy esemény! Így van? Hogy nem vótak jövevények, hogy elmenjenek más faluba, nem! Törzs, törzsek vótak!

- Itt születtek, itt haltak meg! (feleség)”

¹ Orbán Balázs: A Székelyföld leírása, Negyedik kötet, Pest, 1870 In Marosszék előismertetése, sz. 52.

Comuna Crăciunești - Nyáradkarácson község

Év	Összesen	Román	Magyar	Német	Egyéb összesen	Zsidó, jiddis	Cigány
1	2	3	4	5	6	7	8
1850n	3530	666	2760		104		103
2002a	4348	75	3066	1	1206		1206
2002n	4348	108	3169		1071		1071

I. Táblázat: Népszámlálási adatok 1850-ben és 2002-ben

2.2 Előítéletesség, avagy elfogadás

„De mi, a cigányok megegyezünk a magyarokkal, a románokkal.”²

A településen élők elfogadóak a gáborokkal szemben, nincs bennük előítélet, ami véleményem szerint nagyon ritka az olyan településen, ahol több nemzetiség él együtt. Ez az elfogadás valószínű annak tudható be, hogy ők tanúi voltak annak a változásnak, amely az adventista vallás hatására ment végbe a gábor közösségben. Az idősebb magyar generáció emlékezetében elevenen él a régi gábor kép, amikor még szegények voltak, vályogházakban laktak, és dögöt ettek. A gábor adatközlőim közül többen is megerősítették ezt. Egy 20 éves, gábor közösséghez tartozó fiatalember elmondta, hogy az öregek mesélték, hogy régebb megették a dögöt, bár szégyellik, de így volt. A fiatalabb generáció az idősebbektől tudja, honnan emelkedtek ki. *Tócsi bácsi* a beszélgetés során úgy fogalmazott, hogy a mocsárból jöttek ki. A fiatalabb generációval való beszélgetés során azt tapasztaltam, hogy büszkék erre a változásra, melyet „civilizálódtak”, „modernebb lettek” kifejezésekkel illették.

Következzen néhány interjúrészlet, melyből kiderül, hogyan definiálják kapcsolatukat a település magyar és román lakosaival.

Baranka Tivadar, Tócsi bácsi a következőket mondta:

„A magyar szomszédokkal úgy vagyunk, a testvéremmel nem vagyok így! Jöhet nálam este! Mikor én is vóta... Egy, egy momentum (pillanat)! Beteg vótam egy, egy-két napig csak, s Ilus néni jött nálam. Sírt a szomszédom. Mit csinál, miért sír? Tócsi bácsi, hagyjon békém, mert a gyermekei mondták, nagypapa beteg. S akkor ő, kedves Ilus, másnap jött vissza nálunk. Mondjam meg miér' sírtam? Mondom: Mondja! Mikor hallottam, hogy beteg vagy, azt mondja, úgy sírtam, hogy nem tudtam megállni. Megfogtam, megcsókoltam.”

Baranka Tivadar, Tócsi felesége a következőket mondta:

² Burcsa Mihály, Bandi bácsi nyáradkarácsonfalvi gábor férfi. Személyes interjúrészlet. 2010. október 29.

„Az ember kell, legyen jó, kell, legyen alázkodó, minden. Ha má’ itt ebbe a nagy faluba szileltünk, mindenki ismer bennünket, hogy rólunk semmi... soha, soha ebbe a faluba mi nem veszekedtünk...”

Tócsi bácsi a különböző felekezetekhez tartozókkal kapcsolatosan sem előítéletes:

„Aztán én nem szoktam soha életemben leítéljem a szekta. Mindenki! Mert én egy gyarló ember vagyok, bűnös ember, mer’ tökéletes csak Krisztus vót a földön.”

Az idős Burcsa Mihály, Bandi bácsi szerint a gáborok megegyeznek a magyarokkal és a románokkal. Számukra fontos, hogy bárhol járnak, jó véleménnyel legyenek róluk.

„De mi, a cigányok megegyezünk a magyarokkal, a románokkal. Mi sok helyre jártunk és járunk ezután is. De hol járunk, szeretünk, hogy úgy viselkedjünk, hogy mikor eljövünk onnén, mondják: ezek rendes cigányok, ezek rendes gáborok. Mi rendesen gáborok vagyunk. Burcsáék. A mi családjunk Burcea.”

2.3 Vélemények a gáborokról

Labancs Gyula, karácsonyfalvi református lelkész szerint nincsen feszültség és konfliktus a településen a gáborok és magyarok között. Szerinte tisztelettudóan viselkednek, vendégszeretőek, lehet velük egy településen élni.

„Nyárádkarácsonyfalván több cigány él, mint más nemzetiségű. Szomszédaim Gábor cigányok, így hivatkozva arra a mondásra, hogy együtt élve ismeri meg az ember a másikat, elmondhatom, hogy a Gábor cigányok és magyarok között nincsen konfliktus, feszültség. Nem lopnak, nem zavarnak, sőt tisztelettudóan viselkednek a faluban élőkkel. Az utcán köszönnek, érdeklődnek. Otthonaikban szívesen fogadnak, elbeszélgetnek a vendégekkel.[...] Szerintem a helyi cigányközösség életmódja elfogadható, lehet velük egy településen élni.”

Genda Attila jelenleg csóri református lelkész az 1990-es évek végén Nagyteremében, az Alsó-Nyárádmentén volt lelkész, és östermelőként, „kertészként” dolgozott, hogy családját fenn tudja tartani. A marosvásárhelyi piacon alkalma volt megismerni a gábor közösség tagjait, akik tőle zöldséget vásároltak. *„Az 1990-es években gazdálkodóként a marosvásárhelyi zöldség-piacon rendszeresen találkoztam Nyárád-menti cigányokkal. A "gábor cigányok" néven ismert Maros megyei cigányok igényességükkel tűntek ki az átlag-vevőink sorából. Kizárólag első osztályú, a legdrágább árfekvésű zöldségeket keresték és vásárolták. Az alkudozás, "cigánykodás" a legkevésbé sem volt jellemző rájuk. Mélyen vallásos embereknek ismertem meg ezt a népcsoportot, tudomásom szerint jelentős részük a Hetedik Napot Ünneplő Adventista vallású. Megjelenésük alapján*

is azonnal fel lehet ismerni e csoport tagjait: a lányok- asszonyok gazdagon díszített, drága, nagyon színes, tarka ruhát, a férfiak sokkal egyszerűbb fekete mellényt, hatalmas "gáborkalapot" és makulátlanul fehér inget hordanak. Egymás között leginkább cigányul beszélnek. A férfiak a magyar és román nyelvet anyanyelvi szinten beszélik. Egyes idősebb férfiak szemmel láthatóan megkülönböztetett figyelemben részesülnek a csoport fiatalabb tagjai részéről, többször hallottam, hogy kikérték a véleményüket, és adták a szavukra."

Labancs Csilla, 38 éves. Hat éve óvónőként dolgozik a településen, kezdetben félt tőlük, mivel nem ismerte őket. Emberszerető, családcentrikus közösségnek ismerte meg őket, akiktől „meg kell tartani a tisztas távolságot.” Szerinte csak olyan területen lehet érintkezni velük, mint például a kereskedelem.

"Az első benyomásom az volt, hogy féltem tőlük, De rájöttem, hogy nem volt miért félnem, mert emberszerető, családcentrikusak, de meg kell tartani a tisztas távolságot tőlük. Olyan felületen lehet velük érintkezni, mint a kereskedelem. Bonyolult az egész világuk! Csak az óvodában beszélgettem velük. Azzal, hogy adventisták lettek, történt egy változás." Botos Csaba³ somosdi református lelkész interjújából megtudjuk, hogy a községhez tartozó somosdi, nem adventista gáborokkal szemben a településen nagy az ellenszenv.

„Véleményem a Gábor cigányokról: először is Szatmár megyében ahol felnőttem, nem voltak Gáborok. Néha, nyaranként megjelent egy-egy szekérkaraván a falu határában, ezeket a mieink így nevezték: gombos cigányok. Nem tudom miért, de így nevezték. Állítólag a falubeli cigányság is félt tőlük. Semmiféle incidensre nem emlékszem ebből az időből. A Gáborokkal Somosdon kerültem kapcsolatba, itt, mint látod elég nagy kolónia él. Jobbára a falu szélén, de már a falu közepén is vásároltak házakat. A faluban elég nagy az ellenszenv irántuk, igaz némelykor rá is szolgáltak. Üzleteléseikkel becsaptak embereket, hangoskodó, szemetelő életmódjukkal kivívták a lakosság haragját. Ezt kellett valahogyan keresztyéni módon kezelni. Prédikációkban, beszélgetésekben megpróbálom az elfogadás irányába terelni a gondolkodásmódjukat az embereknek. szerintem: egy nagyon elhagyott, lenézett, árva népről van szó. Egy nép, melyet oly sokat üldöztek, lenéztek. Rengeteg sérelmet hordoznak ők is a szívükben. Egyetlen megoldás: a cigányság evangelizálása lenne, főleg egy közülük való cigány misszionárius révén. Mi, sajnos, csak magyarok vagyunk számukra. Én személy szerint nyitott vagyok feléjük: nincs a szívemben gyűlölet, vagy előítélet."

Ezt az interjút olvasva láthatjuk, hogy addig, amíg Karácsonyfalván nincs előítélet a gáborokkal szemben, addig a községhez tartozó, Somosdon élő nem adventista gáborok életmódjukkal kivívták a falu lakosságának ellenszenvét.

³ Interjú a somosdi református lelkésszel. Email.2010. április 10.

3 FOGALMI ÁTTEKINTÉS

3.1 *Etnikum*

Az etnikum meghatározásában *Sárkány Mihály* elméletéből indulok ki: Az etnikum rokonsági illetve fiktív rokonsági kapcsolatoknál tágabb rendszer, tagjai tudatában vannak összetartozásuknak, ezt ki is fejezik, „etnonim” használatával megkülönböztetve magukat más közösségektől. Az etnikum tagjainak együttműködése átszövi a mindennapok és ünnepnapok egészét. Az etnikai öntudat szimbolizálja az etnikum különállását. Ennek fontos része a leszármazási hagyomány ismerete, az értékítéletek és előítéletek a saját és másik etnikumra vonatkozóan. *Sárkány* szerint az etnikus kultúra, változó, alakul önmagában is, és alakul más kultúrákkal érintkezve is. Mindemellett az etnikum és az etnikus kultúra között folyamatos összhangnak kell teremtnie, hogy fennmaradjon és tovább öröklődjön a tagjai között. (*Sárkány*, 2000) Dolgozatomnak nem célja az etnikai identitáshoz kapcsolódó elméletek bemutatása.

3.2 *Gábor cigány / kalapos gáborok / roma*

Dolgozatomban főként a gábor, kalapos gábor megnevezéseket használom, valamint a cigány megjelölést. Addig, amíg a megkérdezettek többsége büszkén vállalja a gábor és cigány megnevezést, a roma megnevezést kevésbé szeretik. Mindössze egy adatközlő fogadta el a roma megnevezést. Véleményük szerint a házi cigányokra⁴ jellemző, hogy szívesen veszik, ha őket romáknak nevezik. Amíg a cigány megjelölés külső, gyakran pejoratív hangulatú minősítés, amit a romákkal foglalkozó emberjogi szervezetek is egyre ritkábban használnak, addig a roma megjelölést nem minden cigány csoport tartja magára érvényesnek, így a karácsonyfalviak többsége sem. Gábornak, kalapos gábornak, és cigánynak egyaránt nevezik magukat.

Kérdésemre, melyik megnevezést szeretik, a roma vagy cigány jelölést, *Pista*⁵ bácsi szerint a rom nemesebb kifejezés, ugyanis a cigány hazátlant, ország nélkülit jelent, de ő volt az egyetlen, aki ezen a véleményen volt. Ő is szívesen veszi, ha gáboroknak nevezik őket.

⁴ Házi cigánynak nevezik azokat, akik hagyományvesztettek, magyarosan étkeznek.

⁵ Gabor Stefan, mindenki Pista bácsinak nevezi, ezért a továbbiakban én is így használom a nevét. Személyes interjú. 2010. március 15.

„Cigán. A cigán azt jelképezi, „om fara tara”⁶.”Hogy nincs országa, azt jelképezi. Cigán. Rom, nemesebbül jön ki: ember. A papok nem mondják cigán testvér. Gábor testvér, roma testvér! Mind a kettő jó, de legjobb a roma. Jó hogy most jött be ez a szó nem rég, de a mi papunk így neveznek bennünket: gáborok. És ha gáborok, nincs sértés ottan. Azt mondja: gábor testvérek, bárha, bármelyik a konferencia elnök is úgy nevez bennünket: gábor testvérek.”

3.3 A gábor identitás és nyelvhasználatuk

„Az egész cigánok között az első a mi nemzetünk!”⁷

Kik a gáborok? A kutatásom során az identitás elemzésekor figyelembe vettem azokat az önmegnevezéseket, önjellemzéseket, amelyekkel a közösség saját magát megnevezi és jellemzi. Ezt csupán közvetíteni próbálom, leírom, elemzem, de meghatározni nem kívánom (Barth, 1996).

Az etnikai identitás felhasznált fogalmát dolgozatomban arra a *Fredrik Barth* által kidolgozott elméletre támaszkodva alakítom ki, miszerint az identitás állandó változásban van. Nem eleve adott dolog, hanem többek között más etnikumokkal való interakciók folyamatában jön létre és változik folyamatosan. Az etnikai identitás egyrészt a közösség által a külvilág felé kialakított „társadalmi önkép”, másrészt tagjai felé közvetített erkölcsi, viselkedési és szokásbeli normarendszer. A közösség állandó visszajelzései során változhat, alakulhat a normarendszer, az „önkép”-et pedig a közösségen kívüli elvárások befolyásolhatják. A közösség etnikai identitása konfliktushelyzetekben reprezentálódik a legélesebben, mikor veszélyben érzi a közösségi normákat, vagy összeütközésbe kerülnek más etnikumokkal.

Erdélyben valamint a partiumi városokban és falvakon egyaránt megtaláljuk őket, de legjelentősebb létszámban Marosvásárhely környékén, Karácsonyfalván, Hagymásbodonban, Somosdon, Kakasdon élnek.

Külső besorolás szerint az oláh cigányok kelderás csoportjához tartoznak. De megtaláljuk őket különböző európai országokban, mint például Magyarország, Szerbia, Franciaország stb., ahova az üzlet, a kereskedelem vonzza őket. Vannak olyan gábor családok, akiknek például Magyarországon és Erdélyben is van házuk, de otthonuknak Karácsonyfalvát tartják.

⁶ Román nyelven mondta, ami annyit tesz: Ország nélküli ember, hazátlan.

⁷ Pista bácsi adatközlése.

Kutatásom során azt tapasztaltam, hogy a gáborok beszélgetés közben, szigorúan elhatárolódnak más cigány csoportoktól. Többen is fontosnak tartották megjegyezni, hogy ők letelepedettek, nem jövevények a településen.

A gáborok endogám csoportot alkotnak, világnézetükre jellemző, hogy különbnek tartják magukat másoknál. Az interjúk során „előkelő”, „nemes”, „gazdag cigányok, becsületesek”, „legéregebb (legöregebb) cigány és a legrendesebb cigányok”, „bajszos és kalapos gáborok” „nagy”, „első”, „legrendesebb”, „illedékesek (illedelmesek)” jelzőkkel definiálták közösségüket, majd bővebben is kifejtették az önmagukról alkotott közlendőket.

„Az egész cigánok között az első a mi nemzetünk!” „A mi fajtánk nem jár lopni, nem jár kuldulni, és kéregetni. Szóval a mi fajtánk, ha már komerc⁸ ember is, komerc, foglalkozik a komercel, de nem megyen kéregetni, vagy lopni.”⁹

Baranka Tivadar, Tócsika bá, nagy embereknek nevezi a gáborokat, akik számára nagyon fontos a becsület. A más nemzetséghez tartozóakat az összekevert, „összevert” kártyákhoz hasonlítja.

„Szóval, hogy ezek a mi törzs, valamilyen nagy féle emberek vótak [...]Me’ aztán az is számít, ki vót nagyapám, ki vót édesapám, de én is ki vagyok! Nálunk ez nagyon értékes! A becsület! És nálunk ez az érték: a becsület. Ez, ha nincs becsület, lehet akár mi. Aztán vannak itt a faluba sok cigányok, de ezek, ezeket is, össze- vissza, tetszik tudni? Nem mind egyformák! Vannak Rostás félék, vannak mindenfélék, össze vannak itt, mint a kártya, mikor összeverik itt, de aztán az eredeti törzs cigányok, ezek az én fajtám vótak. Nagyapám és annak az apja, s annak a nagyapja. Négy - ötszáz éve visszamenőleg. S ebben a községben, ez egy nagy esemény! Így van? Hogy nem vótak jövevények, hogy elmenjenek más faluba. Nem! Törzs, törzsek vótak.”

Arra a kérdésemre, hogy kik a gáborok, Pista bácsi először fontosnak tartotta elmondani, hogy ő Gábor családból származik, majd ezt az „előkelő” jelzővel illette.

„Gábor családból vagyok. És a Gábor család az első család volt. Elékelők voltak. Az előkelők a gáborok.”

Gábor Demeter¹⁰, Kócsa bá a következőképpen nyilatkozott erről: *„Nyárádkarányonfalván nagyapjának a nagyapja nagyapa itt van a román templomba¹¹. Ami 500 éve kereken, mi lakosok vagyunk, mi nem vagyunk vándorlók a szekerekkel, mind azak a mondjuk úgy, Szebenben, mondjuk úgy, Fogarason, mondjuk úgy aztán Árpád felé,*

⁸ Comerc román szó, ami kereskedelmet jelent.

⁹ Gábor Stefan, Pista bácsi adatközlése. Személyes interjú. 2010. március 14.

¹⁰ Gábor Demeter, Kócsa bának szólítják. Személyes interjú. 75 éves gábor férfi. 2010. március 15.

¹¹ Román temetőre gondol.

úgy hogy vándoroltak, tetszik tudni itt ni a székéren mentek városokról városokra, ellopták a magyar emberektől a magyar gyermekeket, ellopták a román gyermekeket, s aztán mi nem vótunk vándorok, kezi csókolom. Lakosok voltunk a mi falunkba, és tanárné drága, ma is úgy van.”

A gáborok hagyományosan bádigosok, üstkészítők voltak, de mára csak néhány idős tudja ezt a mesterséget, a fiatalabb generáció kereskedéssel foglalkozik.

Báránka Tivadar, Tócsika bá arra a kérdésre, hogy kik a gáborok, és honnan erednek, rézműves és sátoros cigány törzsből származónak vallotta magát. Fontosnak tartotta megjegyezni, hogy ők amellet, hogy sátoros törzsből származnak, gazdag cigányok, becsületesek. Hogy nyomatékot adjon annak a ténynek, hogy gazdagok, felmenői közül nagyapját, az öreg Rideg bát említette, aki sátorban született, amikor pedig épített egy háromszobás házat, annak híre volt a cigányok között a megyében. Ellentétet állított fel a között, hogy nagy háznak nevezték a nagyapja házat, pedig az, szerinte kicsinek számít azokhoz képest, amilyeneket manapság építenek. Valóban a településen valóságos paloták vannak gábor tulajdonban.

„A törzs cigányok, a rézműves cigányok, ezek az első cigányok! Ez az én fajtám! Van nekik sír, ami 500 éves, mi ősinknek az ősinknek, a nagyapánknak a törzse; és ezek vótak a törzs cigányok, ami nagyapám, nyugodjék, van egy olyan, amikről most beszélek most, 140-150 éve, a sátorba született, me’ magyarázták az ősek, mikor én gyermekkorba vótam, magyarázták, hogy....a sátorba, és mikor született nagyapám, nyugodjék, hát a vederbe befagyott a víz. Sátor! Tetszik tudni? A sátor! S ez csak a mű törzsünknek vót ez a sátor. A mi eredetünknek, és ezek vótak a rézműves cigányok. Gazdag cigányok, becsületesek, illedékesek (illemesek). Osztán, mikor itt a külsőben, valamennyi évek után nagyapám csinát egy házat, de nem ilyen, mint ez, egy háromszobájú házat, s híre vót a megyében! Azt mondták az öregek, Gábor bá, az öreg Rideg bá, csinálta a nagy házat. Kis lakás vót, nem olyan, mint most van, és híre vót ennek. És mi ebből vagyunk kiszármazva. Ebből a sátor. [...] Mi ebből születünk a sátoros cigányok! Sátorból születünk! Erre volt ének is valamikor. Mer’ mondták: Sátor az én palotám. Nagy események vótak!”

Tócsika bá felesége szerint Karácsonyfalva az ország más településein élő cigányoknak központot jelent, mivel náluk vannak a legöregebb és legrendesebb cigányok, akikhez tanácsért is jönnek:

„Sokféle cigányok vannak, sokféle szokások vannak a cigányoknál. De itt nálunk Karácsonyfalván, itt a legöregebb (legöregebb) cigány és a legrendesebb cigányok. Ahol vannak: Kolozsváron, Nagyváradon, mindenhol, mikor egy tanácsot akarnak kérdezni, itt jönnek. Szóval a központ a cigányoknak itt van.”

A gáborok településükre olyan metaforákkal utalnak, mint a „centrum” (*čentro*) vagy „a nagy falu” (*o baro gav*). (Berta, 2005 b) Ez a terminológia is utal arra a társadalmi jelentőségre és presztízszre, amely az e településen élő roma közösséget övezi.

Burcsa Mihály, Bandi bácsi a család legidősebb tagjának közösségi és öndefiníciója: „Mi sok helyre jártunk, és járunk ezután is. De hol járunk, szeretünk, hogy úgy viselkedjünk, hogy mikor eljövünk onnén, mondják: Ezek rendes cigányok! Ezek rendes gáborok! Mi rendszeren gáborok vagyunk Burcsák. A mi családuknak Burcsa.”

Gabor Stefan, Pista bácsi, az adventista gábor közösség elismert tagja arra a kérdésemre, hogy honnan származik a nemzetségük, az őszövétségre vezette vissza származásukat, majd arról beszélt, hogy ők nemesebbek, különbek, mint a kakasdi vagy hagymásbodoni cigányok, akik szintén a gábor közösség tagjai, de nem olyan szelídek, mint ők. A karácsonyfalvi gáborok különlegességét abban határozza meg, hogy ők nem lopnak, nem járnak koldulni, kéregetni, hanem kereskedéssel foglalkoznak.

„És nagy csoda, mert a mi fajta cigányok például, ez a gáborok, akik hordják a kalapot, és különös az egész cigányok között. Ami fajtánk nem jár lopni, nem jár koldulni, és kéregetni. Szóval a mi fajtánk, ha már komerc (kereskedelem) ember is, komerc, foglalkozik a komercel, de nem megyen kéregetni, vagy lopni.[...] a mi fajta gáborok nemesek voltak a kakasdi cigányoktól, nemesek voltak a bodoni¹² cigányoktól. Bár akármilyen cigán a világon, nálunk a bajszos és gáborok között e volt a nemes család csak!”

Kérdésemre, hogy honnan ered a gábor megnevezés, azt mondta, hogy a Bánó családból, akiket a nemes jelzővel illetett, mégpedig azért mert szelídek voltak, nem voltak erőszakosak.

„Bánó. Hogy is mondjam? Így van nevezve, na, hogy a Bánó családból’, szóval Bánésti, így jön ki cigányul: Bánésti. Ez a fajta így volt! Nem, mint, hogy Burcsák, hanem mint Gáborok. Így jött ki! De az a család volt nemes család! Miért mondom, hogy nemes? Nem tudtak, hogy mi a verekedés. Nem erőszakoltak senkit, ha elvették valaki’ ő menyét, ő nem ment, hogy harcoljon, hogy erővel vegye vissza. Ilyen család volt! Tetszik tudni? Szelíd család volt! Ez volt a nemesség a mi családuknak! És most is megvan! Az egész cigánok között az első a mi nemzetünk! „

Burcsa Mihályt, Bandi bácsit kérdezve, hogyan beszélnek maguk között, a következőket válaszolta: ” Mi a házbán cigányul beszélünk.” Arra a kérdésre, hogy mi a véleményük a cigány megnevezésről, azt láthatjuk, hogy büszkén vállalja identitását. A továbbiakban helyteleníti a roma megnevezést, ugyanis ez gyűjtőfogalom, melybe beletartoznak a házi cigányok, akiknek életvitelét elítéli és elhatárolja saját közösségét

¹² Hagymásbodonban élő gáborokra érti.

ettől, mondván, hogy ők rendes cigányok, akik nem lopnak, nem verekednek, nem isznak, nem bicskáznak. Az idős *Burcsa* házaspár helyteleníti, hogy a más nemzetséghez tartozó házi cigányok miatt, akik nem tartják hagyományaikat, magatartásukkal és életvitelükkel (verekednek, bicskáznak, részegeskednek) „egy fazékba teszik be” őket.

- *”Ha mondják nekem cigány? Há, mi vagyok? Román? Vagy magyar vagyok?*

- *Tudják meg, hogy ezek a házi cigányok nem szeretik, hogy mondják nekik, hogy cigányok, hogy mondják, hogy romák, romok. Nem, nekik ez a szó nem illik. Mi cigányok vagyunk! Általában mi rendes cigányok vagyunk! Minket ez a szó nem zavar. (feleség)*

- *De nem is zavar, higgye meg, hogy nem! (férj)*

- *Vannak ezek a házi cigányok, hogy nem is tartsák magokat, hogy ők cigányok, magyarosan étkeznek, s nem mondják, hogy cigányok. Zavarja, hogy mondják, hogy cigányok.”*

- *Sok nemzet van a cigányokná’! (feleség)*

- *De vannak köztünk is, hogy vannak rendes emberek, amelyik nem lopnak, nem verekednek, nem isznak, nem bicskáznak. De vannak olyan cigányok: bicskásak, verekedés, részeges, s akkor, amikor a tévébe is nézzük ezeket a házi cigányok, mit mondják? Rom¹³! S cigányok- cigányok! De mondja a román: ”Padure fara uscatura nu este!”¹⁴” S nálunk ez a hiba, hogy ha egy cigány tévedett, ott az egészet mind béteszik egy fazékba, mert cigányok.(férj) „*

Burcsa Bandi felesége azt kifogásolta, hogy Romániában a cigányokat a média egyoldalúan mutatja be. Ha lokális szinten nem is találkoznak a karácsonyfalvi gáborok előítéletekkel, az országos, sőt sok esetben nemzetközi szinten az üzleti utak alkalmával igen.

A karácsonyfalvi romák anyanyelve a romani nyelv.

„A romani a beszélők száma és a földrajzi elterjedtség tekintetében is az egyik legjelentősebb kisebbségi nyelv Európában, a kétnyelvű cigány közösségek többsége a környezeti nyelvek mellett e nyelv valamely változatát beszéli. A romani az egyetlen olyan ind nyelv, amelyet a középkortól az indiai szubkontinensen kívül, főként Európában beszélnek.”¹⁵”

A romani terminus endo-linguonima, amellyel a magukat többnyire romának nevező csoportok utalnak anyanyelvükre. A romanit beszélő közösségek szociolingvisztikai szempontból sajátos helyzetűek, hiszen ez mindenütt kisebbségi nyelv. A romanit beszélő

¹³ Román szó, a roma megfelelője.

¹⁴ Román szólás, jelentése: Erdő kiszáradt fa nélkül nincs!

¹⁵ Szalai Andrea, 2006. Egységesség? Változatosság? A cigány kisebbség és a nyelvi sokféleség. IN *Nyelvtudományi Közlemények* 103. 163-204. 1.

népesség számával kapcsolatban változó becslésekkel találkozhatunk, amely általában 3,5-10 millió között van. (Szalai, 2006)

Az MTA Nyelvtudományi Intézet munkatársaiként Szalai Andrea és Berta Péter végeztek kutatásokat a karácsonyfalvi romák nyelvhasználatával kapcsolatban. Megállapításuk szerint az a románi változat, amelyet e gábor közösség beszél a lovári változat, belső nyelvi változatossággal, társadalmi és földrajzi tényezőkkel összefüggő szubdialektális különbségekkel jellemezhető.

„Az egyik morfofonológiai változó, amely mentén e különbségek leírhatók a szóvégi pozícióban levő-h ejtésének erős vagy gyenge volta.”¹⁶

A karácsonyfalvi gáborok nyelvében sok a magyar és román eredetű kölcsönvett szó, a nyelvészek pedig külön dialektusként foglalkoznak vele. Különbségek a magyar és romani hangok között: a romani nyelvben nem ismerős az ö, ő, ü, ú hang, ezért kiejtésük gondot okoz a romák számára. Az ö-t, é-nek, az ü-t, i-nek ejtik.

A gábor közösség tagjai tehát egy sajátos cigány nyelvet beszélnek maguk között, melybe beépítettek román és magyar szavakat egyaránt. Elmondásuk szerint más nemzettséghez tartozók nyelvét ők megértik, őket viszont mások nem értik meg. Kérdésemre, hogy milyen nyelvjárást beszélnek, *Pista bácsi* a következőket mondta: *„A nyelv, hogy is mondjam, „Am imprumutat!”¹⁷ Például hogy az’ mondom: igen. Azt cigánul mondom, de az magyaroktól van. Háj di káti ká. A hai (ejtsd: háj) az románul, a khe kati ká az cigányul. Szókéré, az má cigánul van. Mi akármilyen fajta cigán’ megértünk, de ők nem értenek minket.”*

Szalai Andrea szerint: *„A romani nyelvű orális kultúra olyan sajátosságai, mint a laza, improvizatív szerkesztésmód, a lírai műfajokat is jellemző párbeszédes jelleg, az interaktív szövegalkotás a gyermekhez szóló beszédben és a cigány közösségek autonóm verbális kultúrájában is jelen vannak.”¹⁸*

A karácsonyfalvi óvodában a roma gyermekek beszédét figyelve azt tapasztaltam, hogy megjelennek a roma közösség orális kultúrájára jellemző strukturális, interakciós sajátosságok és a felnőtt közösségben releváns beszédmódok. Beszédükre jellemző volt a rövid, grammatikailag egyszerű, gyakran befejezetlen mondatok; egyszerű ismétlődő kötőszavak; rövid felszólítások, kérdések; korlátozott melléknév - és határozószó –

¹⁶ Berta Péter (2005, szerk.): *A társadalmi nemek közötti státuskülönbség ideológiái egy erdélyi (Gábor) roma közösségben*. In: Vargyas Gábor (szerk.): *Ethno-lore*. Az MTA Néprajzi Kutató Intézetének évkönyve XII., 71-154. Akadémiai Kiadó, Budapest. 73.p.

¹⁷ Román szó, jelentése: Kölcsön vettük!

¹⁸ Szalai Andrea (2000): Szociolingvisztikai szempontok a magyarországi cigánykutatásban. In.: Forray R. Katalin (szerk.): *Romológia-Ciganológia*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 164-184. 2000. 171.

használat; a mutató névmás gyakori alkalmazása; és az együttlétet kifejező implicit leírásként megfogalmazott kijelentések. Érdekes volt számomra, ahogyan a magyar nyelv fortélyaiiban jártas kislány fordított az óvónőnek és egyik fiú társának, aki nem beszélt még a magyar nyelvet.

A gábor közösség felnőtt tagjai legalább három nyelvet beszélnek: cigányul, magyarul és románul. Akik pedig külföldön kereskednek, például Szerbiában, megtanulják az adott ország nyelvét. Van egy gábor fiatalember, aki négy nyelvet beszél, akire nagyon büszkék, és akit maguk között *Angol Jankónak* neveznek.

4 VALLÁSI ÉLET A GÁBOR KÖZÖSSÉGBEN

„De a jó Isten megfordította nálunk is a kereket”¹⁹

A karácsonyfalvi gábor közösség felekezeti hovatartozását vizsgálva, azt láthatjuk, hogy a többség a Hetedik Napot Ünneplő Adventista Egyházhoz tartozónak vallja magát, az általuk oly sokszor hivatkozott *„igaz hitről”*, helyi szóhasználatból élve a *„szombatosságról”* a mindennapi beszélgetésekben előszeretettel szólnak.

Fontosnak tartom az adventista vallás rövid ismertetését, a teljesség igénye nélkül, egyrészt azért, mert a gábor közösség tagjai beszélgetéseik során beépítik a gyülekezetben hallottakat, gyakran hivatkoznak az ott tanultakra, másrészt pedig mert *„A civilizálódáshoz” vezető út végső szakasza az adventista egyház volt*²⁰ a közösség életében. Ezt nemcsak az előző idézet érzékelteti, hanem úgy a magyar adatközlők, mint a gáborok megerősítették.

4.1 Az adventista vallás rövid története

A hetedik napot ünneplő adventisták eredetét vizsgálva, vissza kell mennünk a tizenkilencedik század elején kibontakozó felekezetközi adventmozgalom kibontakozásáig. Mindenfelé megnövekedett ebben az időszakban az evangéliumi keresztények érdeklődése a végítélettel összefüggő események iránt, s nagyon sok országban voltak olyan mélyen hívő lelkészek és gyülekezeti tagok, akik a bibliai prófécia alapján hirdették Jézus Krisztus közeli visszajövetelét. Ahhoz, hogy ez a krisztusvárás egységes mozgalommá

¹⁹ Gábor Demeter, Kócsa adatközlése.

²⁰ Tesfay Sába: A kalap, az ezüstgombos lájbi és az ezüst zsebóra. In Világosság 2005/ 7-8. sz. 183.

szerveződjön mind a társadalmi, mind az egyházi viszonyok Észak-Amerikában bizonyultak a legkedvezőbbnek. Így Észak-Amerika lett a nagy adventmozgalom központja.

A hetednapí adventisták a reformáció örököseinek vallják magukat. Ismert tény, hogy a reformáció vitathatatlan és elvülhetetlen érdeme volt, hogy az egyház életében az Igét tette az első helyre. A reformátorok azt tanították, hogy a keresztény ember feladata a megismert Ige iránti engedelmesség. Ugyanígy az adventisták is Isten Igéjét tekintik hitük alapjának és zsinórmértékének. *„Ne hallgassunk emberi véleményekre a Szentírás tanait illetően – írta E. G. White -, hanem kutassuk magunknak Isten szavát.”*

1848-ban összegyűltek a szombatot ünneplő adventisták vezetői, hogy megfogalmazzák a mozgalom alapvető tanításait. Ezeken az úgynevezett „szombatkonferenciákon” öt alaptanítást dolgoztak ki:

1. Krisztus személyesen, láthatóan jön el. Eljövetele megelőzi a millenniumot.
2. Jézus ma a szentek szentjében szolgál a mennyben, mint népének közbenjárója.
3. Isten törvénye örök, a negyedik parancsolat az Isten iránti hűség próbaköve.
4. Az egyház feladata a Jel. 14: 6-12. verseiben található „hármass angyal üzenet” hirdetése.
5. Az ember halandó, a halhatatlanságot csak Krisztus által nyerhetjük el.

1872-ben az egyház vezetői a hitelveket 25 pontban határozták meg, melynek bevezetőjében a következőket olvashatjuk: „Nincsenek a Bibliától független hitpontjaink, hitvallásunk vagy szabályaink. Nem azzal a szándékkal tesszük közzé ezeket, a tételeket, hogy hatalmat gyakoroljunk népünkön, vagy uniformizáljuk hitüket. Nem hitrendszer alkotunk, hanem rövid összegzést adunk arról, amit a múltban is, és a jelenben is egyöntetűen vallottunk.”

1931-ben, majd 1946-ban készültek hitelvi összefoglalások a Heted Napos Adventista világszervezet által, melyeket a helyi gyülekezetek életét szabályozó „Gyülekezeti kézikönyv”-ben, és az egyház „Évkönyv”-ben rendszeresen közzétettek. Ezeket, a hitelveket csak a Generál Konferencia ötévente összehívott plenáris ülése módosíthatja. Így történt, hogy az 1980-ban megfogalmazott 27 pont volt érvényben a 2005-ös, St. Louisban megrendezett Generál Konferenciáig. Ezen az ülészen megszavaztak plusz egy hitelvet, így 2005. július 4.-től már 28 pontból áll.

4.2 Az adventista vallás története Magyarországon

Az első missziói kezdeményezés Magyarországon a lengyel származású, katolikus papból adventistává lett misszionárius nevéhez kötődik, *Michael B. Czechowski* (1818-1867) nevéhez, aki 1869-ben tevékenykedett hazánkban. 1890-ben őt követte a német származású *Louis Richard Conradi* (1856-1939), akinek munkája nyomán olyan tagok csatlakoztak a közösséghez, akik magyarra fordították az adventista irodalom termékeit. Az első magyarországi tagok Erdélyhez köthetők, ugyanis 1895.május 22-én Kolozsvárott *Conradi* megkeresztelte *Rottmayer Jánost*, feleségét, és leányát. (Szigeti, 1985) Mivel a közösség gyorsan növekedett, az adventista világszervezet 1898-ban Magyarországra küldte *Huenergardt F. János*.(1875-1955) lelkészt, aki megszervezte az egyházat. Az adventisták vallásos egyesületeként működtek 1957-ig, mivel a korabeli törvények nem tették lehetővé az egyház bejegyzését.

A gábor közösségben a Bibliát és az adventista vallással kapcsolatos írásokat, könyveket olvassák.

Arra a kérdésre, hogy fog-e még változni az adventista vallás hatására a közösségük, *Pista bácsi*, a gábor közösség köztisztelőnek örvendő tagja, a következőket mondta:

„Fog, igen, és megmondom miért. Mert rostálás ideje alatt élünk. Sokan! Azt olvastam, mikor 1844-ben volt a nagy csalódás, - abban az időben volt, amikor hirdették, hogy Krisztus második eljövetele október 24-én jön. Ez Miller idejébe volt, Miller család hirdette az evangéliumot. Ez egy nagy farmer volt, ellátta a sok gazdaságot és mind befektette a hirdetésbe, és az ő felesége, hogy látta, hogy nem jön Krisztus, betege lett és abba halt meg. És ő is betege lett és ő is azt mondja, hogy a prófétaság lelke azt mondja, hogy üdvözülni fog.”

Láthatjuk, hogy, amit az imaházban tanult, azt beépíti véleményalkotásába.

4.3 Felekezeti hovatartozás régen és ma

Karácsonyfalván, felekezeti hovatartozásukat tekintve, a gáborok egy része a görög katolikus valláshoz tartozott. Az idősebb generáció szerint meghatározó volt *Piroska Mihály* görög katolikus szovátai pap személye, aki 1914-42 között állt a karácsonyfalvi görög katolikus parókia élén, mely időszakban az egyházi élet egyre mozgalmasabbá vált. Az 1920-as években azonban Romániában fő célpont lett az elrománosítás. Így a görög katolikusokat és a görögkeleti magyarokat célozták meg, akik között ez eredménnyel is járt. Az iskolák mellett a hitéletnek is a nemzeti célt kellett szolgálnia. Mivel 1948-ban a román állam hivatalosan feloszlatta a görög katolikus vallást és létrejött az ortodoxiával

való unió, a görög katolikusok többsége a református hitet választotta, de voltak olyanok, akik az ortodox vallásra tértek át, nemcsak a magyar lakosok közül, hanem a gáborok közül is. A vallásnak ebben az időszakban csak funkció jellege volt a gáborok számára, az egyházak szolgáltatásait csak keresztelekor és temetésekor vették igénybe. Az adatközlők közül a többség a református valláshoz tartozott, mielőtt áttértek volna az adventista hitre, de voltak olyanok is, akik görög katolikusokból lettek ortodox vallásúak.

*Baranka*²¹ Tivadar, Tócsi bácsi, a gábor közösség idősebb tagja emlékezetében elevenen él Piroska pap személye és munkássága. Elmondása szerint az édesapja jobb keze volt neki, olyan volt, mint egy „kulátor”,²² részt vett a családlátogatásokon, összegyűjtötték az egyházfenntartói járulékot. Amikor erről beszélt, tele volt a hangja pátosszal. Kérdésemre, hogy milyen vallásúak, az adventista vallást jelölte meg. Fontosnak tartotta elmondani, hogy az édesanyja református volt, de mikor az édesapja vallásához jutott, belekeveredett, nem tudva, mit mondjon. Elgondolkodott, a felesége jött segítségére azzal, hogy ortodox. Valójában az édesapja görög katolikus volt, majd áttért az ortodox vallásra. Ami érdekes, hogy a gábor cigány édesapjára azt mondta: „*ortodox, román*”, annál is inkább, mivel köztudott, hogy Piroska pap magyar nyelven prédikált.

- „*Adventisták vagyunk. (férj) Édesapám, nyugodjék, és édesanyám, ezek, édesanyám református vót. Édesapám...*

- *Ortodox (feleség)*

- *Igen, ortodox, román. Vót nekik egy pap, Piroska. Nem hallott róla maga? Nagy ember vót!*

- *Az szovátai vót. (feleség)*

- *És vót a kicsi templom, és édesapám, nyugugyék, a lelkésznek jobb keze vót. Tetszik tudni? Jobb keze vót! Mint egy kulátor*²³ *vót...*”

Addig, amíg a református és az ortodox vallásnak többnyire funkció szerepe volt, az adventista vallásról, mely az elmondások alapján az 1970-es években jelent meg a településen, elmondható, hogy egyre nagyobb teret nyert, s megváltoztatta a gábor közösség életének különböző szegmenseit. Néhány ilyen példa, melyet említék, de amelyekre a későbbiekben részletesebben kitérek: az ünnepek, de főleg a szombat megünneplése, temetkezési szokások és az ezzel kapcsolatos hiedelemvilág, továbbá a tisztaság, a megváltozott gasztronómiai szokások, a kitolódott házassági korhatár.

²¹ Ejtse: Báránka. Megjegyzés: Romániában a keresztlevelek kiállításakor az ékezeteket elhagyták a nevekről, vagy pedig a személyneveket románosították.

²² Helytelenül használja a kurátor megnevezést, mely egyházi funkció, és gondnokot jelent.

²³ Helyesen: kurátor vagy gondnok, aki a lelkész munkáját segíti.

Karácsonyfalván jelenleg a magyar lakosság többsége református, vannak adventisták, római katolikusok, baptisták, pünkösdisták, jehova tanúi, és nagyon kevesen ortodoxok (öt-tíz család). Az egykori görög katolikusok, akik ortodoxok lettek, ma már nem gyakorolják hitüket, s mivel vegyes házasságban élnek, többnyire a református vagy a római katolikus templomban keresztelik meg gyermekeiket. A gábor közösség körében az adventista vallás vált elfogadottá, a meg nem kereszteltek is szívesen járnak az ottani alkalmaikra. Kérdésemre, hogy milyen vallások vannak a településen *Burcsa Mihály, Bandi bácsi* a következőket mondta: „*Már nekünk, a templomnak úgy mondják: imaház. Ott sok tagok vagyunk. De itt nálunk a faluban nem csak egy vallás van. Vannak jehovák, vannak szombatisták²⁴, vannak reformisták²⁵, vannak román pap.*”

A rendszerváltás után főleg a protestáns vallások és neoprotestáns vallások kerültek erőterbe.

„*[...] az 1980-90-es években sajátos vallási átrendeződés ment végbe az ún. magyar vallások javára. Ez utóbbi esetében az 1989 utáni szabad vallásgyakorlás és a környék magyar többsége miatt a református egyház nagyobb presztízse és elfogadottsága jelent vonzerőt.*”²⁶

Az adventista vallás olyan modernizációs hajtóerőnek bizonyult, amely a gábor közösség felemelkedését szolgálta. A formálisan a református és ortodox egyházhoz tartozó gáborok vallásukat nem gyakorolták. Vallásos életükben az igazi áttörést tehát az adventista vallás térnyerése, megszilárdulása, hittételeinek teljes befogadása jelentette. Amint a lenti fejezetek tükrözni fogják, a vallás tanításainak megfelelően számos, általuk cigányosnak nevezett szokásukról lemondtak, és ahogy ők mondják „*kimívelődtek.*” Az adventizmus beillesztése hagyományos életvitelükbe olyan kulturális hagyományok feladásával járt, amelyek századokon keresztül jellemezték őket. Le kellett mondaniuk a táncról, a zenélésről, a túlzott ékszer használatról, az italozásról, a disznóhús fogyasztásáról.

Az 1989-es rendszerváltás gyökeres változást hozott a karácsonyfalvi cigányság hitéletében, ugyanis *Petrik Imre* missziós munkája következtében 52 gábor keresztelkedett meg. Számuk azóta egyre nőtt. *Pista* bácsi elmondása alapján a megkereszteltek száma 130. Néhány magyar adventista is él a településen.

Nyárádkarácsonfalván 1999-re épült fel a Hetedik Napot Ünneplő Adventista Gyülekezet Imaháza, melynek tagjai többségében romák.

²⁴ Adventisták valójában. A szombat ünneplése miatt nevezi magukat szombatistáknak.

²⁵ reformátusok

²⁶ Simon Zoltán: „Objektív vizsgálat” a nyárádkarácsonfalvi cigányság gazdasági élethelyzetének függvényében, és az ebből adódó elhatárolódási aspektusok a cigány - magyar együttélésben, Miskolc, 2003, In. Kultúrák között. Az I. és II. Interkulturális Diákkonferencia válogatott előadásai, sz. 70-83.

„A Hetednapot Ünneplő Adventista Egyház által gyakorolt hatás a nyáradkarácsonfalvi cigányság hagyományos kultúrájára, társadalmának struktúrájára, belülről ható vallási-társadalmi erőként képzelendő el, nem pedig külső kényszerhatásként, éppen ezért a cigányság hitelvei alapján is érvényesíteni tudja közösségi normarendszerét, úgy hogy gyökeresen ne sérüljön etnikai identitásuk.”²⁷

4.4 *Életutak, megtéréstörténetek*

A megtérés a görög metanoja eredetű szóból ered, jelentése: az értelem megfordulása, megváltozása. Az értelemnek ez a megújulása teljesen új gondolkodást és új élet- és világszemléletet jelent, ami az ember teljes személyiségét, attitűdjét megváltoztatja. A gábor adatközlőket arra kértem, hogy mondják el megtérésük történetét. Kérdésemet az inspirálta, hogy tudni szerettem volna, hogy az adventista vallás hatására, milyen mértékben változott meg életük és személyiségük.

Megtéréstörténetekre és beszélgetésekre alapoztam tehát abból a módszertani felismerésből kiindulva, hogy a személyes identitás élettörténeti elbeszélésekre épül. Megközelitésem helyessége intuitíve könnyen belátható, hiszen önmagunkat történeteken keresztül mutatjuk be, másokat pedig a róluk szóló történeteken keresztül ismerünk meg.²⁸(Keszeg, 2002)

Megtérésüknek van néhány alapvető közös vonása: kezdetben idegenkedtek az új vallástól, majd egy látomás vagy próba következtében megismerték a hitet, saját szavaikat idézve „megismertük az igazságot”, „szombatosok” lettek, ezután hosszú időn keresztül küzdöttek bizonyos szokásaikkal. A habitusaikkal vívott harcukról beszélve elmondták, hogy mennyire nehéz volt leszokni az italozásról, annál is inkább, mert az italozás a férfiak körében az erő és a férfiasság emblémája. Hosszú utakat, több kilométert tettek meg, amíg a „világban” voltak, hogy a legjobb minőségű és legerősebb italokhoz: házi pálinka és bor, hozzájussanak.

Tócsika bá fatalisztikusan mondja el megtérésének a történetét, mint egy kikerülhetetlen, megmásíthatatlan sorsot.(Lásd az 1. számú mellékletet!) Ahogy nem lehet elkerülni egy kórt, úgy nem tudta ő elkerülni a megtérését, ezt sugallja (legalábbis számomra) az „*elkaptam az egyházot*” kifejezés. Nehezen mondott le a cigarettázásról, az italtól és a disznóhús evéséről. „*Hát meg vagyok keresztelve 17 éve. De jártam vagy 20.*

²⁷Simon Zoltán: (2006) „Szappan és víz” A karácsonfalvi cigányság vallásos életének vizsgálata a Hetedik Napot Ünneplő Adventista Egyház térnyerésének vonzatában. In (szerk.): Daniel Heinz – Fazekas Csaba – Rajki Zoltán Ünnepi tanulmányok Szigeti Jenő 70. születésnapjára, Miskolc, 2006, sz. 278-299.11.

²⁸ Az elbeszélő funkció és hétköznapi vonatkozásait az erdélyi társadalomtudományos irodalomban Keszeg Vilmos foglalja össze: Keszeg Vilmos: Homo Narrans. Komp-Press: Kolozsvár, 2002.

évig, - Gondolja meg! - nem tudtam átlépni! Nem tudtam elhagyni az italt! Az italt, a cigaretta. Cigarettaztam 40 évig. Sok, nagy': 40-50 cigarettát használtam naponta. Borzasztó! Édesapámnak vót pipája, elvettem a pipáját, még avval is pipáztam...De aztán az italtól egy kicsit...Bevittek a bizottság elibe. Ott volt a pásztor, a lelkész, a prezsbiter, a diakónusok, komitéto²⁹, hogy mondjam? Na azt mondja Tócsi testvér meg akarsz keresztelkedni? Meg! Szereted az igét? Szeretem! Az Úr Jézust szeretem. Na, jól van! Na monddad, hogy áll az életed? Magyaráztam. Mondom a cigarettát, elhagytam, a disznóhússal nem törődök semmit. Már azzal is elmondom, hogy hagytam el a disznóhúst. És mondom ittam a héten. És kérdezték, mikor hagytam el az italt? A héten ittam, hiába hazud,(Nevetett!), mind a tegnap pénteken ittam, és szombaton vettem a vasárnap az egyháznak, s mondom: lelkész úr a héten ittam, s pont nem ittam a tegnap, megszégyelltem mikor mondta, az itallal hogy áll, mikor ivott leg után? Bocsánatot, a héten ittam. Jó menjen ki, délután meg kaptam a papírt, azt hogy a vasárnap készüljétek, mert meg kell keresztel'. Vagy 16 pásztor vót, 52. személy keresztelkedett meg."

Évekig járt az adventista imaházba, de a disznóhús evéséről, melyet tilt a vallása, - ugyanis az ószövetségi törvények szerint tisztátalan állatnak számít a disznó, nem tudott lemondani mindaddig, amíg nem látott egy álmot. A sültes tányérján a nagy hús és kolbász mellett egy pócegér belerágott az ételébe. Ettől ő úgy megijedt, hogy kiugrott az ágyból. Reggel elmondta a feleségének, és megfogadta, hogy többet nem eszik disznóhúst. A meglévő húst elosztotta a cigányok között. Azóta borjút vesznek, s abból készítenek kolbászt, amelyet felfüstölnek. A vele készített interjúból láthatjuk, hogy a vallás hatására megváltoztak a gasztronómiai szokások is.

„S akkor, mikor elkaptam az egyházot, jártam az imaházba. Még a két disznómból vót a negyed rész, meg egy nyár közepébe. S imádkozom, s lefekszem. Jött egy álom nekem. Az álom úgy jött nekem, hogy, - kérek bocsánatot- jött egy nagy sültes tányér, a nagy húsom odatéve és a kolbász, s a nagy pócegér mellette. Gondolják meg! El merem mondani felszöktem az ágyból, úgy megijedtem, me' én egy pócegértől elfutok egy kilométerre, úgy félek. Van egy kis unokám, nyolc éves, ismeri a Zsuzska fia, megfogja a farkát, én futok egy kilométerre. És a nagy pócegér rágott be a kolbászra és a húsomra, táti³⁰! Megirtóztam. Felszöktem, mintha valaki agyon ütött volna, úgy! Akkor az asszony, - bocsánatot – megszólít, mit csináltá' tata? Hagyj békimet, - mondom. Visszaülög így az ágyba, de nem tudok aludni, s mondom, rosszul vagyok Betti. Reggel elmondtam az álmot. Na, - mondom – fiam! Isten előtt állok, soha többé disznóhúst nem fogadok be. Ez száz százalék! Aztán

²⁹ Comitet, román szó, jelentése: bizottság.

³⁰ A román tata (ejtsd: tátá) szóból ered, ami apát jelent. Apám!- ként fordítható.

elosztottam, ami vót, voltak ilyen cigányok. Vigyétek, egyétek! S azóta én disznóhússal nem foglalkozok! Szoktunk venni bornyúkot, s minden kijön a bornyúból, kolbász, minden, minden, minden! Füstölve van az is! Legyen hála jó Istennek, jól élünk! Jobban élünk, mint amit érdemelünk Krisztustól.”

Gábor Stefan, Pista bácsi „iparos” és kereskedő, 35 éve adventista, köztisztletnek örvend nemcsak a gábor közösségben, hanem a magyarok körében is. Az 1989-es forradalomig csatornás emberként dolgozott, erre volt engedélye, de közben engedély nélkül kereskedett. Miután megismerte az „igazságot”, megismerte a Bibliát, csak bádogosként dolgozott, mivel a kereskedésből származó nyeresége törvénybe ütköző volt, és nem akarta, hogy hazugságban járjon. A forradalom után engedélyt váltott és ruhakereskedéssel foglalkozott. *„Én nekem a mesterségem, csatornás ember voltam, egészen a revolúciójig (forradalom). Én legelőször, hogy nem volt iparam, jártam én ócska ruhákkal, de hogy megismertem a Bibliát, akkor én elkerültem, hogy járjak hazugsággal. Nem volt iparom arra. (Nem volt hivatalosan kiváltott engedélye a használt ruhákkal való kereskedésre.) S akkor a munkára vót iparom, kiadták, hogy csatornáznom, akkor nekem kaptam ipart, és húsz évig dolgoztam evvel. Amiatt, hogy megismertem az igazságot, hogy ne járjak hazugsággal, ezt tettem. És csak a revolúció után kiadták akkor iparokat és vettem ipar és jártam az ócska ruhákkal a piacon, mindenhol vannak ezek a kereskedők, nem?”*

Akárcsak az öreg Tócsinak, Pista bácsinak is nagy küzdelmet jelentett a disznóhúsról való lemondás. Arra a kérdésemre, hogy tért meg, Pista bácsi elmondta, hogy édesanyja ortodox vallású volt, s bár ritkán jártak templomba, kicsi gyermekként látta letérdepelve imádkozni őt. Úgy emlékszik vissza, hogy kicsi gyermekkorától ő nem káromkodott. Megnősült, felesége kolozsvári származású volt. A sógora gyerekként járt a kolozsvári baptista imaházba, ahol kapott egy új Bibliát. Az anyósától megkérdezte, hogy hazaviheti-e, mire ő azt válaszolta, ha a gyerek neki adja. A sógora akkor 8, 10 éves lehetett. Neki adta, s ő el kezdte „tudakozni az írásokat.” Egy alkalommal megtudta, hogy amerikai előadó van a marosvásárhelyi adventista imaházban, s mivel akkor még nem volt autója, a testvérével bement a városba, de útjuk először egy vendéglőbe vezetett, ahol megittak egy sört. A 11 órás istentiszteletre értek oda. Az előadó elment Kolozsvárra, de a helybeli prédikátor arról beszélt, hogy Isten kihozza az embert a világból és a vendéglőkből. Először arra gondolt, hogy a prédikátor meglátta őt a vendéglőben, és őt kiprédikálta. *„Hát az illető, az a prédikátor, amelyik aztán meghalt, az prédikált, hogy Isten kihoz az*

*embereket a világból és a resztaurántokból*³¹. Hát mondom, ez az ember mit prédikál, mondom, biztos, meglátott, hogy ittam egy sör, és úgy történt, hogy ő prédikál rajtam, de hát, és gondolja meg, hogy kezdtem járni az imaházba.”

El kezdett járni az imaházba, egy évig járt rendesen, de abbahagyta. Konstancán éltek egy ideig, járták az országot ócska ruhákkal. A felesége ellenezte, hogy adventista vallásra térjen át, mondván, hogy ki fogja elvenni a lányát, kivel nősíti meg a fiát, s ekkor megingott, majdnem lemondott a hitről. Katonának kellett jelentkeznie, ekkor találkozott két hagymásbodoni adventista gáborral, akik visszahívták az imaházba, és segítettek neki, hogy ne kelljen elmennie katonának. Mivel Marosvásárhelyen két gyülekezet volt, a B imaházba kezdett el újból járni. Jasiban volt üzleti úton, elment az ottani imaházba, ahol elgondolkodott a beszéden, s azt mondta, hogy bár nem iszik, mégis a disznóhús őt elválasztja Isten országától. Az édesanyja azért sírt, hogy „lesovánodik”, amiért nem eszik disznóhúst. Volt olyan eset, hogy tyúkhúst lopva betették az ételébe, ő észrevette, s emiatt nézeteltérés volt a családban. Mivel a felesége „*később jött az igazságra*”, ezért veszekedés volt amiatt, hogy két fële ételt kell főznie. Ekkor Pista bácsi azt mondta, hogy akkor bemegy Vásárhelyre, ha kell neki leves, és ott eszik olyan ételt, amiben nincs hús, s ezzel az érvelésével „*győzött*”, s azt vallja, hogy biztos ez nem csak az ő erejéből volt, hanem Krisztus segített neki ebben. (Lásd a teljes interjút a 2-es számú mellékletben!)

Gábor Demeter, Kócsa bá 75 éves. 2010 március 15-én jártam nála a helyi református lelkésszel. (Lásd a 3-as számú mellékletet!) Az ágyban feküdt pizsamában, a házban tisztaság volt, és erős ecetszag terjengett. Elmondta, hogy beteg, az orvoshoz készül. A beszélgetés során ott volt az egyik fia, aki időnként bekapcsolódott a beszélgetésbe, de nem sok időre, mert rászólt az apja, hogy hallgasson. Pálcája ott volt kéznél, és időnként azzal gesztikulált és felemelte a hangját, ha szavának nyomatékot akart adni. Az öreg *Kócsának* hét gyermeke van, unokákkal és dédunokákkal együtt 85 leszármazottja. A falu központjában lakik fiaival és unokaival, mindenik fiának házat vettek. Kérdésemre, hogy lett adventista, elmondta, hogy beteg volt, Marosvásárhelyen volt a kórházban. Ahogy kinézett az ablakon látott a szántóföldön egy fehér ruhás embert, aki magot vetett. Akkor megfogadta, ha meggyógyul, feleségével együtt megkeresztelkedik. „*S akkor úgy a drága Úr Jézusom, akkor hívott bé engemet. Azér’ tette a búzát, hogy én is az övé legyek.*”

Egy személyazonosságát nem vállaló középkorú gábor férfi elmondta, hogy ő azért lett adventista, mert nagy mélységben volt. A lánya házassága nem sikerült, a férje verte, mivel nem született közös gyerek. Emiatt elkeseredettségében el kezdett inni. Százezer

³¹ A román restaurant szó magyarosított változata, jelentése: vendéglő.

dollárt költött külföldön az orvosokra, közben imaházba járt. Ott egy alkalommal azt mondta neki a prédikátor, hogy ne össze- vissza, hanem konkrét dolgot kérjen Istentől. Akkor ő megfogadta, ha Isten gyereket ad a lányának, megkeresztelkedik. Egy évre rá lányának fia született, de mivel nem éltek jól a fiatalok, továbbra is bántotta a lányát a veje, hazavitte. Sok fájdalom volt a hangjában, amikor elmondta megtérésének a történetét.

Egy erdélyi néprajzkutató, *Keszeg Vilmos* 2002-ben bevezette a *homo narrans* fogalmát. Szerinte mindennek, ami körülöttünk van, története van. „*[...]ami az embert kezdettől fogva minden más élőlénytől megkülönbözteti, az a mesélés, az, hogy társaival nem csak azért beszél, hogy közöljön velük valamit, vagy hogy parancsoljon, hanem azért is, hogy történeteket mondjon el nekik.*”³²

A narrativumot *Keszeg* egyrészt eszköznek, más felől olyan intézménynek nevezi, amely fölötté áll az embernek, életpályáját összefüggővé teszi, és jelentéseket tulajdonít cselekvéseinek. (*Kibédi*, online) Ezt tapasztalhattam meg az interjúk, és beszélgetések során.

5 AKKULTÚRÁCIÓ ÉS FOLYTONOSSÁG

5.1 Változás az ünnepekben

Az adventista valláshoz való betérés megváltoztatta nemcsak a gáborok étkezési, italozási szokásait, hanem az ünnepekhez való viszonyulásukat, és az arra való készülődésüket is. *Tócsika* bá édesanyja, „szülője” a karácsonyra, újévre és húsvétra való készülődést már elkezdte két héttel az ünnepek előtt. Mindent előre gondosan megterveztek és megszerveztek. Házi kenyeret és kalácsot vettek, húsvétra, erdélyi szokás szerint, elmaradhatatlan volt az ünnepi asztalról a bárányhús. A megkeresztelkedett adventisták most nem isznak, de akkor az ünnepi asztalon öt féle ital is volt, és mindenből a legjobb minőség: falusi, azaz házi készítésű pálinka, bor, valamint sör. Úgy megszerveztek mindent, mint egy lakodalmat. Mivel *Tócsika* ortodox családból származik, elmondta, hogy az ünnepre való készülődés szakrális része is más volt. Az édesapja, aki a lelkésznek „jobb keze vót,” az ünnepi szertartáshoz otthon készítette elő a nagy gyertyákat. Az óév utolsó óráját a templomban töltötték, tizenegy órakor mentek be a templomba, majd éjfélkor a *Vár az új esztendő* című éneket énekelve, kerülték a templomot.

³² Kibédi Varga Áron: A narráció formái és határai. [online]

„És nem úgy készültek az ünnepre, mint most. Mikor húsvét előtt már készítették a nagy gyertyákat, az a pontos olyant, emlékszem gyermekkorba, olyant nem is lehet látni most, mit hozott édesapám öllel, s mentek be a templomba.[...]És mikor, emlékszem, amikor az új esztendő jó, má 11 után be a templomba egészen mikor azt mondják „Vár az új esztendő” akkor énekelve és keriztük (kerültük) a templomot, tetszik tudni? Olyan nagy esemény vót! Szóval, hogy ezek a mi törzs, valamilyen nagy féle emberek vótak. [...] El merem mondani, most az innepekre se készülünk, amit én tudok, amit én üsmerek. Az én szülőm karácsonyba készült már két héttel vissz’ előre, az újesztendőre, karácsonyra. A húsvétra készült azelőtt két héttel. Most ezek a fiatalok nem is törődnek az innepekkel! Én készülök az ünnepekre, aztán ezek csak... mondom:

- Hallgassatok, ti gyermekek vagytok, nem tudtok semmit még!

Akkor meg vót szervezve az ital, meg vót szervezve a kenyér, házi kenyér, akkor a kalács, akkor a bárány, akkor a négy-öt féle ital. Most nem is használunk ital’. Meg vót választva, milyen bor az első bor. Falusi bor. Akkor a pálinka első. Akkor sör! Akkor minden féle szervezve, úgy mind a lakadalomba, úgy készültek a mi szülőnk – naccságos asszon’, csókolom, az ünnepekre.”

Az úrvacsorára való készülődés is más volt. Pénteken és szombaton böjtöltek, vasárnap pedig az egyik „értelmesebb” elvitte a család ősi poharát a templomba, ahol úrvacsorai bort töltött belé a lelkész. Az ezüst poharat leterítették tiszta, fehér kendővel, úgy vitték imádkozva haza, majd otthon az édesapja kiállt az ajtó elé, imádkozott, s kanállal adta a család tagjainak, kezdve a legidősebbel és befejezve a legkisebbekkel. Amikor gyerekkori élményeit idézte, tele volt a hangja pátosszal és szeretettel, „nagy eseménynek” nevezte az ünnepel kapcsolatos cselekvéseket.

„Sütés, főzés! S hozták az úrvacsorát, tetszik tudni? Így vót az úrvacsora! Me’ azt mondták pénteken és szombaton, ez böjt, me’ vasárnap van az úrvacsora. Ez vót a hagyomány! Ezt tudtuk! Rákészültünk, akkor elment köztünk, olyan értelmesebb, és elvitte a poharat, az ezüst poharat, ami ősi, azt bevitte a templomba és a lelkész tett neki úrvacsorát. És gondolja meg, hogy hozták haza! Egy szép törölköző, szép tiszta, le volt takarva, és így hozták szépen, s imádkoztak haza. S akkor az öreg, édesapám, kiállott az ajtó előtt, az egész családdal, imádkozott, imádkozott, és akkor a kalánnyal vette az úrvacsorát az évek után, amelyik úgy először, édesapám, akkor a nagyobbik fia, s akkor úgy egész a kicsi gyerekig. Adta az úrvacsorát! Imádom! Imádom! Ez vót a hagyomány! Ezt, ezt tudták!

- Szép hagyomány, szép hagyomány! (feleség)”

5.2 Változás a közösségi szokásokban

A karácsonyfalvi gáborok közösségében a negyven éve felvett, és közösségükben egyre jobban teret foglaló adventista vallás magatartásbeli változást indukált

Kultúrájuknak része volt a hangoskodás. A férfiak csoportosan az erős fából készült sétabotjukkal bementek Marosvásárhelyre egy vendéglőbe, és ott ittak, anyanyelvükön hangoskodtak, sok problémát okozva ezzel a rendőröknek. A Ceausescu diktatúra idején tilos volt csoportokba verődni, hangoskodni, éppen ezért sok konfliktus forrása volt, hogy a gáborok *„csoportokba, nagy szájjal beszéltek.”* *„Ez volt a szokásuk”,* de ahogy adventisták lettek, ez megszűnt. Ekkor a rendőr felhívta a prédikátort, és megkérdezte tőle, mit tett a cigányokkal, mire ő azt válaszolta, hogy nem az ő érdeme, nem ő tette velük, hanem az evangélium, az Isten igéje.

„És a mi öregek így voltak, hogy egy bot vót nekik, de minden cigán volt a botok, csak úgy alá tartottak, de ilyen erős fából volt, és azt hordta, és így voltak, miko' mentek, csoportokba mentek, ha mentek egy resztaurátnál. Igen! Ott ittak, nagy szájjal beszéltek. És állandóan visszaemlékszek, rendőrök zavarták a cigánokat, ha voltak a főtéren (Marosvásárhely főtere) Cseuszeszku idejében, mert nagy dolog volt, hogy csoportokba, nagy szájjal beszéltek, és ez volt a szokásuk. És hogy kezdtek adventisták, lenni, több mint negyven éve, már énnekem van harmincöt év, hogy megismertem az igazságot. És az a két ember, bodoni, az volt közöttük, hogy megismertük a Bibliát, és azáltal jöttek a sok cigányok. És akkor felvitték a prédikátort, felhívta a polic (rendőr). És azt mondta: Miért hívtál? Mit tettél ezekkel, a cigányokkal? Azt modja, miér'? Mit tettem? Azt mondja, hogy többet nem látjuk a főtéren, nincs bajunk velük, és nyugalmas. Azt mondja, nem én, hanem az evangélium! Rámutat az evangélium'. Nem én változtattam, hanem Istennek igéje.”³³

A gábor közösségben a lányok korán férjhez mennek, legtöbbször még az elemi osztályt sem fejezik be, így sokan analfabéták maradnak. Az adventista vallással való kapcsolat hatására, az imaházban közösen vitatnak meg bizonyos témákat, többen itt tanulnak meg olvasni. Tanító, nevelő funkciót tölt be az egyház. Ezt tükrözi a *Báránka Tivadarral, Tócsika bával* való beszélgetés is.

- *„A Krisztus nagy jót tett a földön. Lejött a mennyből! Ez tanulmányunk vót, me' tanultuk a leckét, az igét, s úgy jártunk sok órára, hogy mondjam?*

- *Jártunk imaórára! (feleség)*

- *Mint az iskolába, ez iskola vót! Na! De, elmerem mondani, köszönem az Istennek, megismertük az Urat. Nagy jó! Mer' Isten nélkül, úgy vidám, mintha nem élne az ember.*

³³ Pista bácsi adatközlése

De megmondja a Krisztus; „Aki bennem hiszen, és nekem szolgál, ha meghal is él. Milyen nagy szöveg ez, csókolom, mondja meg! Milyen nagy szöveg? Aztán én nem szoktam soha életemben leítéljem a szekta. Mindenki! Mert én egy gyarló ember vagyok, bűnös ember, mer tökéletes csak Krisztus vót a földön, és pont a tegnap volt a „Vocea sperantei”³⁴, tegnap hét órakor vót, meg, tettem a tévé, egész két óráig, s aztán mit beszélt az Úr Jézusról, jaj! Hát lejött az Úr Jézus és ő maga nem adta nagyra. Azt mondta lejöttem, én, hogy én szolgáljak. Ő alázta magát egészen az Úr Jézus, pedig úgy, hogy Ő Isten vót.”

Mindennapi beszédtema a *Vocea sperantei* román nyelvű adventista TV műsor adása. Ezt közösen hallgatja a család apraja, nagyja, kommentárokat fűznek hozzá saját anyanyelven. Elmondásuk szerint régen cigány meséket mondtak az idősek a gyerekeknek, ma azt tapasztalhatjuk, hogy egyre nagyobb teret nyert otthonaikban, életükben a média. A cigány folklór is átalakulásnak van kitéve, ugyanis a régi meséket, énekeket, melyekben az adatközlők szerint sok a csúnya szó, az adventista vallású gáborok már nem mondják.

5.3 „Gombos cigányok” avagy viselet a gábor férfi közösségben

Marosvásárhelyen hivatalos intézményekben pl. kórházakban járva, vagy sétálva a főtéren, vagy akár a gáborok által közkedvelt Mc Donald’s – ban, feltűnik a gábor férfiak széles karimájú kalapja, mely odavonzza a járókelők figyelmét, és amelyről egyébként elmondható, hogy fontos része identitásuknak. Amikor megkérdeztem adatközlőimet, hogy készíthetnek-e róluk fényképet, arra kértek, hogy várjak, amíg odahozzák a kalapjukat.

1. Kép: Baranka Tivadar, Tócsika bá és unokája

Általában a fekete színűt kedvelik, de szürkés, drappos vagy barna színű sem ritka.

³⁴ A reménység hangja

Ezeket Debrecenből hozatják. A gábor férfiak szerint üzleti szempontból jó kereskedési lehetőséget nyújtott a kalappal való kereskedés, amikor még kevesen jártak át Magyarországra. A kalap nem öröklődik apáról fiúra. Téli időszakban nem ritka a báránnyéből készült kucsma sem, melyet a fiatal tizenéves fiúk is büszkén hordanak. A kisfiúk általában 9-10 évesen kapnak saját kalapot, amint azt a *Burcsa Bandival* való beszélgetés során is kiderült.

„Mikor 10 évesek, már hordják a kalapot. Már ezeknek a kicsiknek is van, hogy szokják meg. (Az unokáira mutat.) Nem szégyellik a kalapot. Nálunk, ez a fajta cigányok, nem szégyellik a kalapot, a viseletiket nem szégyellik. Akárhova megy, németbe³⁵ is, akár hova megy is, mindig ezt a viseletet hordják.”

Arra a kérdésemre, hogy: Nem vetik le?- Bandi bácsi azt válaszolta, hogy az öregek nem, de a fiatalok, akik árulni járnak, a rendőrök miatt levetik. Más adatközlő is megerősítette azt a tényt, hogy Magyarországon járva, leteszik, és az autóban hagyják.

„Mi az öregek nem, de már a fiatalok, higgye meg, hogy leteszik a kocsiba...A rendérség miatt, mert ezek a fiúk járnak a kocsival, járnak árulni, és aztán ne kötekedjenek velek a rendérek, hogy ne legyen probléma.”

A *Bandi bácsival* való beszélgetés során kiderült, hogy meg vannak győződve afelől, hogy a fiúk is, a lányok is megőrzik a viseletüket Szerinte szégyen lenne, hogy meg ne őriznék a viseletüket. Tetten érhető a kontinuitás a viseletről való mentalitásában.

„Igen nálunk a cigányokkal a férfiak a kalapot...Ott van a kalapom. Lássa, tessék! Mi a cigányok ezt a viseletet nem hagyjuk el, szégyen is volna, hogy ezek mi fajta cigányok meg ne érizzék (őrizték). A fiúk is, a lányok is megérizzék ezt a viseletet.”

A férfiak régen ezüstgombos lájbit viseltek. Valószínűnek tartom, hogy innen a „gombos cigány” megnevezés, melyet a Szilágyságban a magyarok a gábor közösségre használtak. *Botos Csaba*, a somosi református lelkész Szatmár megyében nőtt fel, ahol gombos cigányoknak nevezték a gáborokat. Valószínűnek tartom, hogy az idősök ezüstgombos lájbija miatt. *„[...]Szatmár megyében ahol felnőttem, nem voltak Gáborok. Néha, nyaranként megjelent egy-egy szekérkaraván a falu határában, ezeket a mieink, így nevezték: gombos cigányok.”*

Tócsika bá szerint régebb a gazdagabb gáborok rangjuknak megfelelő ezüstgombokat készítették. Ma is csodálattal beszél arról, hogy a módosabb gáborok Segesvárra mentek, és ott szász szabóval kalapot és ruhát varrattak maguknak. *„És a, az ezüstgombokkal rániz, direkt csináltatva! És nagyon alkalmas öltözete vót, direg’(direkt³⁶) a címe után, tetszik*

³⁵ Németországba.

³⁶ A román direct szóból származik, jelentése: egyenesen, közvetlen.

tudni? Vót direg' Segesváron, magyarázták az ősek, vót egy, egy segesvári ember, aki üst vett a cigány minden adományán. Ő csinálta nekijek a nadrágokat, a kalapokat, mindent. Félelmetesek! Mennek Segesvárra, csináltasson egy kalapot, egy nadrágot! Ez egy valamilyen német ember lakott ottan Segesvár. S az csinálta direg' erre a családra, úgy vót a Bánó család, me' a nagyapámnak a nagyapja így vót a neve: Bánó, Nagy Bánó.[...] Gazdag cigányok vótak, nem szegények. Tudják itten az egész megyék.”

Az ezüstgombos lájbi ma már többnyire családi presztízstárgyként funkcionál, ugyanis apáról a legidősebb fiúra száll.

A kemény diktatúra idején, amikor az átlagember műanyagból készült nadrágba, vagy jobb esetben szövetnadrágba járt, a gábor férfiak bő bársony nadrágot hordtak, ami a jómódnak a kifejezése volt, ugyanis ők hozzájutottak olyan időkben ehhez az anyaghoz, amihez a magyar vagy román ember nem. Ma már szép lassan kikopott ez a viselet, ebben is tetten érhető a változás. Jelenleg jó minőségű, márkás anyagokból készítetik a férfiak a ruhát maguknak. Többnyire fekete színű bő nadrág a jellemző, fekete zakó, és fehér vagy csíkos ing, de a fiatalok körében közkedvelt a barna szín is, és annak árnyalatai, amint az a lenti 2-es számú képen is látható. A férfiak megjelenéséhez hozzátartozik idősebb korban a barkó, a fiatalabbaknál a bajusz. Gyász esetén feketébe öltöznek, és a közösség férfi tagjai hat hétig nem vágják le a szakállukat.

2. Kép: Burcsa Mihály, Bandi bácsi, a fia, az unokája és felesége, Kati

A sötét színű zárt cipőt kedvelik, a feketét és a barnát, otthon a papucs hordása is elfogadott, amint azt a 2-es számú kép is igazolja.

A kisfiúk a nem gábor társaikhoz hasonlóan a modern kornak megfelelő ruházatot hordhatnak (Lásd a 3-as számú képet!), de csak kb. 14 éves korukig, ugyanis ettől a kortól már felnőtteknek számítanak a közösségükben, így ők is a hagyományos férfi viseletet hordják.

3. Kép Viselet az óvodában

5.4 A gábor asszonyok és lányok viselete

„Ez volt az eredeti viselésink, amióta léteztek a cigány nemzetek [...]”³⁷

Amint a fenti mottó is tükrözi, a gábor tudatban állandónak mutatkozik a viselet, de majd a későbbiekben látni fogjuk, hogy vannak változások, melyeket a hétköznapi viseletben tetten érhetünk. A gáborokkal való beszélgetés során, amikor a viseletükről kérdeztem, azt vallották tehát, hogy az nem változott semmit. Szerintük szégyen lenne, hogy meg ne őrizték a viseletüket.

Gábor Demeter, Kócsa bá adatközlése szerint az asszonyok a régi szokást nem hagyták el, és meg van győződve róla, hogy azt nem is fogják. Ezt azzal fejezte ki, hogy a világ végéig így lesz. Megőrizték hagyományaikat, nem „modelleskedtek” az asszonyaik, azaz nem lettek modernek. Tetten érhető ebben az interjúban a kontinuitás, amit a viselettel kapcsolatosan vallanak.

„A feleségem, az asszonyok, a menyénk a régi szokást egyáltalán nem hagyták, kezi csókolom. Nem is elhagyák, amíg világ lesz, amíg elhozza a jó Isten a világvéget. Vén szoknyákba járnak, kezi csókolom. Nem modelleskedtek!³⁸ Azt nem hagyták el!”

Pista bácsi szerint asszonyaik, még ha a világban vannak is, azaz nem lettek adventistává, nem járnak nadrágban, nem cigarettáznak, mert náluk ez szégyen lenne.

³⁷ Burcsa Bandi feleségének, Katinak az adatközlése.

³⁸ Nem modernesedtek!

„A mi asszonyaink, ha a világba is voltak³⁹, soha nem cigarettáznak, a mi fajta cigányasszonyunk. Nem járnak nadrágban a nők, a mi fajta cigányasszonyunk. Nálunk nagyon szégyen lenne ilyensmi...”

Burcsa Mihály, Bandi feleségének, Katinak az adatközlése szerint, amióta léteztek a cigány nemzetek, azóta hordják ezt a viseletet:

„Ez volt az eredeti viselésink, amióta léteztek a cigány nemzetek, ebből maradtunk.”

A gábor asszonyok rakott színes szoknyát, ezzel megegyező mintájú rakott kötényt hordanak, mintás blúzt, valamint fejkendőt, melyet hátul kötnek meg. Kérdésemre, hogy a szép ruhákhoz az anyagot honnan veszik, azt válaszolta, hogy Franciaországból, Párizsból hozatják. *Tócsika bá* büszkén mutatta meg *Zsuzska* menyé hozományát, a drága anyagokból készült ruhákat. (Lásd a 4. számú képet!) A faluban három magyar varrónő is varr, kimondottan csak a gáboroknak. Munkájuk van bőven, ugyanis, amikor férjhez adják a lányokat, 10-11 rend ruhát varratnak nekik.

- *„Szokták hozni messziről. Franciaországból is hoznak, még Párizból is hoznak.*

- *Itt varratják?*

- *Magyar asszony varrja ezeket. (férj, Bandi bácsi)*

- *Igen, van varrónénk. Van két - három varrónő a faluba, aki csak direkt cigány ruhákat varr.”*

- *Há, vagy 10-11. De sok pénzbe kerül ez a ruha, tudja meg, mert olyan drága az anyag!*

- *Mennyibe kerül?*

- *Egy rend ruha 5-6 millióba⁴⁰ bekerül, egy szoknya és egy ing csak. S ott még kell blúzt, még kell fejkendő. Ó, egy leánykánál, pláne! Most megy férjhez az unokám, itt Tiborékná', 11 rend ruhát adtunk nekije, s száz blúzt, s száz fejkendőt, s pendejt, s mindent sokat kell adni egy leánykának.”*

³⁹ Világban voltak, azaz még nem lettek adventisták.

⁴⁰ Régi román lej. Egy rend ruha értéke kb. 30000 Ft.

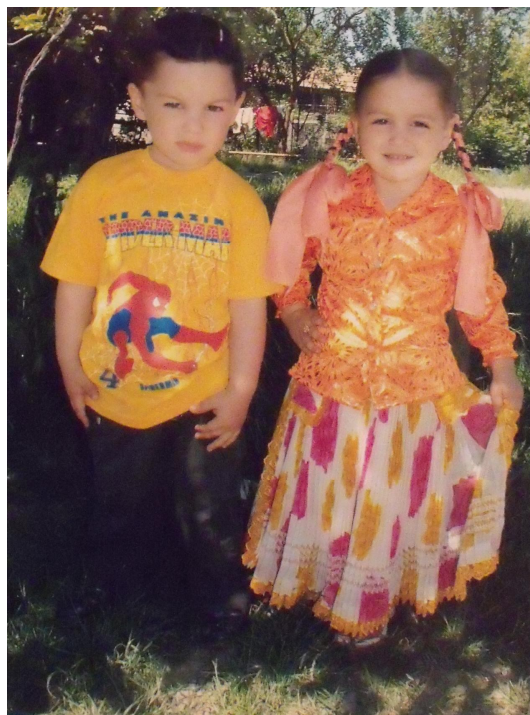
4. Kép Tócsika bá menyének, Zsuzskának a ruhái

A nők körülbelül 25 éves korukig világos alapszínű szoknyákat hordanak, a középkorú nők körében megjelenik a zöldes színű, a lila, kék színű viselet, a kék és barna pedig az idősebbeknél.

A kislányoknak 10 éves korig megengedett a nadrág viselése, de ettől kezdve elvárják tőlük, hogy a hagyományos rakott szoknyát hordják, amelyek világos alapszínűek és mintásak. (Lásd a 3-as és 5-ös számú képet!)

A lányok hosszú hajába többnyire piros szalagot fonnak, de előfordul a narancssárga vagy a rózsaszínű is. Amikor férjhez adják őket, úgy 13-14 éves kortól, attól kezdve nekik is fejkendőt kell hordaniuk, akár csak a többi gábor asszonynak, amelyet hátul kötnek meg. A fejkendő viselete kötelező.

Azt is korán megtanulják, hogy mit szabad és mit nem. Nemcsak a felnőttektől tudom, hanem az óvodában a gyerekekkel való beszélgetések során is azt tapasztaltam, hogy amit nem szabad, azt a „szégyen” szóval illetik. Ha valaki nem az illem szerint öltözik, vagy nem tiszta, az szégyennek számít a saját közösségében.

5. Kép Burcsa Bandi unokái

Az adventista vallású nők anyagi jólétük kimutatására már nem viselnek arany ékszereket, míg az ékszerek feltűnő szeretete megfigyelhető a nem adventista gábor nők körében. A hétköznapi viselet enyhén eltér az ünnepitől. Amikor a gábor asszony otthon van, nem egy esetben figyelhettem meg, hogy blúzt visel a hagyományos felső helyett. Példának említem Tócsika bá menyét, aki nem tudta, hogy menni fogok hozzájuk, és elnézést kért, hogy nem „úgy van öltözve”, azaz nem a hagyományos ruhába. (Lásd a 6-os számú képet!) Amikor fényképezésre került a sor, kezdetben szégyellősen szabadkozott szintén a nem megfelelő ruházat miatt. A beszélgetés során kiderült, hogy a férje Magyarországon van üzleti úton, így tehát nem volt várható, hogy arra az estére hazaér, ezért nem volt motiváció, hogy kicsinosítsa magát, ugyanis a gábor asszonyok estére szépen felöltöznek a férjeik számára. Tehát nem volt ünnep, nem tudta, hogy látogatók jönnek, így valóban azt tapasztalhattam, amit *Tesfay Sába* is leírt, hogy a gábor asszonynak, amikor nincs közölnivalója, mert otthon tartózkodik, ruhájára nem fordít különösebb figyelmet. (Tesfay, 2005). *Tesfay Sába* szerint kommunikációs szerepe van a gábor viseletnek, de egyben etnikus szimbólum is.

„A viselet mind a csoport tagjai, mind a külső megfigyelők számára a társadalmi hovatartozásról árulkodik. Kommunikációs eszköz és egyben etnikus szimbólum ez, [...] Viselője számára elsősorban a nemi szerepektől függő jelentései lehetnek. Kifejezi vele egyrészt együvé tartozását, tiszteletét csoportja felé, vagy a nők esetében még inkább a

csoport felé történő megadást, elfogadást. A ruha elárulja viselőjéről azt is, hogy milyen korú és házas-e.”⁴¹

Láthatjuk, hogy a gábor közösségben nemi szerepek alapján elkülönülő viseleti szokásokról beszélhetünk, melynek megkülönböztető és elhatároló szerepe van a gábor identitásban. A karácsonyfalvi gáborok öltözete markánsan megkülönbözteti őket más hagyományos viseletet hordó cigányoktól.

6. Kép Tócsika bá' menyé és a kis unoka

5.5 Tisztaság

„Igen, az élés is számít! Nem? A Szentírás, az evangélium átformál' az ember?”⁴²

A gábor közösség tagjai ma már nagy jelentőséget tulajdonítanak nemcsak a testi, lelki tisztaságnak, hanem egész környezetük tisztaságára odafigyelnek. Ez azonban nem volt mindig így.

Pista bácsi szerint nehéz élet volt a régieké, „nem könnyű élet volt”, mivel akkor nem tudták, hogy mi a tisztaság. Vályogházakat építettek „sárból és fából”, mindössze két szobásakat, s mikor egy családban a fiúk megnősültek, ott „háltak egymás mellett.” A régiek életét „elmaradott életnek” nevezte. Elmondása szerint, nyáron Karácsonyfalván tartózkodtak, télen pedig a Csóka nevezetű falu határában lévő erdő széléhez húzták fel a sátraikat, és ott teleltek ki.

„Édesapám, még abban az időben, még háború előtt voltak, aztán üldözték a zsidókat, és a cigányokat is üldözték, Antonescu idejében Azt mondta, hogy akinek volt

⁴¹ Tesfay Sába: A kalap, az ezüstgombos lájbi és az ezüst zsebóra. In Világosság 2005/ 7-8. sz. 191.

⁴² Pista bácsi mondása.

ilyen szőtt gyapjúból sátor, gazdag volt. Mit tettek? Nyáron itt jöttek le Karácsonyfalván, és télen felmentek Csókfalván⁴³.

Kérdésemre, hogy miért tették ezt, azt válaszolta, hogy ne kelljen fát hordaniuk. Éjjel, nappal égették a tüzet. Amikor megszülettek a gyerekek, kis edényekben fürdették őket. Párhuzamot állított az akkori és mostani élet között, a különbséget abban látja, hogy a gyerekeket sem tartották olyan tisztán, mint most.

„Hát azért, mert közel volt az erdő, és hogy ne hordjanak fát, ez volt. És nekik ott voltak még nemzetik is, és oda húztak az erdő mellett, és olyan volt, hogy állandóan az a tűz füstölt, ment és dolgozott, állandóan volt nekik melegük. És feltettem neki a kérdést, hogy születtek a gyermekek, hogy vót a téli napok? És vót nekik edényük, hogy mosták a gyerekeket a kis edényekben. Jó, hogy nem tartották olyan tisztán, mint most van. Különbség van most a mai napokban...”

Mivel a gábor családok udvarán nem volt régen kút, ezért a tisztálkodás is gondot jelentett. Elmondása szerint az édesanyja hamuból lúgot készített, és azzal mosott. A nehéz élet ellenére, volt szeretet, ha az egyik családnak volt mit ennie, elhívta a másikat, aki nélkülözött.

„Nem volt kút már, ha építettek is házat sárból és fából; aztán a legnagyobb ház két szobás. Ez volt! És a kétszobás házba, ha öt fia volt mondjuk, vagy négy fiya volt, és úgy rendre aztán, mind a négyet, ha megnősítette, ott háltak egymás mellett. Nehéz élet volt! Nem könnyű élet volt! Egy ilyen elmaradott élet volt. Nem tudták, mi a tisztaság; nagyon nehezen. Igaz, édesanyám, mikor én már érettem is, tudom – nem volt baj, ha foltos is volt a nadrág – de tisztába tartotta, mosta. A hamuból csinált lúg és avval mostak. Nem könnyű dolog volt! És aztán úgy volt, hogy ők szegények, volt szeretetük, mert ha az egyik családnál volt, hogy készítettek ennivalót, elhívták a szomszédokat, egymást.”

Pista bácsi elítéli azokat a cigányokat, akik nem tisztálkodnak és ápolatlanok. Véleménye szerint az evangélium átformálja az embert, szerinte fontos az, ahogyan élünk. „Azok nagy hajosok (nagyhajúak), szakállosok! Nem mosnak meg magukat mindig, hát van szaguk. Igen, az élés is számít nem? A Szentírás, az evangélium átformál’ az ember.”

Burcsa Mihály, Bandi bácsi a településen két személyt említett, egy férfit és egy nőt, (A nevüket nem írom le, hogy személyiségi jogokat ne sértsek.), akik a gábor közösség tagjai, akiket figyelmeztetniük kell a tisztaságra, de nincs hatással rájuk, amit mondanak, ugyanis, ha tiszta ruhát adnak nekik, egy óra múlva már levetik, eladják.

⁴³ Csóka

Pista bácsi elmondása szerint az étkezés terén is nagy a változás. Addig, amíg régen megették a döglött tyúkot vagy disznót, ma már nagyon „finnyásak” lettek. A fiainak, ha levágják az élő tyúkot, és nem tetszik nekik, eldobják.

„De én hogy mondja’, szégyellem is, de kell, mondja’, hogy megették a döglöt. Ha megdöglött egy disznó, megették. Egy tyúk, ha volt is, azt is.”

Kérdésemre, hogy nem lettek-e betegek azt válaszolta, hogy nem

„Nem! Hát csodálatos, hát nem így van? Csodálatos! Mai világban, ha a fiai így van, ha a családom, ha nem tetszik az a tyúk, dobják el. Ha már élve vágják le, és nem tetszik, eldobják. Úgy teszik! Különbség van, mondom, nagy, óriási különbség! Ez a különbség.”

7. Kép Rend a lelke mindennek!

Felfogásukban, minden, ami az emberből kijön, tisztátalan, ezért nem találunk a modern lakásokban angol WC-ét, hanem kinti árnyékszéket, az óvodában is ilyen van, ezért ott is fontos a tisztálkodás. A porták tiszták, rendezettek, hatalmas lebetonozott, vagy térkövezett térrel, tornáccal. Az udvaron nincsenek fák, mert felfogásukban fontos a fény, a fák pedig leárnyékolnák a házat. *Tócsika bá* büszkén vezetett végig a lakásán. Mindenhol rend és tisztaság volt. Kinyitogatta a szekrények ajtait, megengedte, hogy felvételeket készítsék. (Lásd a 1-es, 6-os, 7-es és 8-as számú képeket!) Láthatjuk, hogy Gábor identitásuk kifejezéséhez lakókörnyezetük tisztasága és rendezettsége, illetve gazdagsága, éppen annyira hozzátartozik, mint például sajátos viseletük reprezentálása.

A szombat a megtisztulás napja, ilyenkor az imaházba mennek az ünnepi istentiszteletre. Előtte megfürödnek, tiszta ruhát öltenek magukra, mondván, hogy nem csak a belső tisztaság, hanem a külső is számít. Azok, akik távol vannak otthonaiktól üzleti ügyben, igyekeznek hazaérni még péntek este naplemente előtt. Ilyenkor mindenféle interakciót, megszüntetnek. A külföldön tartózkodók lehetőség szerint a közeli város vagy

falu adventista közösségében ünnepelnek. A magyarok is kerülik szombat napon a gáborokkal való interakciókat, tiszteletben tartva ezzel „szombatosságukat.”

Az úrvacsorára való készülődés is a belső és külső megtisztulást szolgálja. Az igehirdetés és imádság után, haragosok kezét fognak, megbocsátanak egymásnak. Ilyenkor a liturgiának része a lábmosás, amikor az imaházban külön teremben a nők a nők lábát, a férfiak pedig a férfiak lábát mossák meg. Egy magyar adatközlő elmondta, hogy ezt megelőzi az erre való készülődés, ugyanis a gáboroknak a faluban magyar manikűrösük és pedikűrösük van.

Pista bácsi szerint, azért veszik az úrvacsorát kis poharakból, „mert ez a tisztaság, mert Isten a rend Istene.”

„Mennek, és egymásnak mossák a lábát. Töltnek egy tálban, és veszi a kendőt. Nálunk a férfiak külön, és a nők külön vannak. Nem úgy vannak, hogy együtt vannak. A nők külön vannak. A nők mossák a nőknek, egymásnak lábát, és a férfiak egymásnak lábát. És mikor bejöttek, akkor Krisztus ígéretéből felkínálja, igen imádkozik azé a kenyérér’, áldást kér, az a kovásztalan kenyérre [...]S akkor igen, azt mondja, hogy vegyétek és egyétek. Igen, imádkozik magában, addig fogja, ameddig elvégezi az egészet, akkor mondja: Vegyétek és egyétek, mer’ ez az én testem, amelyik eltöretett miattatok! És akkor az egészen. S akkor imádkozik a borért. Az erőtlén boré!’⁴⁴ Letérgyepel elé. Az asztal ki van terítve, s akkor így van, s akkor imádkozik, poharakba van téve, kicsi poharakba mindenkinek külön-külön. Mié’? Mert ez a tisztaság is, mert Isten a rend Istene.

Szintén Pista bácsi mondta el, hogy az úrvacsorai alkalomra való készülődés előtt egy héttel a megkeresztelt adventista házaspárok nem élnek nemi életet, mert nem csak lelkiileg, hanem „testileg is készülnek.”

„És ez így van nálunk, hogy testileg is, azt jelenti, hogy habár férj, feleség má’, az a hét má’ nem nyúl egymáshoz, tetszik tudni? Azt jelenti, hogy testileg is készülnek. Mer’, tetszik tudni, a Sinai hegyen, mikor az Úr adta a tízparancsolatot, azt mondja: Mossátok meg ruháitokat, tisztítsátok meg magatokat, mert az Úrral találkoztok, azelőtt három nap előbb, ne nyúljatok a feleségetekhez, és tisztítsátok meg magatokat, ez parancs vót.”

⁴⁴ Must

8. Kép Tócsika bá és felesége, Betti

5.6 Gáborok és halottaik Karácsonyfalván

„De a jó Isten megfordította nálunk is a kereket[...].”⁴⁵

A gáborok és halottaik téma kidolgozását azért tartottam fontosnak, mivel amint azt már dolgozatom elején írtam, éppen ez a téma inspirálta a kutatást, valamint ennek a munkának a megszületését. Egyrészt érdekelt a hiedelemviláguk, másrészt arra kerestem a választ, hogyan változott a hagyományuk és hiedelemviláguk az adventista vallás hatására. Fontosnak tartottam, hogy az interjúk során kérdéseket tegyek fel azzal kapcsolatosan, hogyan voltak a temetések régen és most a jelenben, rákérdeztem tehát az adventista vallás megjelenése előtti és utáni gyászra, virrasztási és temetési szokásokra, a hiedelemvilágra. Az adatközlők a téma hallatán megnyíltak, és szabadon fejtették ki véleményüket, megfigyeléseiket. Beszélgetőtársaim nyilatkozatait összevetettem, majd ezt párhuzamba állítottam. A társadalmi eseményekre, ilyenek: temetés, halottak napja, esküvő, az üzleti úton levő vagy külföldön tartózkodók is hazamennek, ezzel fejezve ki a tiszteletüket. Aki kívül marad ezen eseményeken, azokat megszólják, szégyen lenne meg nem jelenni, éppen ezért igyekeznek haza. Régebb szájról szájra terjedt a hír, majd távirat segítségével értesítették egymást. Manapság a mobiltelefonok segítségével adják hírül egymásnak a halálesetet. Egyik adatközlőm, *Tócsika bá* úgy fogalmazott egy tragédia kapcsán, amikor egy balesetben meghalt az unokaöccse, hogy *„úgy jöttek a telefonok, mint a háború.”*

⁴⁵ Gábor Demeter, Kócsa bá adatközlése.

5.6.1 Hagyomány és változás a virrasztás és temetkezési szokások terén

„[...] a hótnak az élőkkal semmi baja nincsen.”⁴⁶”

Egy haláleset egy közösséggé formálja a különböző nemzetségekhez tartozó cigányokat, igaz, hogy az adventista vallásúak, mint kívülállók, passzív szemlélők figyelik a nem adventista és régi hagyományokat őrzők cselekvéseit. A halottkultusz a magyarságnál mindszentek napján csúcsosodik ki, ez azonban legtöbb helyen kimerül a sírok rendbetételében és a sírnál gyújtott gyertyagyújtásban. Látni fogjuk, hogy ezt a hagyományt találjuk meg jelenleg az adventista gábor közösségben is. A még meg nem keresztelkedett, nem adventista vallásúak azonban a régi szokásokat tartják, pománát⁴⁷ adnak.

Kérdésemre, hogy régebb, hogyha meghalt valaki, akkor hogyan virrasztottak, hogy volt a temetés, *Gábor Demeter*, az *öreg Kócsa* példaként a nagyapjának, Bánó bácsinak a temetését említette, aki 99 évet élt. Elmondása szerint vettek egy 200 kilós disznót, kenyeret sütöttek, pománát adtak. Ezt a szokást a régmúltba helyezi, úgy 50-60 év távlatába, de majd látni fogjuk, hogy a beszélgetések során kiderül, hogy a nem adventista gáborok még gyakorolják régi hagyományaikat, a régi reflexek, szokások pedig tetten érhetők még az adventista családokban is.

„Tessék figyelni, tanárnő drága! Például, mikor volt nagyapám Bánó bácsi, 99 éves volt, mikor meghalt, kezi csókolom. Akkor nem volt olyan modelles a világ, mint most, kezi csókolom. Vettünk egy 200 kilós disznót, sütöttünk kenyeret, kezi csókolom, s főztünk pálinkát, és virrasztottunk, el is fogyasztottuk. Nem volt semmi probléma! Levágták a disznót, csináltuk a pománát, kérem szépen, eltemettük, gáttá⁴⁸ volt

A temetkezési szokások megváltozását *Kócsa bá* abban látja, hogy Isten náluk is, „megfordította a kereket”. Most ha meghal egy adventista, nem a református vagy ortodox pappal temettetnek, hanem a prédikátorral, akit Marosvásárhelyről hozatnak ki, aki elmondja a temetési beszédet. A temetés napját követően, hat hétre rá, nem csinálnak

⁴⁶ Kócsa bá adatközlése.

⁴⁷ Már a 17- 18. századtól „halotti adományt” jelent, a szó jelentése feltehetően a halotti torral kapcsolatos. Romániában az ortodoxok és görög katolikusok szokásai olyan archaikus elemeket konzerváltak, amelyeket a római katolikus és protestáns magyarság körében nem találunk meg, többek között a halott etetést. A sírra tett étel vagy a szegények etetése nemcsak temetés napján történik, hanem a temetést követő hat hétre rá, majd pedig hat év múlva, valamint az év nagy ünnepein: karácsonykor, húsvétkor, pünkösdkor. Ilyenkor a hozzátartozók gyászmisét mondatnak, a pap megszenteli az ételeket és az italt, ezután a hozzátartozók a sírra locsolják a bort, a megszentelt ételt, a kalácsot, húsvétkor pedig a festett tojásokat, azután a sírra teszik. Az ismerősöket, rokonokat megkínálják, végül a megszentelt kalácsokat és italt a szegényeknek és a cigányoknak pománaként osztják szét. Aki elfogadja az adományt azt mondja: Fie pentru morț!, ami azt jelenti: Legyen a halottért!

⁴⁸ Román eredetű szó, jelentése: kész.

pománát, mint azt az ortodoxok teszik, mert szerinte *”a jó Istennek sem becsületes”*, azaz Isten előtt nem kedves, hivatkozik arra, hogy ez *„be van írva”*, azaz meg van írva a Bibliában.

„De a jó Isten megfordította náluk is a kereket! Hogy? Például nálunk meghalt egy cigán ember, va’ egy cigánné, mondjuk úgy, kedves tanárné; kérem szépen,[...] igenis lettünk hívő emberek, kezit csókolom, adventisták emberek [...] Akkor nem kellett nekünk más pap. Se román pap nem kell nekik, se magyar pap. Csak a prédikátor! S akkor kihozzuk, a prédikátorhoz, jönnek ki a prédikátorok, s az megcsinálják búcsútartót, eltemetik, kezit csókolom. Mikor el van temetve, a hat héten nem csinálunk pománát. Érti? Mert a jó Istennek sem lehet becsületes, kezi csókolom. Be van írva, nincs jól!”

Ha az elhunyt a kórházban hal meg, nem engedik a családtagok felboncolni, az öltöztetést vagy a családtagok közül valamelyik asszony, vagy pedig egy fogadott személy, *„cseléd”* végzi, akit megfizetnek.

Pista bácsi adatközlése szerint a gáborok között is vannak olyanok, akik cipővel vagy a nélkül temetik el a halottaikat. Kérdésemre, hogy miért veszik le a cipő sarkát, elnevette magát, és a következőket mondta: *„Hogy ne kopogtassan! (Nevetett!) Hát ez egy bolondság, nem más! Azt gondolták, hogy jár haza, vagy mit tudom én? Ilyensmi, ez a szokás náluk!”*Bár bolondságnak nevezte, elmondása szerint az édesapját úgy temették el, hogy össze volt kötve a lába és nem húztak cipőt a lábára. *„Igen, a mi fajta cigánok, igen vannak ilyen gáborok, de például édesapám meghalt, én nem húztam neki cipőt, csak fehér zoknik, és össze vót kötve a lába. Hogy sapkát tettünk, ilyensmi, hogy fehér ingben, és mellénbe volt, és egy kosztum nadrágba volt, és ez így, és egy fehér zokni. De vannak olyan, pláné apósom, és más család...”*

Kérdésemre, hogy akik adventisták lettek, azok még tartják-e ezt a szokást, azt válaszolta, hogy sajnos igen, mert azok csak névlegesen keresztyének, még nincs kapcsolatuk a Bibliával. *„Pláné, pláné, sajnos! Vannak olyanok, hogy csak névleg vannak. Még nincsen kapcsolatuk a Bibliával, tetszik tudni?”*

A virrasztásról kérdezve Baranka Tivadart, Tócsika bát, részletesen elmondta, hogyan virrasztottak régen és milyen változások vannak ma, hogyan virrasztanak amióta adventisták lettek. Régen voltak siratóasszonyok, és volt egy főnök, akit a közösség felkért, hogy szabályozza, hogy minden a hagyományoknak megfelelően menjen le, a virrasztás és a temetés is egyaránt. Elmondása szerint, amíg élt az édesapja, Korondtól Maros megyéig őt hívták, hogy felügyelje és levezesse a virrasztásokat és a temetést. Az öregek gondoskodtak arról, hogy a legjobb minőségű házi pálinkát és bort vegyék meg. Elutaztak akár húsz, ötven kilométerre, hogy első osztályú italt vehessenek. Megemlítette Magyarost

(Nyárádmagyarost), mint helységet, ahova képesek voltak elmenni, csak hogy „*a jó bor, a jó pálinka, nyolcvan fokos pálinkát*” megvehessék. Sokszor kétszáz cigány is részt vett egy-egy ilyen alkalmon, akiket meg kellett vendégelni. Az italozás több rendben történt: először tizenkét óra előtt lement egy sor ital, utána el kezdték énekelni a halotti énekeket. Elmondása szerint siratók is voltak. Éjjel egy óra körül újból ittak, öt óra felé úgyszintén, reggel hét óra felé pedig az utolsó kör is lement. Addig virrasztottak, amíg ki nem virradt. Volt hentes, akit megbíztak, hogy a 200 kilós disznót felszeletelte, „*kiflekkenyezte*”, süttettek „*falusi kenyeret*.” A temetés után meghívták halotti torra a jelenlévőket, de hat hét múlva az ő családjuk már nem adott pománát. A saját közössége megjelölésére „*a mi fajtánk*” megnevezést használta. Az ő közösségük tehát megadta a végtiszteletet, de mivel azt tartották, hogy az elhunynak lejárt minden, ezért hat hét múlva már nem adtak pománát csak a temetés napján. „*De a hat hétre nem tettek! A mi fajtánk! Más fajták tettek. Mer a mi fajtánk azt mondták. Mikor meghal, neki lejárt minden. Megvolt a végtisztelete a virrasztó, a temetés, a pomána, minden, minden. Hat hétre nem tettek semmit. Más fajták a cigányok tettek, a mi fajtánk nem. Ez volt, ez volt a halott részére.*”

Az adventista vallás hatására ez a szokás megváltozott. Tócsika bá elmondása szerint nem iszik senki, amióta hívők lettek. A szeszes italok helyét különböző üdítők, energia italok, kávé vették át. Most is énekelnek, de már nem sirató, világi énekeket, hanem „*az igéből a szent énekeket.*”

„*Na, most már, most másként van! Amióta hívők vagyunk, ital nincs. Nem iszik senki. Mert mondjuk, ha van két-három személy, hogy nem hívő, iszik, akkor lát engemet, egyik a másikat és úgyse iszik. Nincs ital. Most jön a cola, fánta, minden féle még ilyesmi és a kávé. Egész éjjel ez jön. Vannak ezek a kicsi negyedes colák, fánták, ezek. De mennyit tudnak? Ezer darabot. Nem úgy, hogy, na. Akkor lejár ez a szolgálat így, a hűsítő, a kávé, négy-öt kávé egészen a reggelig. Négyyszer- ötször. És énekelnek, de az igéből a szent énekeket. Most nem énekelnek sirató...Úgy volt a hagyományunk má' régebb, mikor mentem én virrasztóba, és ha nem énekeltem, egy hétig beteg voltam. - Mert benn' vót a szervezetbe! – mondta a felesége.*”

Kérdésemre, hogyan virrasztottak, temettek, és hogy ezen változtatott-e az adventista vallás, Pista bácsi azt mondta, hogy változott. Régebb nem voltak padok, ezért a földre ültek pokrócra, és nagyon sokat ittak. Voltak csendfenntartók, akik lebonyolították a virrasztást és temetést. A sirató énekek a halott életéről szóltak. Amikor az ő édesanyja, aki nem volt megkeresztelve, meghalt, azt mondta, hogy ő a halottból nem csinál adventistát, de mivel ő már Isten szolgájának tartotta magát adventistaként, nem vitt be a házába szeszes italt, hanem „*hisítőket,*” azaz üdítőket, kávé és energiaiitalokat szolgáltak fel. A

szeszes italt azért nem viheti be a házába, mert ezt a Szentírás tiltja: „*Jaj azoknak, akik részegítő italt adnak egymásnak!*” Sirató énekek helyett, Istent dicsőítő énekeket énekelnek, és nem virrasztanak reggelig, ugyanis pihenni is fontos. Megjegyezte, hogy az is különbség, hogy a prédikátoruk nem vesz el pénzt (az ortodox pappal ellentétben), ugyanis együtt érez a családdal.

„Változott! Ők szegének például itallal. Fogyasztottak egész éjjel. Este bejöttek és este csak ki, mentek ki. Nem voltak padok, hogy leüljenek, hanem így tettek valami pokrócokat, ami volt, és úgy értek le a földre, és voltak mondjuk kijelölve ilyen emberek, akik mint csendfenntartók, így nevezem. És ako, mit tettek? Az italt fogyasztottak pohárral, nem úgy. Adták nekijek azt az íveges borral, ha egy fédeci pálinkát vagy bort egy pohárba töltöttek. Nem úgy volt, hogy itt van az ital, nesze neked, nem! És akko' ilyen gyász énekeket énekeltek. Tetszik tudni? Kiénekelték annak az életét, annak a családnak életét, és úgy tettek. Most ami világ van, most ebbe a generációban, má mi nem használunk szeszes italt, semmiképpen. Szeszes italt nem. Például meghalt édesanyám, én mondom, és édesanyám nem vót megkeresztelve, nem vót adventista, de én, mint adventista, azt mondtam, és a halottból nem akarok adventistát csinálni, de hogy én Istennek szolgáló vagyok, de akkor én szeszes italt nem hozhatok be a házba. Mert én tudom, hogy azt mondja a Szentírás, jaj azoknak, akik részegítő italt adnak egymásnak, és azt mondja, hogy „In loc sa vina slava lui dumnezeu, vine rusinea.” Ahelyett, hogy Isten dicsőségnek jönne, a megcsúszás jön! ”Hogy Isten dicsősége rajtad jönne, jön a gyalázat”, ha másokat megrészegíted, és viszed a bajába. És én hozam ilyesmiket. Megvót a kávé, hoztam hisítőket, még most is hozam, de más szeszes italokat nem hoztam. És úgy nálunk, most nem úgy van, hogy énekeljenek, még ha énekelünk is, énekelünk, hogy Istent dicsőítjük, nem embereknek, nem a halottnak énekelünk, hanem Isten dicsőítünk ezekkel az éneket folytatjuk, és nem estétől reggelig, hanem meg kell adjuk aztat is, hogy a pihenni. Ha például, nem családban van, akkor állunk egészen 12 óráig, vagy egy óráig és haza megyen az ember és pihen. És a temetések, nálunk pláne, az adventista pap temet, és a pap nálunk nem vesz semmi pénzt, együtt érez a családdal.”

Két éjjel virrasztották régebb a halottat, estétől reggelig, miután következett a temetés.

A temetkezéssel kapcsolatosan az öreg Kócsát megkérdeztem, hogy betették-e a kedvenc tárgyait a koporsóba az elhunynak, mire ő először azt válaszolta, hogy semmit, majd amikor konkrétan rákérdeztem, hogy pénzt vagy a kalapját sem, beismerte, hogy régebb így volt, valóban tettek pénzt a koporsóba. „*Igen tanárnő drága, tessék ide figyelni!*

Nagyon betegek, nem román cigán⁴⁹. Vettünk nekik új nadrágot s rá varratuk a szabónál, vettünk nekik új pizsamát, kérem szépen vettünk egy cselédet, s akkor reá egy lájbit. Tetszik tudni? Mint az öregeknek, s vettünk nekik egy fehér zoknit. Betűrtük neki a két ujját, kérem szépen, és betettük a koporsóba. Ha vétett (vett) az a cigán egy kalapot, kalapot tettünk neki, vagy bizonyos sapkát, s sapkát tettünk neki, tetszik tudni, avval elment. Na, de ahogy mondja, kedves tanárnő mondjuk úgy, hogy jöjjön ki magának a szava is, úgy dobta' tetszik tudni 5 lejt⁵⁰, 10 lejt, 20 lejt a koporsóba. A régi, abba'... abban a világba'.

Arra a kérdésemre, hogy mit gondolnak, miért volt erre szükség, az öreg Kócsa bolondságnak tartotta, a fia azonban, aki közbeszólt, elmondta, hogy azért tették, hogy legyen a halottnak pénze a túlvilágon. *Márgó, Gábor Demeter, az öreg Kócsa fia, „akkor más volt a világ”* megfogalmazással indokolta a változást. Az apa miután visszavette a fiától a beszélgetés fonalát, azt mondta, hogy az élő bármilyen vallású legyen is, nincs köze a halotthoz, és fordítva. Meggyőződésének azzal adott nyomatékot, hogy felemelte a hangját. Szerinte az, aki meghalt, akinek lement a hús a csontjáról, az nem támad fel, hogy elmenjen a boltba pálinkát venni, és a halott nem beszél az élőkkel. Amit fontosnak tartott megjegyezni, hogy most már nem járnak a kocsmába, nem isznak.

- „Kezi csókolom, megmondom magának a bolondságot, kezi csókolom, tiszta bolondságot, jó? Én mondom magának, Gábor Demeter, az a halott, aki meg van halva, ha fel tud támadni, az megyen a boltba, vegyen pálinkát vagy egyen? Milyen divat volt az, kezi csókolom?”(Hogy nyomatékot adjon meggyőződésének Kócsa bá, kiabálva mondta!)

- Hát, az azé' van, hogy legyen pénze a túlvilágra. Mond meg észintén, abba a régi időkbe (időkbe), hittek az ilyen bolondságokban. Na, mert most mondjuk, hogy bolondság, akkor más volt a világ. Adták neki a zsebibe a pénzt azért, hogy a túlvilágon legyen neki pénz. (Márgó, Kócsa bá fia)

- „Na, elég legyen, hogy így meg úgy van ... lement a hús, tiszta csont lett! Én azt mondom, kedves tanárné, az élőknek, aki él, ha adventista, ha nem adventista, ha román, ha cigán, ha magyar, a hótnek az élőkkel semmi baja nincsen, már nem tud beszélni vele! Va' éccer, va' éccer ha él az Úr Jézus, minden, minden halottok is, élő emberek is, állnak a térdire, mindenki kell, számoljon.”(Kócsa bá)

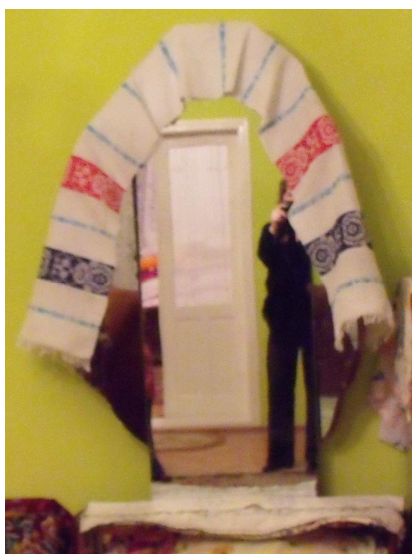
2010 őszén *Burcsa Bandi* feleségét, *Katit* kérdeztem a temetkezési szokásokkal kapcsolatosan. Elmondta, hogy régebb tettek pénzt a koporsóba, hogy legyen neki, mivel fizetnie az úton, de még most is a „világiak” *„hordják ezeket a szokásaikat.”*

⁴⁹ Azaz nem ortodox vallású cigány.

⁵⁰ Lejt, román pénznem.

„...tették pénzt, hogy mondták, mejen az útra, legyen nekije, hogy fizessen.[...]Ezek a világiak még mindig hordják ezeket a szokásaikat, tesznek ott sok samponokat, szappanyokat, a pénzt, minden félét. Ez már nálunk az adventistáknál, ki az egyházba jár, az tudja, hogy ez nem...az babonaság, az nem érvényes.”

Baranka Tivadar, Tócsika bá a velem való beszélgetést megelőző este virrasztóban volt. Bár adventista családról van szó, a tükörré felterítettek egy törülközőt, amit pomána alkalmával szoktak adni a rokonoknak és jelenlévőknek. Amikor megkérdeztem, hogy miért takarták le a tükröt, a menyé azt válaszolta, hogy régi szokás, hagyomány ez náluk.

9. Kép Pomána alkalmával adott törülköző a tükrön

Láthatjuk, hogy szép lassan kopnak ki bizonyos szokások, például az italozás, a hangoskodás, a sirató énekek éneklése, de még a régi reflexek és cselekvések is jelen vannak: a tükör letakarása vagy a szakáll meghagyása. A gábor férfiak ugyanis, ha közeli rokon hal meg, hat hétig nem vágják le a szakállukat.(Lásd a 10-es számú képet!) Egyetlen férfi adatközlőm, *Pista bácsi* mondta azt, hogy ő nem hagyja meg a szakállát, mert így bevinné a világi szokást az imaházba, és ez langymelegséget jelentene. *„Még van a cigányok között, hogy miko’ meghaltak, most is van, hogy szakállat tartanak. Hat hét, de én nem tartom. Megmondom tisztán. Nem rég vót, hogy meghalt a sógorom, de nem tartom, mert ez világi szokás. Jó, hogy nem bin(bűn) önmagában a szakáll, de az Isten templomában bevisszük a szokásokat. És ez akkor lágymelegségnek nevezik.”*

Burcsa Kati szerint ez a hagyomány, hogy tudniillik a férfiak nem borotválkoztak hat hétig, ötszáz éves. *„Vót még egy hagyomány, hogy hat hétig nem borotválkoztunk itt a család, tudja nem messze, mondjuk rokon, közeli; hat hétig tarcsuk a szakáll. Ez a hagyomány ötszáz éves.*

Kérdésemre, hogy. miért hagyták meg ezt a szakállat, azt válaszolta, hogy így gyászolják a halottat. *„Hát hogy mondjam? Ez, mint egy gyász... a magyarok teszi' a fekete szalagot, nálunk a szakáll.”*

Kérdésemre, hogy a régiek hogy tartották és mit hisznek ők, a halottnak szelleme visszajár-e, *Burcsa Bandi* azt válaszolta, hogy az mese. Meggyőződése, hogy amikor meghal valaki, számára lejárt minden. A halott etetéssel, a pomána adásával sem ért egyet.

„Há voltak, de az mese, nagyságos asszony! Én ezt nem hittem benne soha! Hát kérjünk magunktól. A halott mikor meghal, jár? Mer' voltak köztünk is kik azt mondják: „vigyázzatok, mer' a halott jár haza!” A' mese! Én nem hittem el soha eztet. Lehetséges az, jár haza a holott?[...] Ezt a hagyományt nem ismertük el! Nem ismertük el! Ezt tudjuk tisztán, a halott meghal, az ő részére lejárt minden. Neki nincs semmi, végezett! Az embernek, amíg él van mindene, mikor meghal, az ő részire lejárt minden. Az tud beszélni? - Aztán mondták ezelőtt az ősek, ha mondták, hogy csinálnak neki pománát, hogy vegyenek nekije a más világból, hogy egyék. Ezek mind ilyen...Beszédek! – egészítette ki a felesége. - Ezt tudjuk, meghal valaki, van egy temetés, jönnek messziről emberek, ez egy végtiszelet, becsületesek, végtiszelet a barátok részére. - S a családnak is- feleség.

- De az, hogy menjen le a más világba, hogy egyék a halott? Hát az nem létezik ilyesmi! És a bibliában is meg van írva ez, hogy hat héti pomána nem érvényes Istennek előtt. Helyesen beszélek? Olvasta nekem lelkész, beszéltem vele, elővette a Bibliát, olvasta, még azt mondja, hogy bűn következménye van, a hat héti pománának. Ő is mondta, lelkész. A temetésre jó égy asztal, az végtiszelet az emberek részére. Jönnek beszélni, jönnek kétháromszáz kilométerről is autókkal, egy végtiszelet, egy így, ez talál! De a halott, azt tudom, meg merem mondani az igéből, hogy amit tesznek az emberek, az nem megyen a halott részére? A halott felkel, hogy egyék? Vagy jár haza a halott?

- Azt mondták, teszik elébe, hogy legyen előtte a másik világon – feleség.”

A távolról jövő rokonokat, barátokat megkínálják étellel, de a temetés utáni tor *„végtiszelet a barátok részére.”* Mivel nem hiszik, hogy a halott eszik, ezért pománát sem adnak hat hétre rá a temetés után.

Kérdésemre, hogy a régi idők mondtak-e szellemtörténeteket, *Bandi bácsi* a következőket mondta:

„Persze, hogy monták! Negyven évvel ezelőtt, mikor én voltam olyan huszonöt-huszonhat éves, s voltam apám mellett, mint egy katona, hát magyarázták, mikor ittak, hogy na: ez aztán legyen a másik világon, ez az asztal, ez kenyér, s ez az ital előtte. Há most, amióta megismertük az Isten igéjét, ezt, ez, ez hagyomány, nem valóság, nem lehet!”

10. Kép A Burcsa család gyásza

5.6.2 „Világítás”⁵¹»

„Modelles”⁵² lett a világ itt nálunk is, csókolom!”⁵³

A halottak napi események, a világítás, szintén a vallás erős hatását mutatják, ami azonban nem is annyira a tényleges aktusokon keresztül szűrhető le, hanem inkább az azokhoz fűződő érzelmi és kognitív megnyilvánulásokban.

A halottak napi eseményekre hazatérnek a külföldön üzletelő gábor férfiak és asszonyok egyaránt, ugyanis szégyen és tiszteletlenség lenne a közösséggel szemben a távolmaradás. Addig, amíg régen gyertyát gyújtottak, az adventista vallás gábor közösség tagjai ezt nem teszik. A halottak napja előtt egy-két nappal kimennek a sírokhoz, rendet tesznek, virágot visznek, beszélgetnek, majd hazamennek. Az idősebb generáció elmondása szerint régebb gyertyákat gyújtottak, a síroknál világi énekeket énekeltek, és addig itták a pálinkát, amíg berúgtak.

Az öreg Kócsa bácsi a változást a modernség jelének tudja be, szerinte „modelles lett a világ”, mióta adventisták lettek. Ami volt, azt „Az vót akkorjában a divat!” véleményrel magyarázta. Elmondása szerint a román temetőben a megkeresztelt hozzátartozók által gondozott sírokon nem lehet gyertyát látni.

”De mikor jön a világság, na hogy mondják, na, miko’ jön a világítás, akkor elmegyünk szépen azelőtt egy nappal, vagy két nappal, veszink virágot, felkeressük, kérem szépen a sírját, letesszük a virágot. A román papnál, a román temetésnél⁵⁴ gyertyát nem lát, aki meg van keresztelve. Csak úgy 2-3 család, ha vannak ott családok, hogy azok aztán meggyújtás a gyertyákat, de mi, a mi részünkről, megyünk haza. Állunk egy órát, utána

⁵¹ Erdélyben november elseje a halottak napja, amit világításnak hívnak.

⁵² Helytelenül használja a modern szót!

⁵³ Gábor Demeter, Kócsa bá’ adatközlése

⁵⁴ A román temetőt értette, ugyanis a felmenők között vannak olyanok, akiket az ortodox szertartás szerint temettek, de az adventista leszármazottak nem gyújtanak gyertyát ezeken a sírokon.

iszunk egy italt, kezi csókolom, letesszük a virágokat. Modelles lett a világ itt nálunk is, csókolom!”

„Mikor élt a halottnak az a napja, akkor kérem szépen, mondjuk úgy, a bátyáim, apámnak a testvérei, vittek oda gyertyát, akkor betették ott a lyukba, és akkor meggyújtották ott a temetőben. De akkor mit csináltak? Hoztak pálinkát is, s ittak. Annyit ittak, amíg részegek lettek, énekeltek ott a temetőben. Az vót akkorjában a divat, de má’, aztán mondom mingyá’ hány éve. Én vagyok 75 éves. Ez lehet úgy egy 60 év, 55-60 év, amit én mondok a tanárénak.”

Továbbá Kócsa bá a változást abban látta, hogy a „jó Isten megfordította náluk is a kereket” a „nem túl hívő”emberekből adventista lett. A változáshoz hozzátartozik, hogy nemcsak az, hogy most már nem mennek a kocsmába, nem isznak, nem hangoskodnak, hanem az is, hogy a megkeresztelt adventisták nem veszik igénybe más pap szolgáltatásait, függetlenül attól, hogy eredetileg reformátusok, vagy ortodoxok voltak.

„De a jó Isten megfordította náluk is a kereket, hogy például nálunk meghalt egy cigán ember, ha egy cigánné, mondjuk[...] az’ mondják, hogy igenis nem túl hívő emberek voltunk. Adventista emberek[...], s akkor nem kell nekünk más pap. Se román pap nem kell nekik, se magyar pap. Van a prédikátor. S akkor kihozzuk a prédikátort, s az megcsinálja búcsútartót, és eltemetik, kezi csókolom. Mikor el van temetve, a 6 héten nem csinálunk pománát. Érti? Mert a jó Istennek sem becsületes, kezi csókolom. meg van írva.”[...]most már másként van, nem járunk a kocsmába, kezi csókolom, nem iszunk, kimegyünk a temetőbe, meggyújtjuk a gyertyákat, kezi csókolom, Jó, na, mindenki sajnál azért a halott!. Ugyibár fáj, mindenkinek fáj, de nem ivunk három óráig, négy óráig, egyszerűen mondjuk úgy, hogy én sokat, mondjuk úgy valakivel rokonságba vagy barátságba vagyok lóráig.”

A közelebbi hozzátartozó sírjánál három- négy órát maradnak, aki barát vagy távolabbi ismerős, annak a sírjánál egy órát.

„A halottak és az élők között élénk kapcsolat van, és nem túlzás azt állítani, hogy a halottak a közösség legfontosabb tagjai. A romák halottakkal kapcsolatos szokásainak egyértelműen engesztelő jellege van, egészen attól az elhunytal szembeni gesztustól kezdve, hogy a temetésen nagyon nagy számban vesznek részt.”⁵⁵

A virrasztásban, a temetésben és a gyászban is megnyilvánul, hogy mennyire tisztelik a halottaikat a cigányok. Valószínű, hogy azért ennyire erős ez a tisztelet, mert nagyon félnek szellemük visszatérésétől. Amikor megemlítik egy elhunyt nevét, csak annyit mondanak: „nyugodjon.” A hangsúly azon van, hogy a halott csak nyugodjon ott, ahol van, ne jöjjön vissza. A halottak valójában nem is halnak meg a „világi”, meg nem

⁵⁵ Prónai Csaba: Cigányok Európában 2. Olaszország, Új mandátum, Budapest, 2002, 115. p.

keresztelt gáborok számára, hiszen láthatatlanul ott élnek közöttük. Szinte minden szokásuk visszavezethető a halottak tiszteletére, így szemmel látható formában való megjelenésük, csak nekünk „gádzsóknak” és az adventista vallású gáboroknak tűnik hihetetlennek, az ő szavaikat idézve „bolondságnak”. Addig, amíg a meg nem keresztelt gáboroknál a szellemekben való hit kerül identitásuk középpontjába, addig a megkereszteltek életét, habitusait egyre inkább áthatja az adventista vallás tanítása, szokásrendszere.

5.7 Kereskedelem

A Ceausescu rendszer bukása után, a gáborok látványos tőkegyarapodást értek el. A különböző hatékonysággal végzett tevékenység megváltoztatta vagyoni helyzetüket, társadalmukat átstrukturálta. Addig, amíg a gáborok hagyományosan bádogosok, üstkészítők voltak, napjainkban a kereskedelemmel való foglalkozás képezi megélhetésük alapját. A kereskedelem, mint gazdasági tevékenység egyúttal túllép a szorosan vett gazdasági kereteken, és az életvitel, s az annak során követett értékek, átalakulását vonja maga után.

Polányi a kereskedelemnek három fő típusát különbözteti meg: az ajándékkereskedelmet, az adminisztratív kereskedelmet és a piaci kereskedelmet. (*Polányi*, 1976). A gábor közösségben a kereskedelemnek harmadik formáját, a piaci kereskedelmet figyelhetjük meg.

A forgalomba kerülő javak köre korlátlan, a piaci kereskedelem szervezete a kereslet- kínálat-ár mechanizmus által kijelölt utakat követi. A piacokon közvetítő eszközök révén (pénz, tárgyi csere, munkacsere) jelennek meg a cserejavak, értékrendszerképző hatásukban a mennyiségi és minőségi javakat a kereslet és a kínálat, vagy az árupiac bősége, hiánya pont olyan szigorúan szabályozza, mint azt a függésrendet, amely a piacok mögött áll a termelés, szolgáltatás, szállítás, forgalmazás szempontjából (*Polányi*, 1976).

5.7.1 Kereskedelem a gábor közösségben régen és ma

„Nem vótunk ilyen urak, mint most!”⁵⁶

A gáborok a kelderás,⁵⁷ 'căldărar' törzs leszármazottai, mely szó hordozza és őrzi a hagyományos foglalkozásuk nevét, ugyanis eredetileg üstkészítéssel, különféle bádogos munkával foglalkoztak. Hagyományos mesterségük kedvezett a cserekereskedelemnek,

⁵⁶ Baranka Tivadar, Tócsika bá' mondása.

⁵⁷ Nevük az üst.(kekava, kheldera) szóból ered. A román căldărar szó is jól jelzi foglalkozásukat, melynek jelentése üstkészítő.

egy olyan gazdasági alapú szimbiózisnak, amikor a megfoltozott edényekért élelmet kértek: lisztet, szalonnát, „házi kenyeret”⁵⁸ és egyéb élelmiszert kaptak. A pálinkafőzőket, a szilva-és ordafőzőkért⁵⁹ pénzt kértek, akárcsak a csatorna felújításáért, vagy kicseréléséért.

A kereskedelem már régóta a cigányok megélhetését biztosító tevékenység. Már évszázadokkal korábban is úgy írtak különféle csoportokról, hogy az önálló, független mesterségeket részesítették előnyben, férfiak a lókereskedést, a nők a házalást. (Fraser, 1996).

A gáborok megkülönböztetik magukat a külvilágtól, a kívülállót gádzsó szóval illetik. A gádzsó általánosan elfogadott fordítása: „nem cigány”; a magyarországi oláh-cigány, muzsik és beás cigányok csoportjában azonban, ha magyarra fordítják a szót, parasztot mondanak helyette. Addig, amíg a gádzsó nehéz fizikai munkával szerzi meg a független élethez szükséges eszközöket, a gáborok a kereskedéssel ugyanarra törekednek, de ők velük ellentétben, ideáik szerint erőfeszítés és munka nélkül szaporítják a pénzt. Patrick Williams *A párizsi kelderások láthatatlansága* című munkájában arról ír, hogy a kelderások munkáról alkotott véleménye „*miszerint fáradtsággal előállítani valamit, ami hasznos lehet a társadalomnak*” nem tartozik az elképzeléseik közé, és nem ez irányítja a kereset elosztását. (Williams, 2000). A gáborok számára az ideális üzlet az, amelyben nem kell erőfeszítést tenniük. Michael Stewart, aki az 1980-as években Magyarországon vizsgálta az oláh-cigányok alkalmazkodási stratégiáit, a cigányok üzleteit Ricardo árucseré formula-jával: „Pé- n- z- áru- pé- n- z”, próbálta leírni (Stewart, 1994:200). Ebben a formulában a kereskedő pénz (P) ellenében árut (Á) vásárol, amelyet több pénzért (P1) ad tovább, mint amennyit eredetileg fizetett érte, így pénzből pénzt csinál. Napjainkban ezzel az üzleti stratégiával találkozunk a gábor közösségben.

A karácsonyfalvi gáborok fő megélhetési forrása a rézműves és bádigos munka volt az 1980-as évekig. Ettől kezdve, mint új létfenntartó stratégia a hagyományos szakmákat a házaló cserekereskedelem vette át. Általában új edényekkel házaltak, melyet használt, de jó állapotú ruhákra cseréltek, majd ezt rendbe téve, tovább értékesítették. Az 1989-es rendszerváltás után, a gazdasági liberalizáció szélesebb perspektívát jelentett a gábor kereskedők számára, ugyanis nemcsak az ország határain belül, hanem azon kívül is el kezdtek intenzívebben kereskedni. A kilencvenes évek elején Törökországból hoztak szőnyeget, edényeket, melyeket továbbértékesítve haszonra tettek szert. Mivel az

⁵⁸ Erdélyben így nevezik a kemencében sült, házilag készített kenyeret. A kommunista rendszerben elterjedt volt a magyar és román parasztok otthoni kenyérsütése.

⁵⁹ Orda: tejtermék. Erdélyben a házi sajt készítésekor, a visszamaradt savóba egy kis ecetet öntenek, s ettől egy édeskés ízű orda csapódik ki a savó tetejére. Ezt leszűrik, és süteményekbe, palacsinta töltésére, vagy reggelire kenyér és zöldség mellé kínálják.

alacsony iskolázottság miatt sokaknak nem volt jogosítványuk, gyakran magyar férfiakat, sofőröket fizettek meg, hogy külföldre utazhassanak.

Kutatásom során azt tapasztaltam, hogy a személyes identitás elválaszthatatlan a foglalkozástól, ami szerves része nem csak a szubjektum élettörténetének, hanem az egész közösség történetének is.

5.7.2 Társadalmi rétegződés

Ferdinand Tönnies a premodernitás és a modern társadalom közötti különbségeket keresve, két létmódot, két közösséget különböztetett meg, a falura, tradicionális társadalomra jellemző „közösséget” (Gemeinschaft), amelyben harmónia van, az egyének közötti személyes kapcsolatok erősek, és a városra, a modern társadalomra jellemző „társadalmat” (Gesellschaft), amelyre az elszemélytelenedés, eldologiasodás, az elidegenedés jellemző. (Tönnies, 1983). Addig, amíg Erdélyben is a Tönnies által leírt modernizációs folyamatot éli a többségi társadalom, a gábor társadalomban egy olyan közösségre lelünk, amely premodern formáció, amelyet közös normák, értékek tartanak össze.

Az utóbbi két-három évtized során a hagyományos mesterségek, és a vele járó társadalmi presztízis már érvényét veszítette a karácsonyfalvi gáborok körében. Napjainkban a kereskedelmi haszon szülte társadalmi felemelkedés a mérvadó és nem a származás és eredettudat fundamentuma. Nyilván van néhány kivétel, ugyanis néhány családot nagy múltú családként tart számon a lokális tudat, de sokan a nyolcvanas években települtek be, vagy házasság és rokoni kapcsolatok révén jutottak telekhez. Az idősebb generáció még számon tartja az eredetet, és azt összekötik a hagyományos foglalkozással.

Baranka Tivadar, Tócsika bá a következőket mondta a gáborok származásával és szakmájukkal kapcsolatosan: „Sátorosok, ezek vótak az eredeti törzs cigányok. A sátoros cigányok. Az előtt senki, senki nem lehetett. És a szakmájok is, első volt a szakma is, rézmíves cigányok ezzel keresték a kenyeret, a pénzt, mindent.”

Kérdésemre, hogy melyek a legfontosabb családok, az öreg Kócsa így válaszolt:

„Má mindgyá- midgyá a végin az öregemberek mind kiholtak, kezi csókolom. Vagyunk va' három- négy. Én vagyok: Gábor Demeter, az öreg Kócsa, akko' van Samu, az öreg Pista bácsi, van Ruszki Gábor, akkor van a Tócsika, ezek vagyunk. Nos utána jön Bandi, ez a Bandi, ezek vagyunk, de én vagyok a legidősebb. Az öregek és emberek mind megholtak, kezi csókolom, ők is!

Az arannyal kereskedők képezik a gábor elitizmust, ők állnak társadalmi ranglista csúcsán. Egy középkorú, személyi azonosságát nem vállaló, gábor férfi elmondta, hogy az

elmúlt rendszerben „*hét pecsétes titok*” volt, hogy a gáborok arany tallérban tartották a vagyonukat.

Az arannyal és régiséggel kereskedők után következnek, akik edény- és szőnyegforgalmazásból, valamint kézművességből élnek. *Simon Zoltán* szerint ez a fajta „mesterségbeli” differenciálódás, és ennek árnyalatai, új értékpozíciók kivívását erőlteti a karácsonyfalvi cigányság körében, s ennek az új értékpozíciónak vagyoni statuálásával magyarázza a gáborok a falu belső terébe irányuló gyors mozgását és térfoglalását. (Simon, 2006) A cigány elit egyik legszembetűnőbb elhatárolódási formája verbális gesztusokban fejeződik ki.

A gyors meggazdagodás az új térfoglalási stratégiákban is megmutatkozik. Azonos rangú és egymással rokonsági kapcsolatban levő családok, lehetőleg egymás mellett, *Kócsa bá* szavait idézve, „*egy bogban*” vásárolják fel a magyarok házait. Ez a felvásárlási tendencia, hatással van a magyarság életére, mivel a ház reális értékének a többszörösét kapva, új életet kezdhettek egy másik településen. Ha valaki megtöri ezt a családi, nemzeti alapon történő területfoglalást, attól minden áron meg próbálják felvásárolni a házat. *Gábor Demeterrel*, *Kócsa bával* beszélgetve nemtetszésének adott hangot, amiért a családjuk által foglalt területen megvett egy szegény származású, árva gábor fiatal férfi egy házat, amit ők szerettek volna megvásárolni. Amikor erről beszélt, felemelte a hangját, és az illető vevőt ahhoz a disznóhoz hasonlította, amelyik „*seggel*” megy a vályúhoz.

„*Sósnénak a házát megvette egy sihatag cigány ember, de visszavesze', ha Isten megsegít, s akkor oda nem fog jön'! Hogy merhette, hogy dugja bé az orrát oda? Itt vannak az unokák, itt vannak ebbe a bogba az egész [...]*Gábor, de tetszik tudni? Bolond! Bement az orrával, mint a dinsznyó, mikor megyen bé seggel a válúval. S aztán, szépen alakul, ha a Jó Isten megsegít, hogy hincsem el aztat is. Nem akarok veszekedni sem! Nálunk szégyen, kedves tanárné, mikor veszekedünk, tetszik tudni, már azt mondják, adventisták veszekednek. Ezek milyen istenfélők? Nagyon szégyen, kezit csókolom! Nem akarom aztat, felemelem a jó Istennek a kezemet, jobb kezemet egyáltalán nem akarok azzal a gyermekkel veszekedni. Hisz szegény, szerencsétlen árva gyermek.”

Egy véleményen vagyok *Gagy Józseffel*, aki valószínűnek tartja, hogy a magyarok közé beköltöztek új jövőt szeretnének „*a főút mellett lakó polgárként*”. A gáborokkal való beszélgetésem során azt szűrtem le, hogy a falu centrumába való beköltözés valóban egy új megítélést jelent számukra, büszkék a változásra, arra, hogy a cigánytelepről kiköltözhetnek. „*Senki sem említette, amit én a legvalószínűbbnek tartok: azt, hogy a múlttól szabadulva, más jövőt szeretne építeni a magyarok között, cigány, de a főút mellett lakó polgárként.*” (Gagy, 2002: 54.)

A szegényekre gyakran használják a „csurár” (nyomorult, koldus) kifejezést, melynek elsősorban társadalmi és életmódbeli elkülönülést hordozó jelentése van. Az óvónő elmondása szerint az iskolába egyik román osztályba jött egy roma származású tanár, aki a gáborok szóhasználatával élve „házi cigány” volt, ezért az volt a véleményük, hogy őket „csurár” ne tanítsa.

11.Kép Rézedények, mint díszítőelemek

Tócsika bá együtt dolgozott fiatal korában az édesapjával. Rézművesek lévén, hosszú utakat tettek meg, hogy távolabbi Termelő Szövetkezetekhez (köznyelven kollektív) eljutva, szerződést köthessenek a „kollektív” főnökével, majd pénz ellenében pálinkafőzőket, orda⁶⁰főzőket készítettek. Előleget kaptak a szerződéskötés után, az otthoni műhelyben, miután elvégezték a kért munkát, az árut odaszállították, és megkapták a pénzt a munkájukért. A több mint száz km-es utakat lovas szekerekkel tették meg, mert akkor még nem volt autójuk. *Tócsika bá* élettörténetének elmondása során, a szakmáját tekintve három időintervallumot figyelhetünk meg. Az első az 1980-as évekig tehető, amikor fáradtságos munkával, a hagyományos foglalkozással szerezték a pénzt. Az édesapját jól ismerték és becsülték, elismerték a munkáját, szakértelmét. A második időintervallum a rendszerváltásig tehető. Ekkor iparos lett, engedélyt kellett váltania a megyénél, a piacra járt, kereskedéssel foglalkozott. A kommunizmus évei alatt jól éltek, jó kapcsolata volt a piac főnökével és a rendőrökkel. A hagyományos foglalkozásról való áttérést, a váltást a „mikor ebbe a szakmába átfordultunk” kifejezéssel fogalmazta meg, az indoklás pedig: „má elromlott a világ, és nem kellett a rézműves mindenkinek”. Napjainkban már csak az idősebb generáció ismeri a rézműves szakmát, a rézedények a régmúlt emlékei, és díszítőelemekként vannak jelen a gábor házak falán. (Lásd a 11-es számú képet!) A rendszerváltás utáni periódusban váltak „urakká”, mivel nemcsak a közeli piacokon

kereskedtek, hanem fiai külföldön is üzletelnek. A gazdagság és jólét egyik emblémája, hogy három autójuk van. Láthatjuk, hogy élettörténete elmondása során értékeli a múltat és a jelent, a nehéz, fáradságos kézi munkát összeveti a kereskedelemmel. Most ők „komerc emberek” és „urak”, a karácsonyfalvi gábor elit tagjai. Amikor más adatközlőket kérdezve, kik a legjelentősebb családok a közösségükben, akkor Tócsika családját is felsorolták.

„Tócsi: [...] Én fiatal korba mikor édesapám, nyugogyék, élt, együtt dolgoztam vele. És nem volt ilyen esemény mind most. Kollektív! Tudnak róla: kollektív! Szegény népség vót, mondjam meg tisztán: én is jártunk faluról falura, 100 kilométer, egész Beszterce megyébe. Minden kollektívne' édesapámat ismerték. És úgy vót a dolog, hogy édesapám, nyugogyék, minden kollektívne' csinálta a szerződés, rézmívek, a pálinkafőzek, ordafőzőket, minden. Csinálta a szerződés, hozta a munkát, kapta a pénzt! Ebből éltün' meg. Nem voltak kocsik. Most vannak családunknak három kocsit, ami nagy pénz. Szégyellem is mondani! De akkor máskén' vót! Szekerekkel, lovakkal és mentünk messze, messze, messze, messze! És csak a kalapács után, abba, abban a tekinetbe éltünk. Nem vótunk ilyen urak, mint most! Nem is! Édesapámnak vótak egy régi háza, itt a második ház után. Háló szobája vót, ott vót a mihelye, minden, be vót állítva szépen és ezen a szakma után éltünk. Mentünk 100 kilométerre 150, 50, 60, 70 kilométerekre, megcsináltuk a vállalatot, a munkákat, és ebben a szakmába éltün' édesapám, nyugogyék. Amíg csak ő egyszer megöregedett! Mi voltunk három testvérek. És ebben, ebben a szakmába csináltuk, csak a kalapács után, kéz után, kézi munka; ez nagy! Olyan értéke vót! Édesapám, mikor mentek a nagy emberekhe', főnöke, igazgató, ilyesmi; első vót édesapám, nyugogyék. – Stefán bácsi, Poftiti aici!⁶¹ (Ejtsd: Poftic áics!)– Szerződés, előleg! Megtettük egy hónap, három hét, készen a munkánk...Mikor ebbe a szakmába átfordultunk, hogy félbe hagytuk ezt a munkát[...]Nem me' má elromlott a világ, és nem kellett a rézmíves mindenkinek. Tetszik tudni? Má' elcserélődé' erősen s akkor az ipar engedély, vót nekünk ipar engedély. Bent a megyéből kivettem, és aztán a piacokon átfordítottuk a mi szakmánkat.

- Komercet – szólt közbe a feleség.

- Komerc⁶², hogy mondjam?

- Kereskedelem!

- Kereskedelmi alapon éltem jól. Minden! Minden! Mondjuk, minden héten egy nap nem mentem, de minden nap a piacon vótam. És jól éltem a piacon a rendőrséggel, a piaci főnökkel, a piaci szomszédokkal mind, nagyon jó, nagy jól megvótam, minden. Má' vártak,

⁶¹ Ide tessék!

⁶² Comert román szó, kereskedelmet jelent.

mint a kisasszonyokat. S ebben a szakmába, ebbe kerestük a kenyerünket, s éltünk nagyon jól! A Cseuszeszku idejibe mi is meg vótunk elégedve azzal az étellel is. Nehezebb vót kicsit, mint most. De, mer' akkor, ha vót nekünk mondjuk 50 000 lej, 100 000 lej, az pénz vót! Me' akkor vettem egy kicsi házat úgy hetvenbe. Itten a nagy ház 50000 lejbe került. Egy magyar szomszédától, me' ott laktunk s megvettem. "

Burcsa Bandi felesége, Kati szerint bár a feleségek is kereskednek, de ez nem hatalmazza fel őket arra, hogy ők vezessenek, tudniillik a gáboroknál az a szokás, hogy a férfiak dolgába az asszonyok nem szólhatnak bele, nincs joguk. *„Az asszonyok is mennek, s kereskednek, s pénzt hoznak a házba. De azért nincs meg a joguk, hogy te pénzt csinálsz, és akkor jogod van. Nem úgy van nálunk!”*

Azt a tényt, hogy a férfi a vezető a közösségükben, kifelé abban reprezentálódik, hogy az utcán ő megy elől, a felesége pedig hátul a gyerekekkel. Érdekes jelenetnek voltam tanúja! Egyik családhoz estére vártak, de közbe jött egy probléma, melyet meg kellett oldani: az este össze kellett adjanak 50000 eurót, hogy valakit kisegítsenek a bajból. Így a családfőt nem találtam otthon, járták a falut, hogy összegyűjtsék a pénzt. A húsz éves fia elnézést kért tőlem, mondván, az édesapja foglalt, már összeadtak 30000 eurót, de még össze kell, gyűjtsenek az este húszat, de ő azért áll rendelkezésemre. A beszélgetésünket a folyamatosan érkező rokonok szakították meg. Ilyenkor átváltottak anyanyelvükre, elnézést kértek, aztán alkudoztak, kezet fogtak, egyezkedtek, majd egy adott ponton kimentek a teraszra, ott folytatták a beszélgetést. A házi asszony kiment a férfiak után, valamit mondott nekik. A húsz éves fia megfedte amiatt, hogy beleszólt a férfiak dolgába. Elmondta, hogy gyűléseken sem szólhatnak az asszonyok, ugyanis a házi munka és a gyereknevelés az ő dolguk, a férfiaké pedig az anyagi biztonság megteremtése.

Az öreg Kócsa nagyon büszke, hogy fiainak házat vettek. Adatközlőim úgy a gáborok, mint a magyarok elmondták, hogy a szülők és testvérek összefognak és megvesznek, vagy felépítenek egy házat a legnagyobb fiúnak, utána a következőt segítik, mindaddig, amíg mindenkinek háza nem lesz. Ez köreikben a testvériesség jele!

„Hát én kommunis időb, tanárné drága, ahol lakik a fiam a Csabi, a mérnéknek a házába, hétszáz ezret adtam neki kétszer tanárné. Hétszázezer! Szilágyi Gita, nem ismerte maga, aki eladta azt a házat, azér' adtam kétszáz ezret tanárné. Igaz, akkor betyárember voltam! Csabának a házat itt, - ezt Tócsika vette vót meg, - Csabának a házáé' adtam, kérem szépen millióba hét millió, hét millió s ötszáz ezert adtam érte, mindegy... Hét millió, gondol' sok tanárné, drága! 65 lej volt a márka román pénzbe 65 lej. Akkor megvettem Imrének a házat Rákítúl 65 ezer márkáért. Megvettem! Akkor megvettem a öreg nagy Mihálynak a fiáé' 25 ezer márkáér'. Megvettük most izének, Gyuláét igen, na

megvettük, na 800 millióval, nyolcszáz millió román pénzbe. Húsz ezer alul vót. Adtunk érte! Na! Ezért adtam kérem szépen 50 ezer márkát. Tetszik tudni honnét vettem? Veres Józstól vettem, 50 ezer márkát adta' érte. Az öreg siket Jancsinak, Siket Lalié itt adtam nekije 15 ezer márkát. Kutinak adtam 150 milliót. Úgy, ahogy jött sorjába, tetszik tudni? Akkor, na, ha elmaradt egy házér 50 ezer dollárér'. Úgy hogy hál Istennek mindegyiknek, van egy háza, úgy, hogy nem panaszkodok az Isten előtt. Jó, van mindegyiknek férje, nincs semmi baj."

Nemcsak a vagyoni státusz kifejezői a hagyományos ezüst poharak, melyek apáról fiúra öröklődnek, hanem egyben a család ősiségének, társadalmi rangjának a szimbólumai. A márciusi beszélgetések kapcsán szinte minden adatközlő említést tett arról, hogy milyen hihetetlenül sok pénzért kelt el közösségükben egy régi kehely. Egyik magyarországi múzeum 7000 dollárra értékelte fel, de közöttük egy millió háromszázezer dollárt adott valaki érte az árverésen. Ha valaki eladósodik, és el kell adnia a kelyhet, ezzel együtt elveszíti a presztízsét, a közösség által lenézett ember lesz.

Egy középkorú gábor férfi adatközlése: „*De nálunk, amikor megvette egy embertől a kehelypoharát, úgy volt, hogy megvetted a fejit. Az egész címerét komplettesen megvette! Az egész családja, amíg nála tartozott, egy életen át kellett, mindig kellett így csinálnia a másoknak.*” (Meghajolt!)

Néhány évvel ezelőtt az egyik tulajdonos, minthogy megérje azt a szégyent, hogy életében eladják a család tulajdonában levő kelyhet, inkább sósavat ivott, így kerülve el a szégyent, ami őt érte volna. A fia az idén kénytelen volt eladni, mivel eladósodott. Tudták, hogy milyen érték van a tulajdonában, ezért adtak neki kölcsönt. Fültanúja voltam négy férfi beszélgetésének, miszerint ez olyan tett volt a tulajdonos részéről, mintha levágták volna a fejét. A kölcsönt visszafizetni képtelen családok, személyek a poharak eladása miatt becsületükkel, nemesi rangjukkal fizetnek. Az új tulajdonosnak nem lesz vezetői joga és hatalma a közösség felett, hanem a közösség elismerését, tiszteletét vívta ki ez által. Többnyire az elit az, aki kölcsönöz a szegényebb rendűeknek, melynek alapja az uzorakamat.

Pista bácsi elmondta, hogy még nem volt ilyen eset, hogy valaki ennyi sok pénzt adott volna egy pohárért... „[...]a cigányok között vannak ezüst poharak. Ezüst poharak, amiért sok pénzt adnak ki. Ezüst és arannyal van futtatva. De ha a családokba van az a pohár, meg van ismerve, hogy kié volt, s kinek volt hagyva! Tetszik tudni? És a pohárok között is van értékes! Egy cigán adott most egy pohárér' egymillió háromszázezer dollár'. Hát nagy pénzt adott! Ilyensmi nem volt nálunk a cigányok között, hogy ilyen sokat ad valaki. Jó, hogy vannak gazdagok és van szó, hogy van egy virrasztóba, vagy valamibe

ilyen gazdagoknak, első. De hogy vezessen egy más családot, nem lehet. Hogy azt mondják, hogy is mondjam én, bulibás⁶³, hogy mondjam én? Vajda, nem lehet! ”

Kócsa bácsi meg se merte mondani, hogy mennyi pénzt adott egy „cigán” egy pohárért. Szerinte vannak szegények, és vannak gazdagok, de van becsület a faluban.

„Én nem is mondom meg, kezit csókolom, nem is mondom meg kedves tanárné, hogy egy cigán egy pohárra mennyi milliót adott érte. És vannak aztán szegények is, és vannak gazdagok is, úgy hogy mi, a faluba kezi csókolom, van becsület, hál’ Istennek mindenik cigánnak.”

5.7.3 A kereskedelem hatása a magyar lakosságra

A település többségi magyar társadalma szimbiózisban és kölcsönös gazdasági függésben él a gáborokkal. Egy magatartásbeli distanciát figyelhetünk meg úgy a magyar lakosok, mint a gábor közösség tagjai részéről. Ezt tükrözi az óvónő véleménye, miszerint *„meg kell tartani a tisztes távolságot, és csak bizonyos felületeken, amilyen a kereskedelem, lehet érintkezni velük”* Nyilván ez nem zárja ki a kölcsönös tiszteletet.

Más felől elmondható, hogy a gáborok kereskednek a magyarok köreiben, de életüknek vannak olyan területeik, ahol távolságot tartanak. Például a házasság terén elmondható, a gáborok nem kötnek házasságot nem gáborokkal. A hétköznapi szintjén azonban beszélhetünk bizonyos interakciókról. Következzen néhány példa! Az ünnepekre, vagy nagyobb összejövetelekre magyar asszonyok sütnek, főznek a gábor asszonyoknak, zöldséget, tojást, baromfit, házi kenyeret vásárolnak a magyar parasztasszonyoktól. A jövedelem nélküli környező falvakból magyar fiatalasszonyok pénzért takarítják a módosabb gáborok házáat, a nyugdíjas tanítók az állami nyugdíj kiegészítésekképpen pénzért tanítják a gábor gyerekeket, a külföldön tartózkodó gábor családok házait éjszaka magyar férfiak őrzik, éjszaka ott alusznak fizetség fejében. És még folytathatnám a sort magyar varrónőkkel, akik a gáboroknak varrnak, a pedikűrösökkel, a kőművesekkel stb.

Barabás László, erdélyi néprajzkutató, 1997-ben „A magyar kisebbség kialakulása karácsonyfalván. Cigány identitás és magyar – cigány egymásmellettiesség” címmel nem pusztán a cigány közösség nemzeti alapon történő elkülönüléséről, illetve a cigánytelepről a falu centrális részébe való betelepüléséről beszél, hanem a magyarság „kisebbséggé alakulásáról”, a „többség kisebbség elvéről”. (*Barabás, 1997*)

„A cigányok, tehát ha így nézzük, többségben, ha úgy tekintjük, akkor kisebbségben vannak. A folyamat azonban egyértelmű: a magyar lakosság aránya csökken, a cigányé nő.” (Gagy 2002: 49.)

⁶³ Vajda

5.8 Házasság régen és napjainkban

5.8.1 Gyermeknevelés és szerepek

Kutatásom során azt tapasztalhattam meg, hogy a család egyik legnagyobb kincs, összetartó erő. A többgenerációs gábor családokra ugyanis közösség centrikusság jellemző, és ez a gyermeknevelésben is megmutatkozik. A fiatal gábor anyukák állhatatosan hordozzák gyermeküket, rendszeres ringatással és érintéssel stimulálják annak testérzését, a csecsemők kedvükre szopizhatnak. Nincsenek altatási és szoptatási kötöttségek, a gyermek akkor és ott szenderedik el, ahol, és amikor jól esik neki. A fenti állítások felől akár Marosvásárhelyen különféle intézményekbe járva személyesen is meg tapasztalhatja a megfigyelő. Személyesen több alkalommal nemcsak otthonaikban, hanem a megyei 1-es Számú Klinikán, a mindenki által csak Új kórháznak nevezett épületben járva, láttam gábor asszonyokat, akik kicsinyeiket szabadon, minden gátlás nélkül szoptatták a kíváncsisgó tekintetek előtt.

Heidi Keller gyermekpszichológus hosszas megfigyelések segítségével kimutatta, hogy akiket a csecsemőkorukban sokat hordoztak, rengetegszer érintettek, hamarabb lesznek önállóak és minden tekintetben gyorsan megállnak a saját lábukon. Ezt láthatjuk a gábor közösségben is. Addig, amíg a gádsó közösségben arra törekednek, hogy a gyerek önálló akaratát és énképét fejlesszék, a gábor közösség azt az életérzést közvetíti, hogy az új jövevény a közösség tagja. Ebben a közösségben a hierarchiák tisztelete és az összetartozás tisztelete fontosabb az individualizmusnál. Azt tapasztalhattam, hogy a fiatal családanyákat segíti az erős családi kötelék, közösségi feladatnak számít a gyermeknevelés. Az idős és fiatal gábor asszonyok feladata egyaránt a gyermeknevelés és a háztartás.

Burcsa Bandi fiát kérdezve, hogy részt vesznek-e a gábor férfiak a gyereknevelésben, azt válaszolta, hogy segítenek ebben a feleségnek, közben a mellette levő édesanyja nemlegesen intett a fejével, jelezve ezzel számomra, hogy nem, ez az asszonyok feladata.

Az óvodában egy nyolc éves kislányt kérdeztem, hogy mi a fiúk feladata, mit szoktak segíteni otthon. Erre ő azt válaszolta, hogy „*A fiúk semmit. Azok csak rendetlenséget csinálnak!*” Majd nevetett, s folytatta. „*Juj, az kacagás lenne!*”

Később azonban, amikor akkorára cseperednek a kisfiúk, az apjuk bevezeti a pénzszerzés, a kereskedelem világába őket. Megtanulják fokozatosan, hogyan tartsák fenn a családot. A kislányok egész fiatalon besegítenek az otthoni munkákba, elmosás az edényeket, segítenek az asztalterítésben, kisépernek. A babázás 10 éves kor körül már butaságnak

számít a köreikben, az aki „elég okos” segít az otthoni munkákban, s ha elég fejlett, 13-14 évesen mehet férjhez.

5.8.2 Gyermekvállalás régen és napjainkban

A XXI. századi gábor közösség új stratégiákat dolgozott ki utódai gondozására. Addig, amíg a régmúlt családokban magas volt a gyermekek száma 5-6, vagy akár 9-10, manapság mérlegre teszik az utódnemzés hasznát, és az utódaik felneveléséhez, főleg a leánygyermekek kiállításához szükséges erőforrásokat.

Pista bácsiék kilencen voltak testvérek, abból öt fiú és egy lány nőtt fel, neki négy gyereke lett, az ő gyerekeinek pedig három. A mai generáció már nem vállal annyi gyereket, abortálják a nem megfelelő nemű magzatot. Erről az óvódás gyerekek is beszéltek. *Pista bácsi* egy felől nem ért egyet az abortusszal, prédikált is róla, hogy bűn. De azzal sem ért egyet, hogy felelőtlenül vállaljon az ember sok gyereket. Nem látja értelmét a sok gyereknek: „*csak legyen sok gyerek, és a világban... Nincs semmi értelme!*” Negatív példaként a pünkösdistákat említette, akik sok „gyermeket hoznak ki”.

„*Igaz, hogy ez a mi generációnk, igaz, hogy nem annyi sok gyerekeket hoznak a világra. Mert a szüleimnek, voltunk öt fíjú, s egy lány, hat, ami életbe maradott, és három meghalt. Kilenc gyermek! Abban az időben olyan problémákba éltek, de ha útba vót az a gyerek, nem ölték meg. Tetszik tudni? Ez egy istenfélelem volt, mer most mán elmennek az orvosoknál, és ha állapotos má...ez egy...valamilyen kár. Nem tudom igaz, de adventistákná nálunk, de kipredikáltam, ahogy ez bín (bűn). Bín. Ha meg is gondolják aztat, „Ne ölj”, azt mondja a hatodik parancsolat, de... befoglalja, hogy útba van az a gyerek, nem tudom, hogy milyen; nem szabad, mert ez egy parancsolat. És a mi generációnkban, mán az én generációmban, nekem négy gyermekem van, két fíjam és két lányom. Úgy, mán a mi generációnkba nincs sok gyerek. Öt, hat, hét gyerek? Az már elmúlt! Már a családomnak, már a gyermekeimnek az életébe, má' három gyerek. Lecsékkent. Nem öt-hat, nem tíz gyerek! Nem! Tetszik tudni? Arra is kell gondolni, mivel istenfélelemben, Isten mellett, vagy a világban és a tíznek... Nem, mi tudjuk, hogy eljön az az ítélet, mikor maga Krisztus elhozza az eleveneknek és az holtaknak a jutalmat. Úgyhogy, mi bízunk a feltámadásban. Én hiszem, hogy maguk is hisznek benne. És mi hiszünk a feltámadásban, és ezért hogy csak legyen sok gyerek, és a világban... Nincs semmi értelme! A pinkösdisták csinálják ezt a dolgot, habár sok gyermeket hoznak ki, és nem tudják, hogy melyik lábon állnak szegének.”*

Egy nyolc éves kislány szerint „*a fiúknak azért örvendenek, mert mennek keresnek pénzt. Azt mondta, hogy mikor haragszik rá az édesapja, azt mondja neki: „Csináltalak*

volna lombisnak, és lettél volna fiú.” Itt szeretném megjegyezni, hogy a férfi adatközlők gyerekek a fiukat nevezték, a lányok megítélése más a gábor közösségben, jó, ha van, de elég egy is belőle. Ezt már korán megtanulják a gyerekek, kis óvodásként elmondják, hogy mikor megnőnek, csak egy leányt szeretnének. Nyolc éves kislány: *Én szeretnék leányt is, de csak egyet!*

A gyerekek előtt nincs tabu, ők is tudják, ki az, aki lombik programmal született, és ki az, aki abortálja, saját szóhasználatukkal élve „eldobja” a gyermeket. *„Amikor három hónapos, megmutatják a doktorok a televízióban, hogy lány vagy fiú, ha lány, eldobják.”*

Cselekedeteikben és döntéseikben olyan módszerek segítik őket, amelyek hatékonyaknak tűnnek, ugyanis a modern szaporodásbiológia lehetővé teszi számukra, hogy szinte csak a kívánt gyermekek születhessenek meg. Így a prenatális diagnosztika technikái, másfelől anyagi erőforrásaik, lehetővé teszik számukra, hogy a kívánt nemű gyerek születhessen meg. Például a mesterséges megtermékenyítés által született gyereket a gábor közösségben mindenki „lombisnak” nevezi. Hihetetlenül sok pénzt fordítanak arra is, hogy a fiatal gábor asszonyoknak gyerekük szülessen. Egyik férfi adatközlőm elmondta, hogy több mint százezer dollárt költött külföldi és belföldi orvosokra, hogy lányának gyereke szülessen, mert nagy szégyen az, ha nem születik gyereke, ugyanis közösségükben bevett szokás, hogy ha körülbelül nyolc év házasságon belül nem születik utód, a fiatalasszonyt visszaviszik az apjának, és visszaadja az apátárs azt a pénzösszeget, amelyet a lány apja a házasságkor a fiú apjának adott.

A gábor közösségben szégyen a meddőség, másfelől, nagy dicsőségnek számít, ha egy fiatal lány gyereket szül, mert ez által növeli társadalmi státuszát, a közösség tagjai elismerését ez által nyeri el. Egy húsz éves férfi adatközlőm elmondta, hogy egy 15 éves, *Éva* nevezetű fiatalasszonynak három gyermeke van. Amikor erről beszélt csodálat volt a hangjában és elismerés. Ugyanezt *Kócsa bá* is említette.

A családtervezési gyakorlat eredményeként ma már átlagban három gyereket vállalnak a fiatal családok, aki tehetősebb busásan fizet azért, hogy fiú gyermeke szülessen, az ultrahangos vizsgálat révén nem hagyják életben a nem kívánt nőnemű magzatokat. Volt olyan óvodás kislány, aki azt mondta, hogy ha megnő, akkor ő csak egy kislányt szeretne.

5.8.3 Házasság régen és ma

„És mi itt a karácsonyfalvi gáborok, egy milligrammot se változtunk azoktól az 500 évektől”⁶⁴

A fiatalok a nagycsaládi kötelékeken belül élik életüket, mely védettséget nyújt számukra, munkájuk révén azonban már egy modern és teljesítményorientált világban kell helytállniuk, a fiukat éppen ezért korán megtanítják az apja szakmájára, a pénzszerzésre.

Dolgozatomban már említettem, hogy a gábor közösségben a lányok korán megtanulják a házi munkát, s ha elég „műveltség”, van bennük, mehetnek férjhez. Felfogásukban a műveltséghez hozzátartozik a háziasság, azaz tudjanak mosogatni, sepregetni, tisztálkodni és mosni magukra. De ekkor már „nem kell, buták legyenek, mondjuk, hogy babázzanak és játszódjanak.”

Burcsa Kati adatközlése: „Mondjuk egy leánykának, amikor 10 éve’, már van feladata, a fiúknak nem igen. A fiúk, mikor vannak 14-15 évesek, mennek az apjukkal tanulják a szakmát, áruljanak, pénzt keressenek, vagy mondjuk, ahol bádogos az apja, meg kell tanulja azt a szakmát. De egy leánykának van feladata 10 éves korába, mert kell, tudjon mosogatni, sepregetni, kell tudjon magára mosni, tisztálkodni. Mondjuk, mikor 13 éves, megyen férjhez, 13-14 éves korukban mennek férjhez a leánykák. S nem kell, buták legyenek, mondjuk, hogy babázzanak és játszódjanak. De már műveltség kell, legyen benne! Amelyik sovány, vagy nem elég érett, azt később, 16 évesen adják férjhez, de „amelyik okos, amelyik megtanulta a ház feladja, hogy mi kell egy háznál, hogy kell készíteni, hogy kell rendezze magát, hogy kell viselkedjen, az már 14 éves korába férjhez tud menni.”

A házasságok a szülők által köttetnek. Sok esetben a gyerekek még óvodások, de a jövőendőbeli apatársak megkötik az alkut. Addig, amíg régebb nem kérdezték meg a fiatalok véleményét, ma már megkérdezik, hogy szeretik-e egymást. Aztán szülői felügyelet alatt ismerkednek a gyerekek. Volt olyan eset, hogy az óvodában az óvónő arra lett figyelmes, hogy az egyik kislány fiú testvére egy másik kisfiút sógornak szólított. Kiderült, hogy a szülők megegyeztek, hogy egymásnak adják gyermekeiket. Később, amikor felbontották a jegyességet, a szülők nem engedték, hogy a karácsonyi műsorban József és Mária szerepét eljátsszák a gyerekek.

Burcsa Kati: „Nem a gyermekek keresik ki a partnereket. A szülők keresik ki. De megkérdezik a fiatalok’ is. Szereted? Ha nem szereted, akkor nem veszi meg. Kérdezi, szereted, kell járjan egy évig faluba nála a leánykához, vagy kettőt, és esetleg nem szereti, akkor többet nem jár faluba.”

⁶⁴ Kócsa bá’ fia, Márgó adatközlése. Kereskedő. Személyes interjú. 2010. március 15.

Kérdésemre, hogy az imaházba megesketik-e őket, *Burcsa Kati* azt mondta, hogy nem engedélyezik, majd később beszéltek arról, hogy a bukaresti adventista törvények szerint 16 évesnek kell lennie a lánynak, és 18 éves kell, legyen a fiú, ahhoz, hogy összehadják őket.

„A cigányok nem mennek a templomba, nem mennek a hivatalba, nem esketik meg, mert fiatalok. Most az imaházba se engedik, hogy olyan fiatalon házasodjanak meg. Eddig volt, hogy 13-14 korukba mentek férjhez a leánykák, de most tiltja a vallás is. 16 éves kell, legyen a leányka és 18 a fiú. Akkor kérnek áldást rajta, s megesketik, csak úgy állnak össze. Most már jött egy új törvény nálunk is a gyülekezetbe.[...] Nálunk nagydolog, hogy a leányka 16 évig maradjon otthon! Cigányoknál nagydolog!- méltatlankodott Gábor Kati.

A lányok három vagy négy osztályt járnak az iskolába 10-11 éves korukig, utána nem engedik őket, mert félnek, hogy ellopják. A „szégyen” szóval jelölik azt, ami a gábor hagyományok szerint nem illik. Így „szégyen” abba az iskolába járni, ahova a fiúk 5. osztálytól járnak, ugyanis a településen két iskola van, az egyikbe az első négy évfolyam jár, a másikba pedig az 5.-8. évfolyam.

Kérdésemre, hogy a szexuális életről kapnak-e felvilágosítást, egy húsz éves gábor fiatalember a következőket mondta:

„Hogy is mondjam? Ez magától jön! Tetszik érteni? Szóval az ember, maga úgy fedezi fel. Tetszik érteni? Tizenöt, tizenhat, tizenhét, tizennyolc évesen má' máshogyan vannak. Tetszik érteni? És hogy is mondjam, sajnos az ember csak tizennyolc évesen, húsz évesen tudja meg pontosan, mi az. Mit kell egy nővel, hogy kell viselkedni? Milyen szépen kell bánni? Hogy kell beszélgetni vele? Tisztességet adni!”

Ez év márciusában meginterjúvoltam egy gyönyörű tizenegy éves lányt, Gábor Katit, kérdeztem tőle, van-e jegyese, mire ő azt válaszolta, igen, és szereti Gabit, mert szép. *Burcsa Gabival* pedig 2009 őszén beszélgettem. Kérdeztem tőle, mit szól a szülei, nagyszülei választásához, azt felelte, hogy tetszik neki a lány. Ebben az esetben kölcsönös a szimpátia. Ők másod unokatestvérek, akkor lesz az esküvőjük, ha a lány 14 éves lesz.

Nemcsak az óvódás és iskoláskorú lányok mondták azt, hogy szégyen a lányoknak iskolába járni, hanem a felnőtt adatközlők is.

Gábor Kati: „Há, már, amikor 13 éves egy leányka azt mondják, hogy nagyleány. Nem megyen, szégyen, hogy megyen az iskolába. Már szégyelli, hogy járjon az iskolába.”

Kócsa bá szerint, a mai házassági hagyományok régen is így voltak, két- háromszáz évesek náluk, a kalapos gáboroknál. Ő is nagyon fiatalon, 13 évesen adta férjhez a lányát, született neki három fia, gyönyörűek, szépek, szerinte nincsen semmi probléma.

„Na, még egyet mondok! Ami van most nálunk is, az vót ezelőtt kétszáz éve, va' háromszáz éve, nálunk, a kalapos gáboroknak. Például nálam Siátoson vót két lányom. Az egyik lány vót 13 éves, és férjhez adtam, kezi csókolom. Férjhez adtam, van neki, kérem szépen, 32 éves fia. Van neki a másik 30 a másik 29, három fiai vannak, kezi csókolom. Gyenerüek, szépek, semmi probléma nincsen! [...] Na, jól van, hogy van olyan lányka, hogy tizennégy éves, olyan kicsi, sovány, vagy tizenhárom, aztat nem adjuk férjhez. Ha jól van kiformázva, jó derék, azt mondjuk, igen kérem szépen.”

A beszélgetés során elmondta, hogy náluk, nem úgy van, mint a magyaroknál, hogy elmennek más településekre a lányok, és gimnáziumba járnak, náluk más a szokás. Amikor meggyújtják a lámpát, egyedül már nem mehet ki a lány az utcára. Náluk nagy szégyen lenne, hogy valaki bitangot vigyen haza. *„De nálunk van egy más szokás, kezit csókolom. Mikor meg van gyújtva a lámpa, a leány benn kell, legyen a házban. Nem szabad, hogy menjen ki az utcára!”*

Elmondásuk szerint, ugyanis a fia is időnként közbeszólt, a saját törvényeik szigorúbbak a világi törvényeknél.

„Tizenhárom éves, figyelj! Fogd meg a kezéd, szereted fijam? Igen! Na én is szeretem a kicsi menyemet/vejemet! Fogd meg a kezit, s vidd el! [...] Nem csak úgy adjuk, száraz kézzel! Adunk tíz ezer, adunk húsz ezer eurót. A vejem, mondjuk húsz.”

A lány apja az apatársnak tíz-húsz, de volt rá példa, hogy negyvenezer eurót is adott, melyet majd a fiú apja kipótol, házat építenek a fiatal családnak. A román törvény, valamint az adventista törvények értelmében a fiatalok, még kiskorúaknak számítanak, így az egyházi törvények értelmében sokakat kizártak, nemcsak a szülőket, hanem a nagyszülőket is. Ezt a jelenséget mindenik felnőtt adatközlő említette.

Az öreg Kócsa felháborodását fejezte ki amiatt, hogy őt is kizárták egy évre a gyülekezetből, amikor az unokáját megnősítette a fia. Emiatt nem szolgálhatott, nem imádkozhatott a gyülekezetben.

„Kizártak engemet egy évig! Úgy, hogy nem vót szabad, hogy menjek a szószékra, hogy imádkozzak, nem vót szabad, hogy beszéljek, hogy szóljak be az igébe, tetszik tudni? S akkor kérem szépen egy esztendő után, visszatették. Milyen hibás voltam én tessék mondani? Milyen emberek maguk? Miér' hibás én, amiér' a fijam elvette a menyem? Má' hiába mondta volna, hogy ne vegye, mer' úgy is elvette volna! Akkor az öregeket miért zárják ki? Úgy, úgy aztán jöttek, jöttek, hogy nem zárják többet az öregeket.”

Kócsa bának az a véleménye, hogy minden törvényről lemondtak, de erről az egy szokásról, a korai házasságról, nem tudnak lemondani.

„Tanárné drága, minden törvén’, lemondunk minden törvénről, igen, de erről az egyről nem tudunk lemondani![...] Úgy, hogy mikor megvette a fiam a kis menyét, adott neki, a Bánónak a fija 20000 eurót adott nekije. Egyszerre letette. Igen, mer’ megérdemelte, tetszik tudni? Mi csak olyan családoknál megyünk, kezit csókolom, akik megszokva, tetszik tudni, tanárné? Nem tesszük bé az alku mindenhol, nem adjuk a lánykákot mindenhol, kezit csókolom, csak, aki megérdemeli. De aki megérdemeli, az nem számít, hogy rokonság, vagy nem rokonság. Csak megérdemeli az a gyermek, vagy az az ember, va az az asszon.”

Márgó, Kócsa bá fia szerint a házassági törvények nem változtak, csak ők lettek modernebbek. „Nagyon szigorúan, és nagyon, nagyon, nagyon szigorúan vannak ezek a törvények az öregektől elkönnyelve. De már több mint 500 éve, nem mostan. És mi itt a karácsonyfalvi gáborok, egy milligrammot se változtunk azoktól az 500 évektől’, csak, hogy modernebbek élünk most is.”

A házasságok csak a gáborok között köttetnek. Burcsa Bandi fiát kérdeztem 2009 őszén, hogy mi történik, ha egy gábor fiatal szerelmes lesz egy más nemzetű fiatalba. Akkor ő nagyon határozottan azt válaszolta, hogy az kizárt. Minden adatközlő megerősítette, hogy nem keverednek más nemzetekkel, se magyarral, se más nemzetséghez tartozó cigánnyal.

Pista bácsi elmondta, hogy muzsikus cigányokhoz sem adják a lányaikat. „Úgy, hogy a mi családunk nem adjuk a lányunkat férjhez más nemzetnél, hogy mondjuk, az a cigány muzsikás, tetszik tudni, zenész?”

A gábor hagyományok szerint az idősekre hallgatnak a fiatalok. Kócsa bá például, ha nemtetszését akarja kifejezni, a pálcájával hadonászik a középkorú fiainak, de nem bántja őket, elmondása szerint a pálcával csak rendreutasítja őket. Az idősek köztiszteletnek örvendenek a gábor közösségben, a fiatalok kikérik a véleményüket, a fiai mindenről beszámolnak, ő a többgenerációs család feje, vezetője.

Az interjúk azt igazolják, hogy a gábor közösségben patriarchális családszerkezet van.

Pista bácsi meglátása szerint a régi szokások elmúltak, összefoglalta, hogy mi minden változott a régi szokások közül: nincs italozás, éneklés, nincs sok gyerek, tisztaság van, s megtoldotta azzal, hogy nagyon fontos, hogy legyen a családnak háza.

„[...] a régi szokások elmúltak. Elmúlt az italok, az énekek, elmúlt az a sok gyerekszülés, nagyon, nagyon elváltozott a mi életünk. A tisztaság, a rend! A mi házunk! Az első az, hogy legyen ház a családnak.”

Azt tapasztalhattam meg a gábor közösségben, hogy az erős patriarchális tekintély megmaradt, de megjelent az intimitás, bensőségesség. Addig, amíg régebb a szülők

döntötték el, hogy ki legyen a fiú felesége, manapság a fiatalokat is megkérdezik, hogy tetszik-e neki a választott fél. Ebben a közösségben azt láthatjuk, hogy a fiúk már kamaszként kis felnőttnek számítanak saját közösségükben, úgyszintén a lányok is. A tizenéves lány, ha babázik, butának bélyegzik a közösségükben.

A kutatásom során a Gábor közösségben megjelent előttem egy „új” családi-közösségi struktúra, ami azért új, mert a modern társadalomban már elfelejtődött. Az összetartozás családi közösségének a kifelé megmutatkozó arca, az egymással való törődésben nyilvánul meg. Ennek a viszonyrendszernek a szerkezetét megfigyelve, azt láthatjuk, hogy olyan egymást befedő rétegződésben megjelenő kapcsolat és viszony rendszerhez jutunk, aminek evolúciós gyökere van, melyet az emlősállatok világában is megfigyelhetünk.

Az egymáshoz tartozás legegyszerűbb megjelenési formája társadalmilag leírva a család, ami zsidó-keresztény kultúránkban az egy férfi és egy nő kapcsolatát jelenti. Érzelmileg leírva ez a szerelem; biológiailag leírva pedig a fajfenntartás része, de ez dimenzió vesztett megfogalmazás. A fiatalon összeházasodott fiúk és lányok kapcsolatát saját közössége legitimizálja. Amikor a nagyobb család ezt a kapcsolatot elismeri és hitelesíti, akkor ezzel a gesztussal egy befedező réteggel vonja be ezt a kapcsolatot. Ez a befogadás több mint gesztus, mert jelentős anyagi vonzata is van, vagy konkrét tettekben megnyilvánuló segítség. Ez a segítség történhet értékek adományozása által, vagy például egy ház közös felépítése által, ahol az új élet elindulhat. Ez a befogadottság újabb rétegekkel bővül, amikor a rokoni szálakon szerteágazó vérségi közösség különböző szertartásos családi eseményekben a támogató részvételükkel fejezik ki, hogy egyik család támogatja a másikat, mert mellette van az örömeiben és a bánatában. Az áldozatvállalás nagysága egy kifelé történő demonstráció is, ami nem egészen tudatos, hanem sokkal inkább ösztönös, mert a saját csoporttól idegen, más csoportok felé azt sugallják, hogy a mi közösségünk egy erős, egymást támogató és egymás hátát fedező közösség, ne kezdjétek ki velünk! Ilyen családokat egybegyűjtő demonstratív események az esküvő, a születés, a haláleset, a felnőtté válás szertartásai stb. Ez a demonstráció visszafelé, a saját csoportra is hat, mert megerősíti az egymáshoz való tartozás jó érzését és tudatát. „[...] a Kalapos Gáborok körében egyértelműen definiálható az a fajta társadalmi értékalkonstrukció, amely folyamatos határeépítést, elhatárolódást von maga után a többi erdélyi, de a magyarországi cigánysággal szemben is. Mindezt jól jelzi viseletük, nyelvük, házassági szokásuk megőrzése, konzerválása, továbbá erős endogámiájuk, vagyis a szigorú értelemben vett belterjes házassági szabályok érvényesítése minden esetben. Precedens

értékű, hogy első, másod, harmadfokú unokatestvérek is összeházasodnak, ha ezt így kívánja nemzetségi, családi értékpozíciójuk megtartása.”⁶⁵

6 KULTURÁLIS EMLÉKEZET A GÁBOR KÖZÖSSÉGBEN

A kulturális emlékezet meghatározásában *Jan Assmann* elméletéből indulok ki. „A „kulturális emlékezet” fogalmát az emberi emlékezet egyik külső dimenziójára vonatkoztatta. (Assmann, 2004) „Az emlékezetet első hallásra tisztán belső jelenségnek gondolhatnánk, amelynek székhelye az individuum elméje. Az emlékezet az agypsyichológia, a neurológia és a pszichológia tárgya, nem pedig a történeti kultúratudományoké. Ámde hogy az emlékezet milyen tartalmakat itat fel, hogyan szervezi s milyen hosszan képes őrizni azokat, korántsem belső kapacitás és vezérlés kérdése, hanem külső, vagyis társadalmi és kulturális keretfeltételek dolga. Erre Maurice Halbwachs utalt első ízben nyomatékkel.”⁶⁶

Jan Assmann az emlékezet külső dimenziójának négy területét különböztette meg: a mimetikus emlékezetet, a tárgyak emlékezetét, a kommunikatív emlékezetet és a kulturális emlékezetet.

Kulturális antropológiai jellegű dolgozatomban mind a négy területet igyekeztem láttatni. Az előző fejezetek azt tükrözték, hogy a gáborok mindennapi cselekvései, a szokások és az erkölcsök jelentős része továbbra is mimetikus hagyományokon alapszik. A gábor fiatal fiúk az apjuk leutánczása által sajátítják el a viselkedési mintákat. Pl. A gábor férfi elől megy, őt követi a feleség a gyerekekkel. (A keresztény tanítás nem tört be életüknek erre a területére.) De a testtartás, a családon belüli viselkedési minták, a szerepek elsajátítása, mind- mind a mimetikus áthagyományozás által történnek. A fiúk 14 évesen az apjuktól, nagyapjuktól sajátítja el a „komercé” válás fortélyait, beavatják a fiataalt a maguk közötti szerződés-kötési tárgyalások mikéntjébe, s a kívülállókval való alkudozás, üzletkötés mikéntjébe.

A tárgyak emlékezete. „Az ember ősidőktől fogva tárgyakkal van körülvéve, az egészen köznapi és személyes eszközöktől, amilyen az ágy, a szék, az étkezészet, a ruházat, a különféle szerszámok, egészen a házakig, falvakig és városokig, utakig, szárazföldi és

⁶⁵ Simon Zoltán: „Szappan és víz” A karácsonfalvi cigányság vallásos életének vizsgálata a Hetedik Napot Ünneplő Adventista Egyház térnyerésének vonzatában. In (szerk.): Daniel Heinz – Fazekas Csaba – Rajki Zoltán Ünnepi tanulmányok Szigeti Jenő 70. születésnapjára, Miskolc, 2006, sz. 278-299.

⁶⁶ Assmann, Jan (1992): *A kulturális emlékezet*. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 2004. 19.

vízi járművekig - a célszerűségről, kényelemről és szépségről alkotott elképzeléseit s ezáltal bizonyos fokig önmagát is ilyesmikbe horgonyozza.”⁶⁷

A gáborok gyakran olyan metaforákkal utalnak saját településükre, mint a „centrum” (*čentro*) vagy „a nagy falu” (*o baro gav*). (Berta, 2005 b) Nemcsak ők tekintik központnak saját településüket, hanem minden kalapos gábor is. A „centrum” a gazdasági, protokoll, kulturális élet megszervezésének kitüntetett központja. Ez a terminológia identitás és presztízs funkcióval is bír.

A gábor nők és lányok esetében a hagyományos viselet, a férfiak esetében az ezüst gombos lájbi, a nagy karimájú kalap, az idős férfiak esetében a sétabot, valamint a családok birtokában levő ezüstpoharak és kannák (Lásd a 12-es számú képet!), nemcsak a gáborok sajátos képét tükrözik, nemcsak önmagukra reflektálnak. Ezek a tárgyak múltjukra, őseikre emlékeztetik őket. Az öltözetnek azon túl, hogy megkülönböztető és elhatároló szerepe van, kommunikációs szereppel bír, és egyben etnikus szimbólum is.

Elmondható, hogy „Az életét övező dologi világ időkitevője a jelennel együtt a múlt különféle rétegeire is utal.”⁶⁸

12. kép Ezüstpohár⁶⁹

A *kommunikatív emlékezet* az emlékezet külső dimenziójának egyik területe, mely felöleli a közelmúltra vonatkozó emlékeket. Az idős gábor férfiak szükségesnek látják, hogy a jelentősebb eseményeket elmondják a fiatalabb generációnak, tudniillik azt, hogy kik ők, honnan jöttek.

Bár a helyi önkormányzatnál írásos dokumentumok az 1800-as évek második felétől vannak, az adatközlők arról számoltak be, hogy őseik itt születtek, laktak, itt vannak eltemetve. Berta Péter az ezüst presztízstárgyakkal kapcsolatos tanulmányában arra következtet, hogy a letelepedés történet legkorábban az 1800-as évek közepén játszódhatott le. „A visszaemlékezések szerint az első rom megérkezésének idején csupán

⁶⁷ Assmann, Jan (1992): *A kulturális emlékezet*. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 2004. 20.

⁶⁸ Assmann, Jan (1992): *A kulturális emlékezet*. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 2004. 20.

⁶⁹ Kép forrása: Labancs Csilla, kézirat, *Magyar nyelv oktatása óvodás korú roma gyermekeknél*, 2010. 34.

egyetlen roma család élt, a „gyepmester” - ként tevékenykedő, vagyis a paraszti gazdaságokban elhullott állatok tetemeinek összegyűjtéséből és az állati bőrök felhasználásából élő „phuro Curari” az öreg csurár és családja. A letelepedni kívánó rom fiatalemberként érkezett özvegy édesanyjával együtt, nemsokára édesapja halálát követően. Nem jött üres kézzel, magával hozta elhunyt apja presztízstárgyait is”⁷⁰. E család leszármazottjai és az ezüstpohár történetének generációkra visszamenő számontartása alapján lehet arra következtetni, hogy a romák már a XIX. században jelen voltak Karácsonyfalván. Szájhagyomány útján terjedő emlékezések a presztízstárgyak társadalmi életrajzát számon tartott beszélgetések, melyek családi összejövetelek és gyűlések alkalmain hangzanak el.

A Gábor név eredetét mítosz övezi. „Már ötszáz éve, hogy volt egy Gábor Pici, akinek volt négy fia...” vallják többen is. Van, aki azt állítja, hogy elnevezésüket Bethlen Gábor fejedelemtől kapták, akinek szolgálatában álltak. Amikor arról kérdeztem őket, hogy mióta élnek a településen, úgy emlékeztek rá, hogy ők mindig is ott éltek. A történeti tudat terén azt tapasztalhattam, hogy beszélnek a közelmúltról, és az ősidőről. Az adventista vallásba való betérés által visszavezették eredetüket egy számukra addig ismeretlen idői távlatba és korba. *Gábor Stefan, Pista bácsi* meggyőződése, hogy ők Ádám unokájának leszármazottai. „*Első Mózes 4. rész 20 verstől: És szülé Háda Jábált. Ez volt atyjok a sátorban lakóknak. – Hajja, ez a mi nemzetség volt! - „... ez volt atyjok minden lantosnak és síposnak.” - S akkor most jön: Cila pedig szülé Tubálkaint, - sajnos, má’ nem tudok olyan jól magyarul beszélni, izé, olvasni – mindenféle réz és vas szerszámok kovácsolóját, Tubálkain hugát, Náhámot. Ez! Ebből a nemzetségből jöttünk ki! De jó, de hogy ez egészen az özönvízig volt.*”

A beszéd és kommunikáció által közlik a gáborok, hogy kik ők valójában. Kifelé egy egységes képet mutatnak magukról, mi szerint ők becsületesek, nem lopnak, nem koldulnak. A gábor tudat és az emlékezet csak interakciókban való részvétele révén épült ki az egyénben. Az ember a beszédet és a kommunikációs képességet sem belülről, önmagából fejleszti ki, hanem a másokkal való érintkezésben, belső és külső körforgásos vagy visszacsatolásos összjátékában.

A gáborok az adventista vallás elfogadásával betagozódtak, részesei lettek egy hosszú időre visszatekintő kulturális emlékezetnek, melynek gyökerei visszanyúlnak a zsidó-keresztény kultúra gyökeréig. Miután megismerték az adventista vallást, újrafogalmazták identitásukat. Egy másik perspektivikus látásuk lett. Elmondható, hogy a

⁷⁰ Berta Péter (2005b): *Az érték etnicizálása-az etnicitás értéke. A presztízstárgy-gazdaság, mint etnikai identitásgyakorlat az erdélyi Gáborok között.* In Tabula, 6. 2. sz.: 171-200. 2005.175.

vallásosság erősödése "narratív keretként" és legitimációs bázisként szolgál az új identitásban."A társadalmak azáltal formálják önelképzelésüket, hogy kialakítják az emlékezés kultúráját; ezt pedig (...) a legkülönbözőbb módon teszik."⁷¹

Assmann szerint az említett három terület többé-kevésbé törésmentesen vezet át a kulturális emlékezet terébe. „Ha a mimetikus rutinok a „rítus” státusát nyerik el, vagyis célszerűségi jelentésükhöz értelmi jelentőség is társul, kívül kerülünk a mimetikus cselekvési emlékezet terepén. A rítusok a kulturális értelem hagyományozási és megjelenítési formáiként a kulturális emlékezet szférájába tartoznak. Ugyanez elmondható a tárgyakról is, ha nem csupán célra, hanem valamilyen értelemre is utalnak: a szimbólumok, ikonok, a megjelenítést szolgáló emlékművek, síremlékek, templomok, idolk.”⁷²

7 MODERNIZÁCIÓS HAJTÓERŐK A GÁBOR TÁRSADALOMBAN

Egyfelől az adventista vallás, másfelől a kereskedelem két olyan modernizációs hajtóerő, amely a gábor közösség felemelkedését szolgálja. Azt gondolom, hogy a protestantizmus adventista ágának hitelvei átrendezték a gáborok kognitív mezőit, megváltoztatták a rálátásukat a mindennapokra, a világra. Megváltozott világlátásuknak köszönhetően felismerték, hogy az ő kultúrájukhoz, hagyományaikhoz a kereskedelem áll közel. Azt is mondhatnám, hogy addig, amíg a nem gábor Nyárád menti gazdálkodók, akiket arra neveltek, hogy két kezi munkával keressék meg a minden napi kenyeret, a rendszerváltás után ellehetetlenültek, addig a gáborok felismerték, hogy nem a nyolcórás munkában, vagy a föld megművelésében van a lehetőségük, hanem „meglovagolták a hullámot, ami éppen jött”. Így válhatott a kereskedelem a felemelkedés útjává.

Úgy gondolom, hogy szoros kapcsolat van a vallás és kereskedelem között. Állításomat a weberi protestáns aszkétizmus elméletére alapozom. Weber szerint „a világ varázstalanítása, a világ varázstól való feloldása („Entzauberung der Welt”)⁷³ „nem engedett meg más utat, mint az evilági aszkézisét.”⁷⁴ Weber szerint „A világ arra s csak arra - rendeltetett, hogy Isten dicsőségét szolgáljuk s a kiválasztott keresztény arra és csak arra van a világon, hogy a parancsolatok végrehajtásával részt vegyen Isten világi dicsőségének

⁷¹ Assmann, Jan (1992): *A kulturális emlékezet*. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 2004. 18.

⁷² Assmann, Jan (1992): *A kulturális emlékezet*. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 2004. 20.

⁷³ Max Weber: *A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme*, Gondolat, Budapest, 1982, 161.

⁷⁴ Max Weber: *A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme*, Gondolat, Budapest, 1982, 224.

gyarapításában. Isten azonban társadalmi teljesítményt követel a keresztényektől, hiszen azt követeli, hogy az élet társadalmi formálása az ő parancsai szerint s e céloknak megfelelően történjék. A kálvinisták társadalmi munkája a világban csupán olyan munka, melyet „in maiorem gloriam Dei” („az Isten nagyobb dicsőségére”) végeznek. Ilyen jellegű tehát a hivatásos munka is, mely az összesség evilági életének szolgálatában áll.”⁷⁵ Ez a kalapos gáboroknál egy meglehetősen új felismerés, mely életük gyakorlatává az adventista vallás által lett.

„Arra a (...) kérdésre, hogy a reformátusok körében miből ismerhető fel kétségtől mentesen az igaz hit, ezt a választ kapjuk: abból a keresztény életvezetésből, mely Isten dicsőségének gyarapítását szolgálja. Az, hogy miben áll e szolgálat, megtudható Isten akaratából, melyet közvetlenül kinyilvánított a Bibliában, közvetett módon pedig a világ általa alkotott célszerű rendjében (lex naturae). Saját kegyelmi helyzetünket pedig úgy ellenőrizhetjük, ha összehasonlítjuk lelkiállapotunkat azokéval, akik a biblia szerint kiválasztottak voltak, például az ősatyákéval. Csak a kiválasztottnak van igazán „fides efficax”-ja, csak ő képes arra, hogy az újjászületés (regeneratio) és az abból következő üdvözülés (sanctificatio) folytán egész életét jótetteknek szentelje, melyekkel az Isten dicsőségét valóságosan — s nemcsak látszólagosan - gyarapítja. S ha tudatosítja önmagában, hogy - legalább alapjellemeinek és állandó szándékainak (propositum oboedientiae) megváltozása azon az általa kifejtett erőfeszítésen alapul, mellyel Isten dicsőségét gyarapítja, tehát e változás nemcsak Isten akarata, hanem mindenekelőtt Isten működő hatása is, akkor elnyeri a kiválasztottság bizonyosságát, a legfőbb jót, melyre ez a vallásosság törekszik. Azt, hogy e bizonyosság elnyerhető, bizonyítja 2Kor 13,5.”⁷⁶

A kalapos gáboroknál az említett összehasonlítás ebben a weberi értelemben az adventizmus befogadásával érvényesült és kezdte kifejteni közösség és identitásképző funkcióit, és azt az új erkölcsiséget és rendszeres munka iránti új attitűdöt is, amiben már nyomokban felismerhető a protestáns aszketizmus. Alapjában véve annyit jelent ez, hogy Isten annak segít, aki segít önmagán. (Weber, 1998)

Tehát „a kálvinista az üdvözülését, - pontosabban az üdvözüléséről való bizonyosságát, - maga „csinálja”. E ’csinálás’ azonban nem jelentheti - mint a katolicizmusban - egyes szolgálati teljesítmények fokozatos felhalmozását, hanem a „kiválasztott vagy kitagadott” örökös alternatívája előtt álló rendszeres önvizsgálatot jelent.”⁷⁷ „Így szüntették meg, - mondja Weber - a mindennapi ember terv és rendszer nélküli erkölcsi gyakorlatát s alakították ki az *egész életvezetés* következetes módszerét. „A mi nyelvünkön ez azt

⁷⁵ Max Weber: A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme, Gondolat, Budapest, 1982, 140.- 141.

⁷⁶ Max Weber: A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme, Gondolat, Budapest, 1982, 155-156.

⁷⁷ Vö. Max Weber: A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme, Gondolat, Budapest, 1982, 157.

jelentette, hogy a puritán aszkézis - mint minden „racionális aszkézis - azon fáradozott, hogy az ember - „affektusai” ellenére - felfogja és érvényesítse „állandó motívumait”, főként azokat, amiket önmagában „begyakorolt”.(...) Legsürgősebb feladata a szenvedélyes életélvezet természetességének megsemmisítése volt, legfontosabb eszköze pedig az, hogy az aszkézisra vállalkozók élet- vezetésében rendet teremtsen.”⁷⁸

A kalapos gáboroknál ez a rend az adventista vallás tanításainak befogadásával történt és gyökeresen változtatta meg a mindennapi élet irányítását. „A módszeresen ápolt és ellenőrzött aszketikus életvezetés behatolt a hétköznapiakba.”⁷⁹

A protestáns aszketizmus kegyelmi állapota jegyeinek két tartópillére van: „A kegyelmi állapot jegyeit biztosítja, ha önön üdvösségünket módszeresen fejlesztjük egyre magasabb szintre, szabályosan ellenőrizendő szilárdságra és tökéletességre.”⁸⁰ „Isten előrelátása az, ami 'megmutatkozik' a tökéletesült lényekben, mert Isten türelmesen várakozva és módszeresen mérlegelve ad jelt számunkra. A hivatásvégzés A. H. Francke számára is par excellence aszketikus eszköz volt; azt, hogy maga Isten az, aki munka sikerével teszi boldoggá az övéit.”⁸¹ Közismert a protestáns aszkézis erős vonzódása a matematikai alapokon racionalizált empirizmus iránt.⁸²

Nem tartom véletlennek, hogy a kalapos gáborok főképpen a kereskedelem hivatásszerű foglalkozásban lettek oly sikeresek, mert gyakorlattá vált, ami egyenesen következik a befogadott tanításból, hogy tudni illik, „Isten az, aki a munka sikerével teszi boldoggá az övéit.”⁸³

Teljesen megváltozott tehát a munkával kapcsolatos attitűdjük és egyre általánosabb lett az a szemlélet és viszonyulási mód, hogy Isten mindenkinek előkészített egy hivatást, vagy az, hogy „Dolgozz keményen hivatásodban!”⁸⁴ Amiből egyenesen következik, az a baxteri gondolat, hogy „a munkakedv hiánya a kegyelmi állapot hiányának előjele”,⁸⁵ mivel a „hivatástalanok” életéből éppen az a fajta rendszeresség módszeresség hiányzik, amelyet - mint láttuk - az evilági aszkézis megkövetel.

S mivel kulturális emlékezetükben a kalapos cigányok felmenői hajdanán, még nem is olyan régen nem hivatásszerű rendszeres munkából éltek, s ennek következtében sanyarú sorsuk volt, ezért bizonyosságát adják annak, hogy ők ezzel az életformával szakítottak és választott új életükhöz és identitásukhoz ragaszkodnak. Ezzel a döntéssel, ha nem is

⁷⁸ Vö. Max Weber: A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme, Gondolat, Budapest, 1982, 165-166.

⁷⁹ Vö. Max Weber: A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme, Gondolat, Budapest, 1982, 192.

⁸⁰ Max Weber: A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme, Gondolat, Budapest, 1982, 193.

⁸¹ Max Weber: A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme, Gondolat, Budapest, 1982, 194.-195.

⁸² Max Weber: A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme, Gondolat, Budapest, 1982, 201.

⁸³ Max Weber: A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme, Gondolat, Budapest, 1982, 194.

⁸⁴ Max Weber: A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme, Gondolat, Budapest, 1982, 241.

⁸⁵ Vö. Max Weber: A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme, Gondolat, Budapest, 1982, 246.

tudatosan, de valójában mégis a protestáns aszketizmus erővonalai mentén cselekszenek, mely kimondja, hogy „Isten nem az önmagáért való munkát, hanem a racionálisan, hivatásszerűen végzett munkát kívánja meg.(...)”.⁸⁶

Igaz a kalapos gáborok esetében az, amit Weber így fogalmazott meg: „De ami még ennél is fontosabb volt, az az, hogy a fáradhatatlanul, állandóan, rendszeresen ellátott világi hivatásnak, mint az aszkézis legmagasabb rendű eszközének s egyúttal az újjászületett emberek igaz hitük legbiztosabb és legszembeszökőbb beigazolódásának etikai értékelése volt a legerősebb ösztönző arra, hogy elterjedjen az az életfelfogás, amit itt a kapitalizmus 'szellemé' - nek nevezünk.”⁸⁷

Ugyanis egyre többen tették hivatalossá kenyérkereső munkájukat és váltak hivatalos, adófizető munkából élő polgárok és ezzel együtt a sajátosan polgári hivatásetikájuk is megszületett. „A polgári vállalkozó ezentúl - Isten kegyelmének s látható áldásának tudatában, saját üzleti érdekeit követi, s ezt kell tennie, ha magatartása formális, helyes, erkölcsi élete feddhetetlen, gazdagságának felhasználása pedig nem visszataszító. A vallásos aszkézis hatalma még józan, lelkiismeretes munkásokat adott a társadalomnak, akik a munkához, mint Isten akaratának megfelelő életcélhoz kötődtek.”⁸⁸ Weber itt megjegyzi, hogy „a szigorúan puritán közösségek saját kebelükön belül nem ismerték egyáltalán a koldulást!”⁸⁹

Példaértékű az a családi összetartás a kalapos gáborok között, ahogyan egymás segítségére sietnek, ha közülük bárki bajba kerül. Ma már köztük nincs koldus! „A hivatás gondolatán alapuló racionális életvezetés a keresztény aszkézis szelleméből született.”⁹⁰

8 ÖSSZEGZÉS

Dolgozatomban az erdélyi karácsonyfalvi adventista gáborok közt készített interjúkra, félig strukturált interjúkra és résztvevő megfigyelésekre támaszkodva, igyekeztem láttatni azt az élet egészét átható kulturális változást, mely egyben a hagyományos etnikus kultúra modernizációjának tekinthető, valamint a tradíció részleges megőrzésének is. Akkultúráció és folytonosság egy időben van jelen ebben a közösségben! Az életmód, a megélhetési stratégiák, a társadalmi struktúra, a családi szerepek, a

⁸⁶ Vö. Max Weber: A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme, Gondolat, Budapest, 1982, 246.

⁸⁷ Max Weber: A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme, Gondolat, Budapest, 1982, 270.

⁸⁸ Max Weber: A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme, Gondolat, Budapest, 1982, 280.

⁸⁹ Vö. Max Weber: A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme, Gondolat, Budapest, 1982, 282.

⁹⁰ Max Weber: A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme, Gondolat, Budapest, 1982, 285.

hiedelemrendszer és a vallásgyakorlás dimenzióiban egyidejűleg megmutatkozó változások két párhuzamos okra vezethetőek vissza. Egyfelől az adventista vallásba való betérésre, másfelől a rendszerváltozást követő státuszváltásra, a hagyományos mesterségektől való elszakadó stratégiákra, a kereskedővé válásra.

Munkámban bemutatom a lokális kultúra és lokális tudat modernizációját, mely a helyi közösség számára egy olyan sikertörténet, melyben az anyagi gyarapodás, a társadalmi integráció és az etnikus identitás megőrzése együtt bontakozik ki. A sikeres üzletemberré, „komerccé” válás, a nemzetközi kereskedelmi kapcsolatok kialakítása dinamikus fejlődést indukált. A jómódú falusi polgárrá válás idején a gáborok továbbra is büszke cigányok kívánnak maradni, amint azt az interjúk is bizonyítják.

A dolgozat fejezetei tanulságos képet nyújtanak többek között olyan jelenségekről is, mint a faluközpontba költözés, az intergenerációs kapcsolatok mai formái, a nem-cigány szolgáltatások módosabb gáborok általi igénybevétele vagy éppen a gyermekvállalási szokások átalakulásai: az abortuszhoz való változó viszony és a mesterséges megtermékenyítés igénybe vétele.

A dolgozat által felvetett egyik legizgalmasabb probléma a sikeres kereskedés hozta változások, például a helyi presztízshierarchiában. Igyekeztem bemutatni azt a dinamikát, melyben a „nemesi cím”, a családi kincset képező ezüstpoharak és kannák által szimbolizált hagyományos presztízssorrend részben felbomlik és alárendelődik a mai tehetőségnek. Hagyomány és gazdasági modernizáció etnográfiai szempontból igen izgalmas sajátos együttélése ez!

A gáborok ma, a Romániai roma lakosságnak arányait tekintve egy kicsi csoportja és zárt közössége. A szocialista nagy elbeszélések bizonyos normatív mintákat hoztak létre a férfi és a női szerepekre, valamint a nemek közti megengedett, „helyénvaló” viszonyokra vonatkozóan. Míg ezek a nagy narratívák a szocializmust követő időszakban a posztmodern román társadalomban erőteljesen meggyengültek, addig a gábor közösségben a virágkorát élik.

A gábor cigányokról köztudott, hogy a fordulat előtt is vállalkozók voltak, amit ők identitásuk megfogalmazásában, de sokkal inkább újrafogalmazásában egy 500 éves múltra vezetnek vissza, folytonosságot teremtve a múlt, a jelen és a jövő között. Vitathatatlan, hogy a többnyire elzárt falvakon, és sok esetben ott is a falu szélén letelepülő gáborok közössége, a középkor óta, mint tehetséges rézműveseknek, vagy kovácsoknak, a szakmájuk biztosított megélhetést. Ezt a szakmájuk által biztosított önálló megélhetést az erőszakos szocialista modernizáció ellenére is meg tudták őrizni, és akkor is vállalkozói pozíciókat tudtak kivívni maguknak, amikor a gádsóknak ez szinte elképzelhetetlen volt.

Az ők sajátosan strukturált családi, közösségi és életvezetési gyakorlatában tradicionálisan volt jelen az önállóságra való törekvés. Ez az anyagi önállóságra, függetlenségre való törekvés nem individuális jellegű, hanem családcentrikus, és közösségi jellegű, amit még a hagyományok is körülbástyáznak. Ez azt jelenti, hogy a gábor családokban az anyagi önállóságot, autonómiát nem a talpán önállóan is megállni képes individuum élvezi, hanem elsősorban az ő közvetlen családja. A közvetlen családon az apát és a fiait értem, és természetesen a hozzájuk tartozó asszonyokat, a feleséget, a családdal együttlakó menyeket, mert a leánytestvérek nagyon hamar elkerülnek a családból, a korai férjhez adásuk miatt. A gábor közösségben nem csak a családok törekednek anyagilag függetlennek lenni, hanem az egész közösség is. Ezért, ha valamelyik család bajba jut, akkor a rokonság: a testvérek, unokatestvérek, az apatársak családjai, összefognak, hogy a bajba jutottat megsegítsék, hogy az a bizonyos család csődbe ne jusson, hanem ismét önállóan tudjon vállalkozni.

Ha arra figyelünk, hogy melyek azok a narratív sémák, amelyek segítségével a gábor közösség tagjai megfogalmazzák, vagy újfogalmazzák és értelmet adnak saját élettörténetüknek, akkor azt találjuk, hogy ez nem más, mint az adventista vallás és hit közvetítette bibliai narratíva és a gábor tradíció. Annak dacára, hogy az interjúkban többször is egy távoli középkori múltba helyezik azon első felmenőiket, akik már gábor cigányként különböztették meg magukat más cigány nemzetségekhez képest, a mai gábor identitás erőteljesen az adventista vallás befogadásához köthető, ami nem több mint fél száz évvel ezelőtt vette kezdetét a településen.

Az a demonstratív összetartozás, amelyet az adventista gábor közösségben az elmondások alapján megtapasztalhattam, egy olyan darabjaira esett társadalomban, ahol a családok felbomlanak, a szülők elválnak, ott ahol már nincsenek többgenerációs családok, a testvérek szétszélednek, és elfelejtik egymást, egy ilyen talajvesztett, felbomló közegben, sok tekintetben példaértékű számomra ez a közösség, s egyben elgondolkodtatja a családra, oltalomra, védettségre vágyó embereket. Vágyat gerjeszt az iránt a boldogság iránt, ami ebben a több réteggel védett oltalomban jelen van. Aki becsöppen egy ilyen közösségbe, ahol az együttlét nem kényszer, nem mesterkélt, nem csupán egy öncélú szerepjátszás, hanem az egymáshoz való tartozás őszinte kifejezése, az titkos erőt érez magában, hogy át meg át járja. Ezek az érzések mélyre elásott ösztöneinket szólítják meg, és azt jelzik, hogy még mindig szükségünk van rájuk; ideje ismét életre kelteni őket!

Egyetértek *Simon Zoltánnal*, mivel sok mindenben lehet előttünk példaértékű a karácsonyfalvi gáborok élete. „[...] közösségi erejük mára már nemcsak kultúrájukban, szokásukban, nyelvükben gyökerezik, hanem új vallási tartalmakkal telítődnek ezek, és így

konstruálódik egy egyre inkább általános értelemben is példaértékűvé, követendővé váló új Kalapos Gábor cigány etnikai arculat, egy új vallási - társadalmi struktúrában.”⁹¹

⁹¹ Simon Zoltán: „Szappan és víz”. A karácsonfalvi cigányság vallásos életének vizsgálata a Hetedik Napot Ünneplő Adventista Egyház térnyerésének vonzatában. In (szerk.): Daniel Heinz – Fazekas Csaba – Rajki Zoltán Ünnepi tanulmányok Szigeti Jenő 70. születésnapjára, Miskolc, 2006, sz. 278-299.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Barabás László (1997): A magyar kisebbség kialakulása Karácsonyfalván. Cigány identitás és magyar-cigány egymásmellettiesség. In: *Keresztény Szó*, 1997. április. 29-31.
- Barth, Fredrik (1996): Régi és új problémák az etnicitás elemzésében. *Regio*, 7. 1. sz.: 3-25.
- Berta Péter (2005, szerk.): *A társadalmi nemek közötti státuskülönbség ideológiai egy erdélyi (Gábor) roma közösségben*. In: Vargyas Gábor (szerk.): *Ethno-lore. Az MTA Néprajzi Kutató Intézetének évkönyve XII.*, 71-154. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Berta Péter (2005b): *Az érték etnicizálása-az etnicitás értéke. A presztízstárgy-gazdaság, mint etnikai identitásgyakorlat az erdélyi Gáborok között*. *Tabula*, 6. 2. sz.: 171-200.
- Fraser, Sir Angus (1996): *A cigányok*. Osiris Kiadó, Budapest, 1996.
- Gagyai József: (2002) A kicsi cigány és társai. In: *Helykeresők? Roma lakosság a Székelyföldön*. Csíkszereda, sz.49-69.
- Assmann, Jan (1992) *A kulturális emlékezet*. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 2004.
- Weber, Max: *A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1982
- Labancs Csilla, *Magyar nyelv oktatása óvodás korú roma gyermekeknél, Kézirat*, 2010.
- Orbán Balázs: (1870) *A Székelyföld leírása, Negyedik kötet, Ráth Mór Kiadó, Pest, In Marosszék előismertetése*.
- Polányi Károly (1976): *Az archaikus társadalom és a gazdasági szemlélet*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1976.
- Prónai Csaba (2002): Az olaszországi kulturális antropológiai cigánykutatások története. In: Prónai Csaba (szerk.): *Cigányok Európában 2. Olaszország*. Új Mandátum Kiadó, Budapest, 2002. sz. 9-25.
- Prónai Csaba (szerk.): *Cigányok Európában 2. Olaszország*. Új Mandátum Kiadó, Budapest, 2002. sz. 269-323.
- Réger Zita (2002): *Utak a nyelvhez. Nyelvi szocializáció-nyelvi hátrány*. Soros Alapítvány-MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest.
- Sárkány Mihály (2000): *Kalandozások a XX. századi kulturális antropológiában*. L' Harmattan, Budapest, 2000.
- Simon Zoltán (2004): Objektív vizsgálat a nyárádkarácsonfalvi cigányság gazdasági élethelyzetének függvényében, és az ebből adódó elhatárolódó aspektusok a cigány-magyar együttélésben. *Kultúrák Között. Az I. és II. Interkulturális Diákkonferencia válogatott előadásai*. 70-83.

- Simon Zoltán (2009): „Karácsonfalvi Gáborok”: recens társadalmi-szociális határok, etnikus sztereotípiák egy erdélyi gábor közösségben. *Néprajzi Látóhatár*, **18.** 3. sz. 38-66.
- Simon Zoltán: (2006) „Szappan és víz” A karácsonfalvi cigányság vallásos életének vizsgálata a Hetedik Napot Ünneplő Adventista Egyház térnyerésének vonzatában. In (szerk.): Daniel Heinz – Fazekas Csaba – Rajki Zoltán Ünnepi tanulmányok Szigeti Jenő 70. születésnapjára, Miskolc, 2006, sz. 278-299.
- Stewart, Michael Sinclair (1994): *Daltestvérek*. T-Twins Kiadó/MTA Szociológiai Intézet Max Weber Alapítvány, Budapest, 1994.
- Szalai Andrea (2000): Szociolingvisztikai szempontok a magyarországi cigánykutatásban. In.: Forray R. Katalin (szerk.): *Romológia-Ciganológia*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 164-184.
- Szalai Andrea (2006): Egységesség? Változatosság? A cigány kisebbség és a nyelvi sokféleség. *Nyelvtudományi Közlemények* 103. 163-204.
- SZIGETI JENŐ: (1985) Fejezetek a H. N. Adventista Egyház Magyarországi Történetéből. Budapest.
- Tönnies, Ferdinand (1983): *Közösség és társadalom*. Gondolat, Budapest.
- Williams, Patrick (2000): A párizsi kelderások láthatatlansága. A Párizs elővárosaiban élő romák gazdasági tevékenységének és letelepedési formáinak néhány aspektusa. In: Prónai Csaba (szerk.): *Cigányok Európában 1. Nyugat-Európa*. Új Mandátum Kiadó, Budapest, 2000. sz. 183-205.
- Williams, Patrick. (2000) „Patrick Williams válogatott tanulmányai” In: *Cigányok Európában 1. Nyugat-Európa*. Prónai Csaba (szerk.) Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó.
- Zatta, Jane Dick. (2002) „Cigányok, romák – a köztes határok kultúrája” In: *Cigányok Európában 2. Olaszország*. Prónai Csaba (szerk.) Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó.

Egyéb hivatkozott források

- Baranka (Báránka) Tivadar, Tócsika bá. Rézműves és kereskedő. Személyes interjú. Karácsonyfalva, 2010. márc. 14
- Baranka Betti, Tivadar Tócsika bá felesége. Háziasszony. Személyes interjú. Karácsonyfalva, 2010. márc. 14
- Botos Csabával. Református lelkész, Somosd (Románia). e-mail levelezés. 2010. márc. 30.
- Burcsa Gabi. Tanuló. Karácsonyfalva.(Románia). Személyes interjú. 2009.október 29.
- Burcsa Mihály. Iparos. Karácsonyfalva.(Románia). Személyes interjú. 2009.október 29.
- Burcsa Kati. Háziasszony. Karácsonyfalva.(Románia). Személyes interjú. 2009.okt. 29.

Gábor Demeter, Kócsa bá. Személyes interjú. Nyugdíjas. Karácsonyfalva. 2010. márc. 15.
Gábor Márgó, Kereskedő. Személyes interjú. Karácsonyfalva. 2010. márc. 15.
Gábor Kati. Tanuló. Karácsonyfalva.(Románia). Személyes interjú. 2010. március 15.
Gábor Stefánnal, Pista bácsival. Karácsonyfalva. Személyes interjú. 2010. márc.14.
Genda Attila, Csór. Személyes interjú. Református lelkész, őstermelő. 2010. ápr. 10.
Labancs Csilla, Karácsonyfalva. Személyes interjú. 2010. márc. 15.
Labancs Gyula, Karácsonyfalva. Személyes interjú. 2010. márc. 14.

Internetes források

Simon Zoltán: Identitás-vizsgálat Nyáradkarácson község egykori görög katolikus közösségében. In UNI-MISKOLC [online]. 2010.03.07. 16,35 óra.

<http://www.uni-miskolc.hu/~egyhtort/cikkek/simonzoltan.htm>

Tesfay Sába: Halottak napja és vallási tér a gábor közösségben. In. MTKI [online]. 2010.04.02. 19,40 óra.

http://www.mtaki.hu/docs/tesfay_saba_halottak_napja.rtf

Varga E. Árpád: Erdély etnikai és felekezeti statisztikája. In. KIA [online] 2010.04.29. 18, 05. óra

<http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erd2002.htm>

Kibédi Varga Áron: A narráció formái és határai. In. LIB:JGYTF.U-SZEGED [online]. 2010.05.24. 18,50 óra. Tanulmány.(2002) Homo narrans. Kolozsvár, KOMP-PRESS. sz. 5–27.

<http://www.lib.jgytf.u-szeged.hu/folyoiratok/tiszataj/05-09/kibedi.pdf>

MELLÉKLETEK

1. számú melléklet

Interjú Báránka Tivadarral, Tócsika bával. Rézműves, sátoros gábor, később kereskedő. Személyes interjú. Karácsonyfalva. 2010. március 14.

-Megkérem, mondja el megtérésének történetét!

- Hát én megmondom! Én sokat jártam, jöttek itten egy lelkész: Kardos. Itt vót nekem egy kicsi házom, lássa? (Ekkor az udvarra mutatott.) A kapu mellett egy kétszobájú ház. Kardos jött nálunk az igével. Tócsi testvér, jöttem magához. Felálltam a műhelyből. Porosan, ahogy vótam, mosakodtam, odajöttem (összecsapkodta a kezét), na tessék! Azt mondta: Szeretne elfogadni a héten egy napot, egy órát, kettőt, hozzon embereket, hogy beszéljünk az igéről? S mondom: Nagyon szívesen! Na! Akkor én már tudtam, milyen órában, milyen nap, mondjuk kedden, vagy pénteken délután négy órakor, öt órakor, volt programunk. Összeszedtem az egész rokonokat, s odaálltunk, s ő beszélt az igéről. Beszélt, hogy kell élni, mit kell tenni mindent az Úr Jézusba, s által jártam én 20 évet az egyházba, de nem vótam megkeresztelve. Húsz évet jártam, me' nem volt könnyű, tudja?
- Mikortól kezdett el járni gyülekezetbe?..
- Van ennek 30 éve. (feleség)
- Harminc-harmincöt. Férj
- Harmincöt éve, úgy kezdtünk. (feleség)
- Hát meg vagyok keresztelve 17 éve! De jártam vagy húsz évig, - gondolja meg, - nem tudtam átlépni. Nem tudtam elhagyni az italt. Az italt! A cigaretta! Cigarettaztam 40 évig! Sok, nagy'! 40-50 cigarettát használtam naponta. Borzasztó! Édesapámnak vót pipája, elvettem a pipáját, még avval is pipáztam. De aztán az italról egy kicsit. Bevittek a bizottság elibe. Ott volt a pásztor, a lelkész, a presbiter, a diakónusok, komitéto⁹², hogy mondjam? Na azt mondja: Tócsi testvér meg akarsz keresztelkedni? Meg! Szereted az igét? Szeretem! Az Úr Jézust szeretem. Na, jól van! Na mondjad, hogy áll az életed? Magyaráztam. Mondom a cigarettát elhagytam, a disznóhússal nem törődök semmit. Már azzal is elmondom, hogy hagytam el a disznóhúst! És mondom: ittam a héten. És kérdezték, mikor hagytam el az italt? A héten ittam, hiába hazud'. (Nevetett!) Mind a tegnap, pénteken ittam, és szombaton vettem a vasárnap, az egyháznak, s

⁹² Román szó: comitet, (ejtsd komitét), bizottságot jelent.

mondom: Lelkész úr! A héten ittam, s pont nem ittam a tegnap. Megszégyelltem, mikor mondta: Az itallal hogy áll? Mikor ivott leg'után (legutoljára)? Bocsánatot, a héten ittam! Jó! Menjen ki, délután meg kaptam a papírt, azt hogy a vasárnap készüljétek, mert meg kell keresztelni. Vagy 16 pásztor vót, 52 személy keresztelkedett meg.

- Ez hol történt?
- Ez a városba. Megmondom az ő', de bocsánatot kérek, nem akarom, véletlenül megsértődjenek. Nálunk nagy dolog vót, mert minden karácsony előtt így vótam tanulva szülőmtől. Két disznót vágtunk, me' hosszú vót az év, mesteremberek vótunk, nem vótunk úgy szokva, hogy mennyek a kiló hús után. De apámtól tanultam, hogy meg volt választva, olyan 140-150 kilósak. Nem szerette olyan 2-3 száz kilósokat, nem vótak jók, és volt nekem hentes, aki felkészítette, mindennel, kolbásszal, zsírral, szalonnával, mindennel, füstölve, s úgy. S akkor, mikor elkaptam az egyházot, jártam az imaházba még a két disznómból vót a negyed rész, meg egy nyár közepébe. S imádkozom, s lefekszem. Jött egy álom nekem. Az álom úgy jött nekem, hogy, - mondtam: kérek bocsánatot – jött egy nagy sültés tángyér, a nagy húsom odatéve és a kolbász, s a nagy pócegér mellette. Gondolják meg! El merem mondani, felszöktem az ágyból, úgy megijedtem, me' én egy pócegértől elfutok egy kilométerre, úgy félek. Van egy kis unokám, nyolc éves, ismeri a Zsuzska fia, megfogja a farkát, én futok egy kilométerre. És a nagy pócegér rágott be a kolbászra és a húsomra táti! Megirtóztam! Felszöktem, mintha valaki agyon ütött volna, úgy. Akkor az asszony, bocsánatot, még szólít, mit csináltá tata? Hagyj békimet, mondom. Visszaülök így az ágyba, de nem tudok aludni, s mondom: Rosszul vagyok, Betti! Reggel elmondtam az álmat. Na, mondom, fiam! Isten előtt állok, soha többé disznóhúst nem fogadok be. Ez száz százalék! Aztán elosztottam, ami vót, voltak ilyen cigányok. Vigyétek, egyétek! S az óta én disznóhússal nem foglalkozok. Szoktunk venni bornyukot, s minden kijön a bornyúból, kolbász, minden, minden, minden! Füstölve van az is! Legyen hála Jó Istennek, jól élünk! Jobban élünk, mint amit érdemelünk Krisztustól. Maga lelkészné, maga jobban tudja az ígét, mint százszor! A Krisztus érdeme van, nem a mi érdemünk! Mi nem érdemlünk semmit, csak a rosszaságot, de Krisztus érdeme van és a krisztus kegyelme. Szóval, Ő irgalmassága. A Krisztus nagy jót tett a földön. Lejött a mennyből! Ez tanulmányunk vót, me' tanultuk a leckét, az ígét, s úgy jártunk sok órára, hogy mondjam?
- Jártunk imaórára! (feleség)

- Mint az iskolába, ez iskola vót! Na! De, elmerem mondani, köszönem az Istennek, megismertük az Urat. Nagy jó! Mer' Isten nélkül, úgy vidám, mintha nem élne az ember. De megmondja a Krisztus; „Aki bennem hiszen, és nekem szolgál, ha meghal is él. Milyen nagy szöveg ez, csókolom, mondja meg! Milyen nagy szöveg? Aztán én nem szoktam soha életemben leítéljem a szekta. Mindenki! Mert én egy gyarló ember vagyok, bűnös ember, mer tökéletes csak Krisztus vót a földön, és pont a tegnap volt a „Vocea sperantei”⁹³, tegnap hét órakor vót, meg, tettem a tévé, egész két óráig, s aztán mit beszélt az Úr Jézusról, jaj! Hát lejött az Úr Jézus és ő maga nem adta nagyra. Azt mondta lejöttem, én, hogy én szolgáljak. Ő alázza magát egészen az Úr Jézus, pedig úgy, hogy Ő Isten vót.
- Szent Fia! (feleség)
- Isten Isten! És most is! Most is meg van írva az ígébe, a prófécia írja, mer' fijam, köszönem a Jó istennek, ő tanulmányozza a Bibliát, s prédikál, bemegegy az imádságra s prédikál. S nagyon tanulmányozza ezt az ígét, hogy az úr Jézus, mit tett értünk. Mennyire alázkodott le, s még a fán, mikor ment is, - ugye – mint monta: „Atyám, bocsásd meg, me' nem, tudják mit vétkeznek!” Verték az Úr Jézus'.
- Szidták! (feleség)
- Pedig az Úr Jézus mutatott egy példakot. Meggyógyította a vakokat, a betegeket, ördöngösöket, mindenkit, a leprásokot, minden. Pont a tegnap vót egy leprás, ugye? Mutatta aztat is be. Volt egy nagy leprás, és a nagy emberek, egy olyan nagy hatalom, vitték a leprást, hogy nézzék..., hogy példát tegyen az úr Jézus nekije. Ugye? Mert úgy is nem tiszta. S az Úr Jézus keresztül a népen oda szaladott neki, megölelte, s meg tekintette s csak. Akkor az az ember örvendett.
- Meggyógyult! (feleség)
- Az egész hatalom. Na! Ezek mind ilyen pilda! Ez nekünk van példakép. Az Úr Jézus azt mondja: példakép. Így van? Csókolom? Pildakép! Azt mondta a tanítványoknak, legyetek ilyen, mint én! Milyen nagy szöveg ez? Mer' azt is kell, tudjuk, hogy a Földön le van dobva a nagy hatalommal a Sátán, mer' azt tudja, ki vót a mennybe, ugye? Első ének, a trón ő volt a hajnalcsillag, és hogy mondjam magyarul „mindria”⁹⁴, mer ő szerette volna, isten székét vegye el, de a szeretet nem. S akkor Isten meglátta és ledobta. Isten megmondta aztat is, jaj a föld

⁹³ A reménység hangja

⁹⁴ büszkeség, felfuvalkodottság

lakóinak, mer lement Lucifer nagy hatalommal. És ő hol kapta jól magát? Csak az emberben! Higgyék el velem, onnét jött a bűn!

- Ádám és Évátó'! (feleség)
- Mert a földön nem volt bűn még. Mer' az első háború a mennybe lett. Nem? Az első vita.
- Ő kezdte meg az első haragot a mennybe, hogy nem vette be a megváltási tervet. (feleség)
- ...Isten ledobta a hajnalcsillagot. Olvassa a fíjam ,hogy nem tudom hány ilyen kövei vótak bent a homlokába.
- Gyémántkövek. (feleség)
- Teszett olvasni? Mondja, hogy milyen nagy ember vót! És Isten lelökte. Akkor, mi az ember a földön? Me,' mér' mondja az Úr Jézus, te bűnös add nekem a te szívedet! Nem kell neki se ház, se pénz, se semmi! A te szívedet, hogy én vezessek! Hát köszönem a Jó Istennek, hogy nekem van két unoka, együtt neveltük a családommal. És az mind a kettő meg vannak keresztelve. És így szoktam, és ezér' imádkozok, mikor az ajtón kimennek, imával menjenek ki, mikor visszajönnek, imával adjanak hálát minden, Istennek és Krisztusnak és a Szentléleknek.

2. számú melléklet

Személyes interjú Gábor Stefannal, Pista bácsival. Karácsonyfalva. 2010. márc.14.

- *Megkérem, mondja el megtérésének történetét!*

- Hát én megmondom tisztán, hogy én mind gyerekkoromtól édesanyámat láttam, bár nem voltak adventisták, ortodox családok vótak, nem igen jártak a templomba de, hát láttam gyermekkoromba, hogy ide édesanyám letérgyepelt, és úgy imádkozott. Hát én mióta tudom, hogy lábon járok a földön, soha nem káromkodtam. Soha, soha, az én számból nem jött ki a káromkodás. Megnésültem, az én feleségem kolozsvári, s az egyik sógorom, amelyik szegény meghalt, harmincöt éves, vagy bocsánat 46 éves. Ő jártak ott a kolozsvári, az Iris telepen, ahol voltak, közel volt egy baptista imaház is. Ő, mint gyerek odament, és kapott egy új Bibliát. S én, mikor rátaláltam a Bibliára, hát nekem olyan szépen megtetszett az a Biblia, s akkor megkérdeztem anyósomat, megengeded, hogy hozzam haza ide Karácsonyfalvára a Bibliát? S azt mondja, igen, ha neked adja, akkor viheted. Megkérdezem, a gyerek 8, 10. éves volt, s megkérdeztem: Jankó, mondom, ide adod? Azt mondta, vidd el sógor! Elhoztam, kezdtem tudakozni az írásokat, és elmentem az imaházba. Volt Amerikából egy konferencia elnök abban az időben, ezelőtt 35-36 éve. Hát, mire bementem a városba egyik testvéremmel, amelyik meghalt, a nagyobbik testvérem bementünk. A busz nagyon, minden órába járt. Nem volt nekem kocsim akkorjába. És akkor, elmentünk, valakivel találkoztunk, s elmentünk egy restaurantba és ittunk egy-egy sört. Hát mire elértünk oda, a 11 órás prédikációt kaptuk el, és az az illető, az illető elmentek Kolozsvárra, mer' ott volt a konferencia akkorjába, most is van Kolozsváron konferencia, de nekink is van itt Vásárhelyen, - hát oda mentek azok az amerikaiak. Hát az illető, az a prédikátor, amelyik aztán meghalt, az prédikált, hogy Isten kihoz az embereket a világból és a resztaurantokból. Hát mondom! Az az ember mit prédikál? Mondom, biztos, meglátott, hogy ittam egy sör, és úgy történt, hogy ő prédikál rajtam, de hát, és gondolja meg, hogy kezdtem járni az imaházba. Mondom, hogy én jártam ezekkel, az ócska ruhákkal, és Konstancán éltünk sok ideig Jártam Jasi, aztán Moldovát, Bukarestet fiatal koromban. Hát egy évig úgy volt, hogy jártam rendesen. A feleségem nem akart. Apósom cáfolt, anyósom igen, te megbolondultál, hogy te legyél adventista, nem szégyelled magadat? Hát ki foglalkozik a családdal? Gyerekem volt. S akkor a feleségem azt mondja, ki foglalkozik vele? Van egy fíjad, egy lányod, kihez adod férjhez? Kitől veszel a te gyerekednek feleséget? Mi lesz? S kérdeztem tőle: Ki adta a gyereket neked? Isten! Istennek nincs hatalma? S ha Ő el akarja venni a gyerekeket tudsz

te előtte állni? Hát akko' azt mondja: Nem! Jó' van, s akko' majdnem lemondtam a hitről. Gondolja meg! Úgy visszafordított engemet, hogy oda jutottam, hogy megegyem a disznóhús', má' vót, hogy lemondjam. Édesapám él, édesapám nem cáfol, se édesanyám. Csak sír, mikor látta, hogy lemondtam a disznóhúsról, és akkor engemet el akartak vinni katonának. És elmentem, s feltették a kérdések, s akkor találkoztam azzal a két cigánnal, akik legelőször lettek adventisták, bodoniak voltak, és én édesapámmal jöttem haza a városból. S azok feltették nekem a kérdést, nem akarsz visszafordulni a te Istenedhez? Ő megmentett, hogy nem kell, csinálj a katonaságot, me' nálunk a cigánok között olyan volt, hogy lefizették az embereket, és kaptak embereket, hogy ne csináljanak katonaságot, me' féltek...S akko,' és rátekintettem, és azt mondtam, az Úr segítségével a jövő szombaton odamegyek az imaházba. De Vásárhelyen több imaház van mostan, de akkorjába csak kettő vót, az Á gyülekezet és a B gyülekezet. Én a B-be jártam legelőször, de hogy beteljesítsem az ígéretet, elmentem oda. Hogy délelőtt megláttak és megtettem, s akkor a délutáni órákban aztán elmentem a B gyülekezetbe, s úgy maradtam az igazság mellett. És akkorijában, mondom, hogy vettem a legnagyobb disznót. Édesapámmal mentem a piacon, disznóvásárnál, és amelyik legnagyobb disznó volt a piacon, azt vettem meg, hát még ettem a disznó húsát. Jasiba vótam, és hallottam egy prédikációt, s abba a prédikációba az vót, - hogy én magamnak vettem,- hogy egy illető eladta a házát, de egy szeget, - azt mondta, - ez a szeg nem tudom eladni, ez az enyém. És állandóan az az ember, az a gazdának a háza, bár ért akár mit, akasztotta a szegre. S akkor én magamban azt mondtam, hát az a szeg, az engemet elszakít Isten országától. Bár tartom a szombatot, nem iszok, de eszem a disznóhús'. És lemondtam a disznóhúsról. S mikor hazajöttem nyáron, má' vót paradicsom és minden, és édesanyám tartott egy hátulsó combot. Nálunk így vágják ki a disznót, lábokat, és úgy füstöltek. S akko' vesz és tesz. Észreveszem! S édesanyám szegényke, kezd sírni. S azt mondja: Há nem eszel a disznóhús'? Lesovánodol. Ó, édesanyám ne félj attól, én nem sovánodok le. És úgy mondtam, és így lépcsőfokról lépcsőfokra én megmondom tisztán, olyan húsevős ember voltam, hogy megettem a nyers húst. Meg tudtam enni! Letakarítottam a késsel, és vágtam és hagymával, ha volt hideg puliszka, ha vót kenyér, ettem lakásig. De hálát mondok Istennek, hogy lemondtam. A feleségem 20 év után jött az igazságra. Húsz év után keresztkedett meg. De aztán, mikor lemondtam a húsról, egészen 15 éve, lemondtam a húsról, kezdett veszekedni. Jó, jó – még nem vót adventista – lemondál a disznóhúsról, mondjuk, jól van, de még a húsról is lemondjad? Hát kétféle ételt készítek neked? Mondom, figyelj ide, ha akarsz jó, ha nem akarsz, így legyen. S akko' kétszer becsaltak engemet, betettek tyúk combot, hát én rátaláltam. Rátaláltam és azt mondta', figyeljete ide, ha nem vagytok hűségesek,

Vásárhelyen van, mondtam, kell nekem leves, bemegyek aztán a városba, s mikor kívánom a leves, bemegyek, vannak ilyen étkezdék, melyek hús nélkül készítenek, és mondom, akkor veszek ott. S mikor látták, hogy ténleg nem eszek, akkor mer' azt mondtam, ha így van, vegyétek és egyétek ti. S többet nem... S akko' így győztem! S biztos ez nem csak az én erőmből volt, mert semmi a saját erőből ezt nem tudja. Me' Sátán erős, de azt mondja bízzatok, Krisztus azt mondja: „Én győzetem, ti is fogtok győzni.” S úgy hogy, úgy telt, és má' az Úr kegyelmiből 35. éve adventista vagyok. És a gyülekezetnek presbitere néhány éve má'. És nem rég mostan a lelkésszel szombat délután, vagy tizenegyen lesznek átkeresztelve, amit én készítettem elékbe. Nem volt ott a lelkész, és jó hogy Biblia alapon huszonhét pont, me' mi például, tetszik tudni tanítsuk, hogy mit tudunk az Atya Istenről, a Fijú Istenről és Szentlélekről. Ez a három egy Isten, mint teremő Fiú, Megváltó, közbenjáró és Szentlélek egy. Egy! Istennek nem egy hatékony ereje, hanem személy.

3. számú melléklet

Gábor Demeter, Kócsa bá. Személyes interjúrészlet. Karácsonyfalva. 2010. március 15.

- *Megkérem, mondja el, hogy lett adventista!*

- Megmondom, hogy hogy történt velem, hogy lettem adventista, jó, kezit csókolom! Nem mondom sok idejig, jó? A fontos beszédet csak. Tanárné drága, be vót a szívembe, hogy megkeresztelek, s a feleségemmel együtt. Egy pénteken itt, ebbe házba azt mondom a feleségemnek: Margit fiam, készítsük úgy, hogy mosakogyunk, tegyük fel vizet fel a kemencére, mosakogyunk, és bemenünk apatársunknál a városba.⁹⁵ Aztán ott beme gyünk az imaházba. Jó. A feleségem mit csinál? Elvette a kis bagázsát,⁹⁶ egy ki plá szát,⁹⁷ elment az ő családjánál Csabinál, Márkonál, Jankónál. Na jó! Én addig tettem fel a vizet a kemencére. Ott laktunk fenn az emeleten, me' a fiam nem vót itthon. Tanárné drága! Kikérem a bocsánatot, megmosakodtam, s felvettem az új ruhámot, a legszebbet a legjobbat, és egyszer érzem, ahogy vótam úgy, - bocsánatot kérek - az ingbe, s a gagyába, - jött egyszer rajtam egy melegem olyan, meg voltam már mosva, ott fenn az emeleten, de már hideg is vót, - olyan meleg jött rajtam, kedves tanárné, hogy gondoltam, hogy kettőbe, kettőbe hasad a hátom. S akkor éreztem valami, hogy, kedves tanárné, ver, ver, ver a szívem, szúr valami a szívembe. Megfogom a vedret, kedves tanárné, elfutok itt a kútnál, kiemelem a vizet a kútból a vederrel, s akkor tettem a számot a vederre. Ittam! Haza jött. Ittam, de úgy is nem vagyok jól. Kiábál, jönnek a fijaim, elvittek, kedves tanárnő, korházba, itt a nagy új korházba.⁹⁸ Akkor, ha hallotta a hírt, én voltam az egész össze, a professzor, a directornak a férje, Georgescu mindjárt megkezelt. Beszélt velem a fiam. Jó, nincs semmi baj! Befogadtak kedves tanárné, s akkor tettek két televíziót, adtak perfuziát, úgy előttem, két televízió vót, nem egy! De ott volt egy naccsága asszon, aki ott dolgozott, mint doktorné. Itt voltam ebbe az ágyba, abba az ágyba voltam én, s ebbe az ágyba volt az ember, az asszonnak a férje. A gépekkel dolgozott. Hogy mondják, na moggya!

- Komputer?

- Igen, a kompjuterné' dolgozott a naccságos asszonnak a férje, aki doktor vót. Mellettem volt, kérem szépen, mikor mellettem volt, jó, nincs semmi baj. Hát megismertem az asszont. Jött nálam. Hogy vagy Demeter fiam? Jobban van? Már két, három napra. Egyszer tanárné drága, érzem, hogy jobban vagyok. Ott abba, ahol van a nagykorház, ott nagy hely van, kezit csókolom, maga nem látta, van nagy fény, van kész ejszen tíz hold,

⁹⁵ A város Marosvásárhely.

⁹⁶ Csomagját

⁹⁷ A plasa, hálót jelent, egy hálószerű bevásárló szatyor.

⁹⁸ Ez a marosvásárhelyi új korház.

hét, úgy. Látom egy nagy szántás, nagyságos asszony, de ejisze volt akkora magosra felszántva, tiszta fekete, fekete fényt, és én arra mentem. S azt mondja nekem egy fejr ember, fejr, tiszta fejr, fejr, fejr, fejr, izé volt rajta, mint az a fejr gyolcs. Azt mondja: „Tessék ide jönni! Tessék ide jönni!” Elmentem volna a sáncon ott mellette, s akkor vette a búzát, kezit csókolom, úgy hintette abba a nagy boronába. Igen, már felfogadtam, mikor voltam a korházba, ha jó Isten megsegít, s kiviszen engemet a korházból, elmenek keresztelni! Meg fogom magamot keresztelni a feleségem' együtt. S akkor úgy a drága Úr Jézusom, akkor hívott bé engemet. Azér' tette a búzát, hogy én is az övé legyek. Érti, kedves tanárné?

4. számú melléklet

Labancs Gyula. Református lelkész. Karácsonyfalva. Személyes interjú. 2010. márc. 14.

- *Megkérlek, mondd el, mi a véleményed a gáborokról?*

- Erős, népes családcentrikus életet élnek, ahol a legidősebb férfira hallgatnak, de a család minden tagjára odafigyelnek. Szeretik egymást, igyekeznek a régi törvényeiket betartani, többek között a gyerekeket mielőbb összeházasítani (12-14 éves kor), mert ezzel megóvják a kísértésektől (szexuális) és az erkölcsi romlástól. Ami a múltban nem volt helyes (italozás, cigaretta), attól sokan óvakodnak, mert az új vallásuk (hetednapos adventista) tiltja, illetve a Biblia így tanítja. Valóban, mint cigányközösség egy falun belül szép életet élnek. Feltehető a kérdés: kell-e teljesen integrálni ezt a közösséget az itteni társadalomba, vagy csak részben? Szerintem vannak olyan területek, ahol megfelelő módon integrálódtak (pl. többen közülük engedéllyel, kereskednek, adót fizetnek, iskoláztatják gyermekeiket stb.), de a házasság területén, a népviselet és más cigányszokás területén integrálni helyese-e? Ez kérdés. Sok minden benne van a "vérükben", úgy ahogy a miénkben is, s azt talán ott kellene hagyni. Szerintem a helyi cigányközösség életmódja elfogadható, lehet velük egy településen élni.